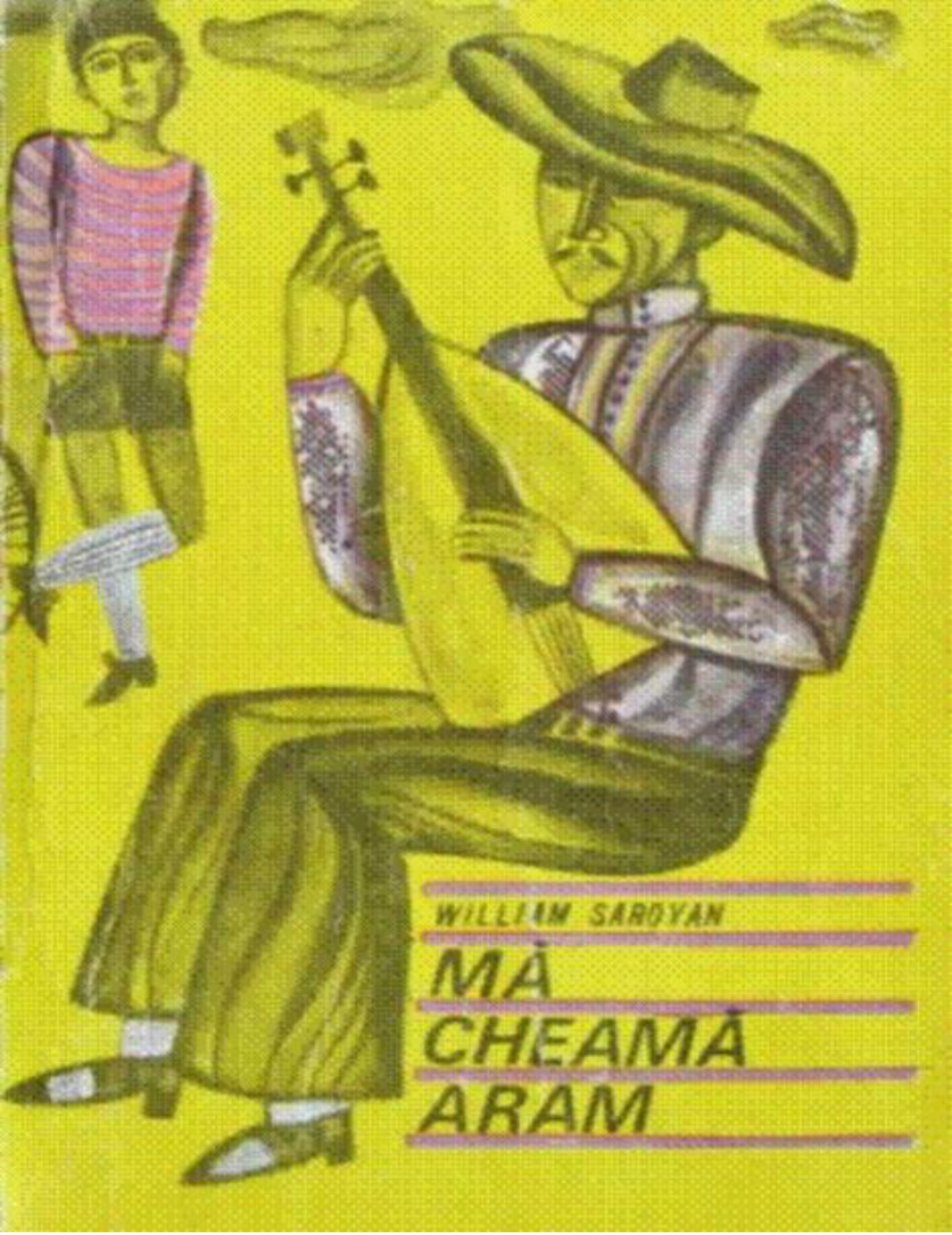

WILLIAM SAROYAN

MĂ CHEAMĂ ARAM

WILLIAM SAROYAN
MĂ CHEAMĂ ARAM

Cartea seamănă cu un roman prin faptul că poveștile au în toate ca erou pe Aram. Sunt scrise în același stil și sunt plasate într-o ordine cronologică aproximativă. Prima poveste are loc când Aram are 9 ani, ultima când este un tânăr și a părăsit orașul natal pentru prima dată. Fiecare poveste are contactul lui Aram cu un alt membru al familiei sale mari sau cu alți oameni din Fresno.

Cuprins

VARA CU FRUMOSUL CAL BĂLAN

O EXCURSIE LA HANFORD

LIVADA CU RODII

UNUL DIN VIITORII NOŞTRI POEŢI, AŞ PUTEA SPUNE

CURSA DE CINCIZECI DE IARZI

O ÎNCÂNTĂTOARE ROMANŢĂ DE ALTĂDATĂ, CU DRAGOSTE, POEZIE ŞI TOATE CELELALTE

VĂRUL MEU DIKRAN, ORATORUL

CÂNTĂREŢII CORULUI PREZBITERIAN

CIRCUL

CEI TREI ÎNOTĂTORI ŞI BĂIATUL DIN YALE

LOCOMOTIVĂ 38, INDIANUL

ARAB SĂRMAN ŞI ARS DE DOR

CÂTEVA SFATURI BĂTRÂNEȘTI CĂLĂTORULUI AMERICAN

CUVÂNT CĂTRE ZEFLEMITORI

VARA CU FRUMOSUL CAL BĂLAN

Într-o zi, demult, în vremurile fericite când aveam 9 ani şi lumea era plină de toate minunăţiile închipuite şi neînchipuite, iar viaţa încă îmi apărea ca un vis încântător şi tainic, vărul meu Mourad, pe care toţi cei ce-l cunoşteau, afară doar de mine, îl socoteau trăsnit, a ciocănit la patru dimineaţa la geamul odăiţei mele, trezindu-mă.

Aram, m-a strigat el.

Într-o clipă am sărit din pat şi m-am uitat pe geam.

Vedeam si nu-mi venea să cred.

Nu se făcuse încă dimineaţă, dar cum era vară si zorilor le trebuiau doar câteva minute ca să cotească pe după colţul lumii, aveam lumină cât îmi trebuia ca să-mi dau seama că nu-i vis.

Vărul meu Mourad era călare pe un frumos cal bălan.

Am scos capul pe geam şi m-am frecat la ochi.

Da, a spus el în armeneşte. E-un cal. Adevărat. Grăbeşte-te de vrei să-l călăreşti.

Ştiam că vărul meu Mourad se bucura de viaţă mai mult decât toţi cei care s-au pomenit vreodată din greşeală pe lumea asta, totuşi era mai mult decât mi-aş fi putut închipui.

Pe de o parte, cele mai vechi imagini din amintirea mea erau cu cai şi prima mea dorinţă fusese să călăresc.

Era partea miraculoasă.

Iar pe de alta eram săraci.

Era partea ce mă făcea să nu cred ceea ce vedeam.

Eram săraci. N-aveam un ban. Întregul nostru neam trăia într-o calicie lucie. Şi fiecare spiţă a Garoghlanienilor trăia în cea mai de mirare şi mai caraghioasă sărăcie de pe lume. Şi nimeni, nici chiar bătrânii din familie, nu pricepeau de unde scoatem bani ca să ne umplem burţile. Dar lucrul cel mai important la Garoghlanieni era cinstea familiei, prin care erau renumiţi. Şi faima cinstei noastre dura de cincisprezece veacuri, încă din vremea pe când eram neamul cel mai bogat din ceea ce pe atuncea mi se părea lumea-ntreagă. Întâi de toate eram mândri, apoi cinstiţi, şi-apoi credeam în bine şi în rău. Şi niciun Garoghlanian nu era în stare să profite de alt om, cu atât mai mult să fure.

De asta, desi *vedeam* cu ochii mei calul acela minunat, deşi *simţeam* mirosul lui plăcut, deşi îl *auzeam* cum sforăie de impresionant, nu puteam crede că el avea vreo legătură cu mine, cu vărul meu ori cu vreun Garoghlanian, treaz ori dormind, ştiind că vărul meu Mourad nu putuse *cumpăra* un cal, şi, dacă nu-l putuse cumpăra, atunci fusese nevoit *să-l fure* şi refuzam să cred că l-a furat.

Căci niciun Garoghlanian n-ar fi putut fi hoţ.

Aşa că m-am holbat întâi la vărul meu, apoi la cal. Stăteau cuminţi, cu o înfăţişare mucalită şi spăşită ce mă-ncânta, dar totodată mă şi-nspăimânta.

Mourad, am zis, de unde l-ai furat?

Sări pe fereastră de vrei să-l călăreşti, a răspuns el.

Atunci, era adevărat. Furase calul. Nu mai era nicio îndoială. Şi acum venise să mă-mbie să călăresc şi eu, dacă pofteam.

Dar, vezi, mi se părea că a fura un cal ca să te plimbi cu el era cu totul altceva decât un furt obişnuit, a fura bani, de pilda. Şi, după câte

socoteam, poate că nici nu era furt. Când îţi plăceau la nebunie caii, ca lui Mourad şi mie, nu se chema că furi. N-ar fi fost furt decât când am fi plănuit să vindem calul, faptă pe care nici vorbă că n-am fi săvârşit-o cât e lumea.

Să-mi trag întâi ceva pe mine, zic.

Bine, dar cât mai iute, zice.

M-am îmbrăcat cât ai clipi.

Încălecând fereastra, am sărit jos în curte şi am sărit de pe cal în spatele vărului meu.

În anul acela locuiam la marginea oraşului, pe şoseaua Walnut. În dosul casei noastre se întindea câmpia: vii şi livezi, canale de irigaţie, drumuri de ţară. În mai puţin de trei minute am şi fost pe şoseaua Olive, de unde calul a pornit la trap. Era un aer proaspăt şi plăcut de respirat. Să simţi calul gonind era un lucru minunat. Şi văru-meu Mourad, socotit drept unul dintre cei mai trăsniţi Garoghlanieni, a început să cânte. Mai bine zis să urle.

În orişice familie e natural să se găsească pe undeva un soi trăsnit, şi vărul meu Mourad era considerat un descendent direct din soiul cel trăsnit al neamului Garoghlanienilor. Fusese înaintea lui unchiul Khosrove, un uriaş cil o chică de par negru şi cu cea mai formidabilă mustaţă din valea San Joaquin, un om cu o fire atât de violentă, de iritabilă şi de nestăpânită, că îl oprea pe om aşa netam-nesam din vorbă, urlând la el:

Ei, şi? Nu-i nicio pagubă! Ce faci atâta caz?

La fel spunea în orice împrejurare. Odată, fiul lui, Arak, a alergat cale de opt blocuri pâna la frizeria unde tatăl lui tocmai îşi tundea mustaţa, ca să-l vestească că le arde casa. Şi acel Khosrove s-a ridicat în scaun răcnind:

Ei, şi? Nu-i nicio pagubă! Ce faci atâta caz?

A spus băiatul că vă arde casa, zice frizerul. Gura! urlă Khosrove. Nu-i nicio pagubă, am spus.

Ei, vărul meu Mourad trecea drept descendent direct al unchiului Khosrove, deşi avea de tată pe Zorab, om practic şi nimic mai mult. Că aşa era în neamul nostru rânduiala. Un om putea să-ţi fie tată trupeşte, dar asta nu însemna că ţi-e şi tată sufletesc. Că aşa fusese dintru-nceput în neamul nostru împărţeala în felurite soiuri de suflete, capricioasă şi nestatornică.

Mergeam călare şi vărul meu Mourad cânta. S-ar fi părut că ne aflam pe vechile meleaguri pe unde, cel puţin după cum spuneau mai toţi vecinii, s-ar fi statornicit pe vremuri neamul nostru. Am dat frâu calului să alerge cât a poftit el să alerge.

Până la urmă, vărul meu Mourad a spus:

Dă-te jos. Aş vrea să călăresc singur!

Mă laşi pe urmă şi pe mine să călăresc singur? l-am întrebat.

Ar trebui să-l întrebi pe cal, mi-a răspuns văru-meu. Hai, dă-te jos.

Calul mă lasă, am spus eu.

Vedem noi, zice. Eu am un fel al meu de a mă purta cu caii… un meşteşug.

Ei, şi? Vei fi având tu meşteşug, dar poate am şi eu.

Să sperăm, altfel e vai de tine, zice. Hai, dă-te jos.

Bine, zic eu, dar nu uita că mi-ai făgăduit să mă laşi pe urmă şi pe mine să călăresc singur. Am sărit jos şi văru-meu Mourad a dat călcâie bălanului, strigând: Di! Di! *Vazire!*[1]

Bălanul s-a ridicat în două picioare, sforăind, şi a izbucnit într-un galop nebun; un lucru mai frumos nici că văzusem vreodată. Mourad a mânat calul în galop peste o câmpie cu *fânaţ* uscat, spre un canal de irigaţie pe care l-a trecut călare, şi după cinci minute îl văd că vine înapoi ud leoarcă.

Soarele şi începuse a se ridica.

Acum e rândul meu să călăresc, am spus.

Mourad a pus piciorul jos.

Hai, călăreşte, zice.

M-am avântat pe coama calului şi o clipă am simţit o spaimă nemaipomenită. Dar calul a rămas pe loc.

Dă-i, dă-i în muşchi, a zis Mourad. Ce mai aştepţi? E timpul să-l ducem înapoi până nu se scoală toată lumea.

Am dat bălanului călcâie. Din nou s-a înălţat în două picioare, sforăind. Pe urmă a luat-o în galop. Habar n-aveam ce trebuie să fac. În loc s-o ia pe câmp, înspre canal, el galopa pe drum spre via lui Dikran Halabian. Ajuns în vie, prinse-a sări butucii. Sări vreo şapte rânduri până m-a lepădat. Şi s-a tot dus în goană.

Văru-meu Mourad a venit în fugă pe drum.

Nu sunt îngrijorat de tine, a strigat. Trebuie să prindem calul. Ia-o prin partea asta şi eu mă duc pe dincolo. Dacă-l găseşti, te dai binişor lângă el. Eu am să fiu pe aproape.

Eu am pornit-o pe drum şi văru-meu Mourad de-a dreptul peste câmp, înspre canal.

I-a trebuit o jumătate de oră ca să găsească calul şi să-l aducă înapoi.

Gata, a zis, hai, suie. La ora asta toată lumea-i trează.

Ce-i de făcut? am întrebat!

Îl ducem înapoi, a zis, ori îl ascundem până mâine dimineaţă.

Cum nu părea să fie necăjit, am înţeles că hotărâse să-l ascundă, nici gând să-l ducă înapoi. Cel puţin deocamdată.

Unde-l ascunzi? l-am întrebat.

Ştiu eu un loc, a spus.

De câtă vreme ai furat calul?

Îmi venise deodată în minte că el făcea de multă vreme, în zori,

plimbări călare, şi, dacă venise să mă ia în dimineaţa aceea, e numai pentru că ştia ce mult doream să călăresc.

Cine vorbeşte de furat vreun cal? a zis. Spune-mi atunci de când ai început să călăreşti în fiecare dimineaţă?

De azi-dimineaţă.

Spui drept?

Nu, se-nţelege, a zis, dar dacă ne descoperă, aşa trebuie să spui. Nu vreau să fim doi mincinoşi. Tu ştii atât, că am început a călări de azi-dimineață. Bine, am spus.

A mânat pe bălan domol spre grajdul unei vii părăginite, pe vremuri fala unui fermier cu numele Fetvajian. În grajd era puţin ovăz şi-un braţ de lucerna uscată.

Pe urmă am luat-o înspre casă.

N-a fost uşor, a spus, să-l fac pe cal să mă asculte. La început pornea într-un galop nebun, dar, cum ţi-am spus, am eu un meşteşug de a mă purta cu caii. Îi fac să vrea ce vreau eu. Şi ei mă înţeleg.

Cum faci? zic.

Am eu o înţelegere cu calul, zice.

Bine, dar ce fel de-nţelegere?

Ei, una simplă şi cinstită, zice.

Vai, tare-aş vrea să ajung şi eu să mă-nţeleg aşa cu un cal, zic.

Eşti prea mic încă, zice. Când ai să ajungi la 13 ani, ai să te pricepi şi tu.

M-am dus acasă şi am mâncat cu poftă.

În după-amiaza aceea, unchiul Khosrove a venit la noi să bea cafea şi să fumeze o ţigară. Stătea-n salon sorbind cafeaua şi fumând şi-şi amintea de ţara lui. Pe urmă a mai venit un musafir, un fermier pe nume John Byro, un asirian, care din pricina singurătăţii învăţase să vorbească armeneşte. Mama i-a adus şi acelui singuratic musafir o cafeluţă şi tutun, iar el şi-a răsucit ţigara, sorbind din cafeluţă, a tras câteva fumuri şi apoi a spus suspinând trist:

Ştii, calul meu cel alb, furat luna trecută, tot nu găsit. Nu pot de loc pricepe.

Unchiul Khosrove s-a mâniat grozav:

Ei şi? a răcnit. Nu-i nicio pagubă. Şi ce dacă ai pierdut un cal? Nu ne-am pierdut cu toţii patria? Ce treabă-i asta să plângi pentru un cal?

Hei, dumitale îţi convine să spui aşa, eşti orăşean, a răspuns John Byro, dar eu ce fac cu docarul? La ce bun docarul fără cal?

Ce faci atâta caz? a răcnit unchiul.

Am mers zece mile pe jos până aici, a spus John Byro.

De asta ai picioare, a răcnit Khosrove.

Da, dar piciorul stâng doare, s-a tânguit John Byro.

Ce faci atâta caz? a răcnit unchiul.

Şi am dat şaizeci de dolari pe cal, s-a jeluit iar fermierul.

Îmi bat joc de parale, a zis unchiul Khosrove.

S-a ridicat si a ieşit ţanţoş, trântind usa cu zgomot.

Mama a căutat să-l scuze.

Are inimă bună, dar i-e dor de patrie şi-i cit un uriaş, a spus ea.

Cum a plecat fermierul, am alergat la văru-meu acasă.

L-am găsit şezând sub un piersic şi încercând să dreagă aripa rănită a unui pui de prihor ce nu putea să zboare. Vorbea cu păsărică.

Ce s-a-ntâmplat? a spus.

John Byro, fermierul, zic. A fost azi pe la noi. Îi trebuie calul. Îl ţii de-o lună. Si am venit ca să-mi făgăduieşti că nu-l dai îndărăt până nu-nvăţ şi eu să călăresc.

Îţi trebuie un an ca să înveţi.

Păi să-l ţinem un an.

Mourad a sărit ars.

Cum? a răcnit. Propui unui vlăstar al Garoghlanienilor să fure? Calul trebuie întors stăpânului adevărat.

Când? întreb eu.

În şase luni, cel mai târziu.

A aruncat în aer păsărică. Dându-şi toate silinţele, de două ori mai-mai să cadă, prihorul izbuti până la urmă să se înalţe-n sus, zburând ca o săgeată.

Şi în timp de două săptămâni, în fiecare zori de zi, eu şi Mourad scoteam calul din grajdul viei părăsite, unde-l ţineam ascuns, şi-l călăream, şi-n fiecare dimineaţă calul, când venea rândul meu să-l călăresc, sărea peste butucii din vie şi peste pomi tineri, mă trântea jos şi-o lua razna. Totuşi, speram să ajung şi eu cu timpul să-l călăresc ca văru-meu Mourad.

Şi iată că-ntr-o dimineaţă, în drum spre ferma părăsită a lui Fetvajian, ne iese-n cale Byro, fermierul, care pleca la oraş.

Lasă-mă pe mine să vorbesc, a zis vărul Mourad. Am eu metoda mea de a mă purta cu fermierii,

Bună-dimineaţa, John Byro, a spus el către fermier.

Acesta se uita atent la cal.

Bună-dimineaţa, feciori ai prietenilor mei, a zis el. Cum îl cheamă pe cal?

Sufletul meu, a spus în armeneşte vărul.

Minunat nume, a zis John Byro, şi potrivit cu un cal aşa de frumos. Mai că aş jura că-i calul ce mi-a fost furat acum multe săptămâni. Pot să mă uit în gura lui?

Desigur, a zis Mourad.

Si fermierul s-a uitat în gura calului.

Întocmai dinţii lui, a spus el. Mai că aş jura că-i calul meu dacă n-aş şti ai cui copii sunteţi. Faima de cinste a Garoghlanienilor mi-i bine cunoscută. Dar calul este geamăn cu al meu. Un om bănuitor ar da

crezare ochilor, nu inimii. Păi, noroc bun, tinerii mei prieteni.

Noroc, John Byro, a zis vărul Mourad.

A doua zi în zori am dus calul la via lui John Byro şi l-am vârât în grajd. Câinii au făcut roată în jur, dar fără să ne latre.

Câinii, am şoptit eu lui Mourad. Credeam că au să ne latre.

Pe alţii i-ar lătra, mi-a răspuns el. Am eu metoda mea cu câinii.

Vărul Mourad a luat calul de după gât, şi-a frecat nasul de-al lui, l-a bătut uşurel pe spate şi a plecat.

Şi chiar în după-amiaza ceea a venit la noi John Byro cu docarul, ca să-i arate mamei calul furat şi-acum înapoiat.

Nu ştiu ce să mai cred, a zis. Calul e mai voinic decât înainte. Şi firea, slavă Domnului, i s-a mai îmblânzit.

Unchiul Khosrove, care era-n salon, s-a mâniat şi a început să strige:

Mai domol, frate, mai domol! Ţi s-a întors calul, gata! Ce faci atâta caz?

O EXCURSIE LA HANFORD

S-a întâmplat ca într-un an amărâtul de unchiu-meu Jorgi să-şi puie-n rânduială bicicleta ca să meargă cu ea douăzeci şi şapte de mile până la Hanford, unde se auzise c-ar fi ceva de lucru. Si eu am fost acela care s-a dus cu dânsul, deşi la început fusese mai degrabă vorba să-i fie însoţitor văru-meu Vask.

Familia nu se plângea Doamne fereşte că are-n sânul ei pe-un aiurit ca Jorgi, dar în acelaşi timp doreau cu toţii un prilej la vremea verii ca să mai uite puţintel de dânsul. Dac-ar pleca la Hanford şi şi-ar găsi de lucru la o harbuzărie, toate-ar fi bune. Ar câştiga şi ceva bani, şi în acelaşi timp ar mai scăpa de dânsul. Asta era mai important: să mai scape de dânsul.

Mi s-a acrit de el şi de ţitera lui, zise bunicul. Dac-ai să citeşti într-o carte că cineva stă toată ziua sub copac şi-i dă din gură şi din ţiteră, eu ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea poveşti e un nechibzuit. Banul e totul. Las' să se ducă şi să asude puţintel în soare. Şi el, şi ţitera lui.

Acuma spui aşa, zise bunica, dar stai să treacă săptămâna. Stai şi-ai să vezi c-ai să tânjeşti iar după cântec.

Prostii, zise bunicul. Dac-ai să citeşti într-o carte că cel ce cântă e cu adevărat un fericit, eu ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea poveşti e-un aiurit şi nu va fi cât hăul negustor. Las' să se ducă. Sunt douăzeci şi şapte de mile până la Hanford. O depărtare tocmai potrivită.

Acuma spui aşa, zise bunica, dar în trei zile parcă te văd că umbli întristat. Parcă te văd umblând de colo, colo ca un leu în cuşcă. Eu una ştiu c-am s-o văd şi pe asta. Şi dacă am s-o văd, eu una ştiu c-am să fac haz.

Zice bunicul: Eşti femeie. Dac-ai să citeşti cumva-ntr-o carte cu sute şi sute de file tipărite mărunt că femeia e-o făptură măiastră, eu ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea poveşti s-a întors cu dosul la nevastă-sa

şi-şi face numa-nchipuiri. Las' să ducă.

E la mintea cocoşului că nu mai eşti tânăr, zise bunica. Asta e pricina pentru care mormăi într-una.

Pune lacăt la gura, zise bunicul. Pune lacăt la gură, ori uite ici dosul mâinii mele.

Bătrânul s-a uitat jur împrejur la toţi copiii şi nepoţii din odaie.

Am hotărât că pleacă cu bicicleta la Hanford, zise bunicul. Ce-aveţi de spus?

Nimeni n-avea nimic de spus.

Atunci s-a hotărât, zise bunicul. Şi-acum, cine va fi trimis cu el? Pe care din odrasle o pedepsim şi-o vom trimite cu Jorgi la Hanford? Dacă ai să citeşti odată într-o carte că o călătorie prin alt târg e o plăcută-nvăţătură pentru un tânăr, atunci ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea braşoave e om la optzeci-nouăzeci de ani care copil fiind a mers odată c-un vagon cale de două mile depărtare de la casa lui. Pe cine pedepsim? Pe Vask? Să fie Vask acela? Ia vino-ncoa, băiete.

Văru-meu Vask s-a ridicat de jos şi a venit în faţa moşneagului, care îl fulgera cu privirea de sus în jos, răsucindu-şi mânios mustaţa-i enormă, dregându-şi glasul şi lăsându-şi palma pe faţa băiatului. O palmă sub care mai că dispărea tot capul. Vask stătea smirnă.

Te duci cu unchiu-Jorgi la Hanford? zise bunicul.

Dacă aşa-i voia bunicului, mă duc, zice Vask.

Bătrânul începu a face schime, cugetând.

Stai să socotim puţintel, zice. Jorgi e zănaticul neamului nostru. Şi tu îi semeni. E cuminte oare să pui doi zănatici de-acelaşi soi laolaltă?

Se întoarse către ceilalţi.

Hai, s-auzim. Spuneţi cu voce tare ce gândiţi despre treaba asta, zice. E cuminte să pui laolaltă doi zănatici din acelaşi neam: unul copt şi unul necopt? Ar fi de folos cuiva? Hai, spuneţi cu glas tare şi-apoi oi chibzui.

Eu cred c-ar fi lucru firesc, zice unchiu-Zorab. Un zănatic cu alt zănatic. Bărbatul să muncească, băiatul să deretice şi să gătească.

Hm, poate, zice bunicul. Ia să chibzuim. Un zănatic cu alt zănatic, unul să lucreze, celălalt să deretice şi să gătească. Ştii să găteşti, băiete?

Sigur că ştie, zice bunica. Măcar orez.

E-adevărat cu orezul, băiete? zice bunicul. Patru ceşti de apă, una de orez şi-o linguriţă plină de sare. Vorba-i ştii şmecheria ca să-l faci să iasă mâncare, nu lături? Ori vorbim într-aiurea? Sigur că ştie să gătească orez, zice bunica.

Dosul palmei mele e-n drum spre gura ta, zice bunicul. Lasă-l pe băiat să vorbească. Doar are limbă. Știi ori nu știi, băiete? Dacă ai să citeşti într-o carte că un băiat răspunde ca un înţelept, să ştii că acel ce scrie asemenea poveşti nu poate fi decât evreu, obişnuit să sară

peste cal. Ştii ori nu ştii să faci să iasă orezul mâncare, nu lături?

Am fiert orez. A ieşit ca mâncarea, zice Vask.

Avea destulă sare? zice bunicul. Să nu care cumva să spui minciuni, că uite palma mea aici, o vezi? Vask cumpăni o clipă.

Înţeleg, zice bunicul. Orezu-ţi dă de furcă. Ce cusur avea? Mie-mi place numai adevărul. Vorbeşte fără frică. De spui de bunăvoie adevărul, nu-i om pe lume care să cârtească. Care-i necazul cu orezul?

Avea prea multă sare, zice Vask. A trebuit să bem şi zi şi noapte apă, era ocnă.

Fără înfloriturі, zice bunicul. Doar adevărul curat. Orezul era ocnă. Sigur c-a trebuit să-nghiţi la apă zi şi noapte. Cu toţii am mâncat asemenea orez. Ce, crezi că dacă ai băut şi zi şi noapte apă, apoi eşti singurul armean care-a păţit una ca asta? Spune atât că era ocna. Eu nu-s aici ca să învăţ. Eu *ştiu.* Spune atât că era ocnă şi lasă-mă să hotărăsc dacă eşti potrivit să fii trimis.

Bunicul s-a întors spre ceilalţi. Şi iar a prins a se strâmba.

Socot că e băiatul potrivit ca să se ducă, zice el, dar spuneţi tare ce aveţi de spus. Decât lături, mai bine ocnă. Şi-n bob era deschis, băiete?

Da, zice Vask. Era deschis în bob.

Cred că-l putem trimite, zice bunicul. Apa e bună la maţe. Oare el, Vask Garoghlanian, e băiatul potrivit, ori care altul?

Dacă ne gândim mai bine, zice unchiu-Zorab, doi zănatici unul şi unul, mai bine nu, chiar dacă orezul nu iese lături. Propun pe Aram. Poate se duce el. Merită să fie pedepsit.

Toţi se uitară la mine.

Aram? zice bunicul. E vorba de băiatul care râde? E vorba de Aram Garoghlanian, cel care râde-n gura mare?

De care altul ar putea fi vorba? zice bunica. Ştii foarte bine de cine vrea să spuie.

Bunicul se întoarse încet şi timp de-o jumătate de minut se uită ţintă la bunica.

Dacă ai să citeşti într-o carte, zice, de unii oameni care se-ndrăgostesc de-o fată şi se-nsoară cu ea, apoi să ştiţi de la mine că cel ce scrie asemenea poveşti nici vorbă că are în vedere pe un tinerel care habar nu are că acea soaţă va începe să flecărească vrute şi nevrute până ce va ajunge c-un picior în groapă şi va veni vremea să treacă pragul vârstei de nouăzeci şi şapte de ani. Nici vorbă că scriitorul acela s-a gândit la un om tare tinerel.

E vorba de Aram? zice. Aram Garoghlanian?

Da, zice unchiu-Zorab.

Ce-a făcut ca să merite o pedeapsă atât de cumplită?

Ştie el, zice unchiu-Zorab.

Aram Garoghlanian, face bunicul.

M-am sculat şi m-am dus în faţa bunicului. Mi-a pus mâna-i mare pe faţă şi m-a frecat. Am înţeles că nu e supărat.

Ce-ai făcut, drace? zice.

Am început să râd aducându-mi aminte ce făcusem. Bunicul m-a ascultat o clipă, apoi a prins a râde şi el cu mine laolaltă.

Numai eu şi cu el râdeam. Toţi ceilalţi nu îndrăzneau să râdă. Bunicul le hotărâse să nu râdă decât dacă pot să râdă ca el. Eram singurul Garoghlanian din lume, afară de el, care râdea aşa.

Aram Garoghlanian, zice bunicul. Cum a fost? Spune! Care? zic.

Bunicul s-a întors către unchiu-Zorab.

Care din ele? zice. Spune băiatului ce poznă să ne-aducă la cunoştinţă. Se vădesc a fi mai multe.

Știe el care, zice unchiu-Zorab.

Te gândeşti poate, zic, la cum am spus vecinilor că eşti nebun?

Unchiu-Zorab nu binevoi să răspundă.

Ori poate vrei să spui de alta, zic: cum mă duc peste tot vorbind în felul cum vorbeşti? El e băiatul de trimis cu Jorgi, zice unchiu-Zorab. Ştii să găteşti orez? zice bunicul.

Nici nu s-a sinchisit să intre-n amănunt cum îl luam în râs pe unchiu-Zorab. Dacă ştiam să fac orez, aveam să plec cu unchiu-Jorg; la Hanford. Şi-aşa s-a şi-ntâmplat. Nici vorbă că eu *doream* să plec oricum va fi fost cel care scria poveşti prin cărţi, spunând că o călătorie pentru un băiat e o grozavă învăţătură. Năstruşnic, mincinos, oricum va fi fost el, eu *doream* să mă duc.

Ştiu să gătesc orez, zic eu.

Sărat, lături, oricum? zice bunicul.

Uneori ocnă, uneori lături şi uneori perfect, zic.

Hai să chibzuim, face bunicul.

S-a-ntors *cu* faţa la perete, chibzuind.

Trei stacane de apă, zice către bunica.

Bunica trece la bucătărie şi vine-ndată cu trei stacane de apă pe-o tablă. Bunicul bea pahar după pahar, apoi se-ntoarce către cei de faţă cu felurite schime de îngrijorare.

Hm, zice. Uneori ocnă, uneori lături şi uneori perfect. El e băiatul de trimis la Hanford? El singur, zice unchiu-Zorab.

Aşa să fie atunci, zice bunicul. Şi cu-asta basta. Vreau să rămân singur.

Am dat să plec. Bunicul însă m-a luat de după gât.

Mai stai o clipă, zice.

Când am rămas numai noi doi, îmi spune: Hai, ia vorbeşte ca unchiu-tău Zorab.

Am făcut asta si bunicul a izbucnit în răgete de râs.

Du-te în Hanford, zice. Du-te cu aiuritul tău de Jorgi şi fă-i orezul cum pofteşti, uneori ocnă, uneori lături şi uneori perfect.

În acest chip am fost însărcinat să fiu tovarăş de călătorie lui Unchiu-Jorgi la Hanford.

A doua zi de dimineaţă am şi pornit cu noaptea-n cap. Eu stam pe ghidonul bicicletei, unchiul pe şa; dar când am ostenit, am sărit jos şi-am început să merg şi după un timp s-a dat jos unchiul şi-a mers el pe jos şi eu la rândul meu călare. La Hanford n-am ajuns decât târziu după-amiază.

Era-nţeles să stăm la Hanford cât s-o găsi la lucru, adică până ce se culeg pepenii. Aşa fusese planul. Am rătăcit prin târg după o locuinţă, casă cu sobă, cu gaze şi cu apă.. La electricitate nu ţineam, voiam însă apă şi gaze. Am văzut şase-şapte case, până am dat de una care-a plăcut unchiului Jorgi şi-n care ne-am mutat chiar atunci seara. Era o casă cu unsprezece încăperi, având sobă cu gaze şi robinet cu apă curgătoare, şi-o cameră cu pat şi canapea. Celelalte odăi erau toate deşarte. Unchiu-meu Jorgi îndată a aprins o luminare şi scoţând ţitera s-a aşezat jos pe podele şi-a început să cânte. Un cântec minunat. Când trist, când nostim, dar oricum tot frumos. Habar n-am cât o fi cântat şi-a zdrăngănit la ţiteră, până şi-a dat se vede seama că-i flămând că dintr-o dată îl văd că se ridică şi zice, Aram, aş vrea nişte orez.

Am fiert o oala de orez în noaptea aceea, care era şi ocnă, şi lături, dar unchiu-Jorgi zice: Aram, e nemaipomenit.

Ne-au sculat păsările-n zori.

Hei, slujba, zic. Ştii, azi începi.

Da, azi, a mormăit unchiu-meu Jorgi.

A părăsit cu pas de tragedie casa goală, pe când eu mă uitam după o mătură. Mătură nicăieri, aşa că am ieşit afară şi m-am aşezat pe treptele din faţă ale casei. În strălucirea soarelui părea o regiune încântătoare a acestei lumi. Era o stradă doar cu patru case. În faţă o clopotniţă, cam două blocuri mai departe. Am stat aşa pe trepte preţ de un ceas. Numai ce-l văd pe unchiu-Jorgi apărând pe stradă; venea-n zigzag pe bicicleta lui, plin de-o nestăpânită bucurie.

Nu vara asta, zice. Slavă Domnului.

Şi buf jos de pe bicicletă într-un tufiş de Trandafiri.

Cum? zic.

S-a isprăvit cu lucrul. Gata. Mulţumesc Tatălui din ceruri, suspină, mirosind un trandafir.

Cum gata? zic.

Da, gata. Mulţumesc Tatălui din ceruri, zice, uitându-se zâmbind la trandafir.

Cum asta? zic.

Pepenii, zice.

Ce-i cu pepenii? zic.

S-a isprăvit cu dânşii, zice.

Asta n-oi crede, zic.

S-a isprăvit cu dânşii, crede-mă. S-a-nchis sezonul, zice unchiu-Jorgi, Şi tată-tău? Are să-ţi crape capul, zic.

S-a-nchis sezonul, zice. Har Domnului, pepenii au fost culeşi cu toţii.

Cine ţi-a spus? întreb.

Chiar fermierul. Chiar el mi-a spus întocmai, zice unchiu-Jorgi.

Ţi-a spus aşa anume, zic. N-a vrut să-ţi strice cheful. Ţi-a spus aşa fiindcă-a ştiut că n-ai să fii cu tragere de inimă la lucru.

Har Domnului din ceruri, zice unchiul, a trecut vremea lor. Toţi, toţi pepenii, cei mai buni şi cei mai copţi, au fost culeşi.

Şi-acum ce facem? zic. De-abia a început sezonul.

Ba, s-a-ncheiat. Avem să stăm aici toată luna şi după asta o pornim spre casă. Fără un sfanţ, zic.

Dar sănătoşi tun, zice. Har Domnului care i-a copt aşa de timpuriu în vara asta.

Unchiu-meu Jorgi a trecut ţupăind spre ţiteră, în casă, şi până să mă dumeresc ce-i de făcut, a şi-nceput a ciupi strunele. Era aşa de minunat, că n-am avut măcar puterea să mă scol şi să încerc să-l scot afară. Atâta doar, stăteam pe scări şi ascultam.

Am stat în casa ceea timp de-o lună şi-apoi ne-am dus acasă. Cea care ne-a zărit întâi a fost bunica.

Aha! Era şi vremea să vă-ntoarceţi, zice. Bunicul a-nceput a rage ca un leu. Daţi-mi paralele.

Nicio para, zic.

Păi, n-a lucrat? zice bunica.

Nu, zic. Doar a cântat şi-a zdrăngănit o lună-ntreagă.

Cum ţi-a ieşit orezul? zice.

Uneori ocnă, uneori lături şi uneori perfect, zic. Dar de lucrat oricum tot n-a lucrat.

Să n-afle tată-său cumva. Bani am eu, zice.

Şi ridicându-şi rochia, s-a *scociorât* în buzunarul pantalonilor şi-a scos de acolo câteva monede pe care mi le-a pus în palmă.

Când s-o întoarce el acasă, să-i daţi aceşti bani, zice.

M-a aţintit o clipă cu privirea: *Aram Garoghlanian,* a mai zis ea.

Fac cum îmi spui, zic eu.

Când a venit bunicu' acasă a început îndată a bodogăni.

V-aţi şi întors acasă? zice. Să se fi terminat aşa de timpuriu sezonul? Ce bani a câştigat? Să-i văd.

I-am întins banii.

Nu vreau să-mi cânte toată ziua-n cap, zice bunicul. Au toate-o margine, ce dracu! Dacă ai să citeşti cumva într-o carte cum că un tată îl are drag mai tare pe fiul cel zănatic decât pe fiii cei cuminţi, să ştii că cel ce-a scris asemenea poveşti nu poate fi decât burlac.

Afară, sub migdalul din ogradă, unchiu-meu Jorgi prinsese a cânta

şi-a ciupi strunele.. Bunicul încremenise, ascultând. Apoi, lăsându-sepe canapea, îşi scoase ghetele şi prinse-a se schimonosi.

M-am dus pân' la bucătărie să beau la apă, trei, patru stacane, ca să sting setea stârnită de orezul cel din urmă cu o noapte. Când m-am întors, bunicul se-ntinsese cât era de lung pe canapeaua din salon şi adormise, surâzând, pe când fiu-său Jorgi îi tot da zor cu aleluia spre universu-ntreg, din culmea melancolicului si minunatului său glas.

LIVADA CU RODII

Cred că unchiul meu Melik era cel mai prost fermier din citi s-au pomenit pe lumea asta. Era din cale-afară de fantezist şi de poet cu bunul lui. Nu căuta decât frumosul. Avea plăcere să planteze şi să vadă crescând. Eu singur am plantat peste o sută de rodii pentru unchiul meu, într-un an de demult, pe vremea fericită când lumea era plină de tinereţe şi poezie, Am condus şi un tractor John Deere si unchiul meu a condus si el. Ce făcea el nu se chema agricultură, ci artă pură. Pe unchiu-meu îl încânta ideea de a sădi pomi şi a-i urmări cum cresc. Atâta.

Numai că nu creşteau. Asta din pricina pământului. Pământul de desert. Uscat. Unchiu-meu şi-a fluturat mâna spre cele şase sute optzeci de pogoane de deşert, atunci cumpărate, şi a rostit în armeneasca cea mai poetică din lume: Aici, în astă jalnică pustietate, vor înflori grădini, ţâşni-vor din pământ în spume cascade răcoroase şi toată frumuseţea lumii va lua fiinţă.

Da, unchiule, am spus.

Eram prima şi unica lui rudă care vedea pământul pe care-l cumpărase. Ştiind că am suflet de poet, îşi închipuia că voi pricepe măreaţa lui pornire, care-l mâna spre o măreaţă ruină. Şi, într-adevăr, l-am priceput. Ştiam la fel de bine ca şi el că ceea ce luase cu bani era un pământ sterp, fără niciun preţ. Şi era departe, la mama dracului, la poalele munţilor Sierra Nevada. Şi era năpădit de toate plantele pustiei, care au încolţit vreodată pe un pământ fierbinte şi uscat. Şi pretutindeni mişunau căţei de prerie şi veveriţe, şopârle urecheate, şerpi şi o colecţie întreagă de alte vietăţi mai mici. Văzduhul deasupra acelei mari întinderi nu cunoscuse niciodată decât şoimi, ulii şi vulturi. Era timpul sihăstriei, al goliciunii, al adevărului şi al demnităţii. Natura se înfăţişa sub chipul ei cel mai trufaş, mai sterp, mai singuratic şi mai fermecător.

Am coborât cu unchiul meu din Fordul deschis în mijlocul proprietăţii şi am pornit la pas pe glia cea uscată.

Întinderea pe care o vezi, a zis el, e pământul meu..

Mergea agale, izbind cu piciorul glia uscată. O şopârlă urecheată îi lunecă pe la picior. Unchiul m-a apucat de umăr şi a rămas pe loc încremenit, privind-o cu evlavie.

Ce-i animalul ăsta? a întrebat.

Şopârla asta mititică?

Da, şoricelul ăsta cu corniţe, a spus unchiul. Ce-o fi?

Nu ştiu precis, am răspuns. Noi le spunem şopârle urecheate.

Şopârla urecheată s-a oprit la vreo trei paşi de noi şi a întors capul.

Unchiul a coborât privirea spre mica vietate.

E veninoasă? a-ntrebat.

Când o mănânci sau când te muscă?

Şi aşa, şi aşa, a răspuns unchiul.

Nu cred că-i bună de mâncat. Şi, după câte ştiu, e inofensivă. Am prins o sumedenie, în captivitate devin triste, însă nu muşcă niciodată. Nu vrei s-o prind?

Prinde-o, te rog, a spus unchiul.

Apropiindu-mă cu grijă de şopârla urecheată, m-am aruncat asupra ei, pe când unchiul privea.

Ia seama, a zis el. Eşti sigur că nu-i veninoasă?

Am mai prins multe, l-am liniştit eu.

Şi m-am apropiat de unchiul meu cu animalul în mână. El încercă să-şi ascundă teama.

Ce vietate mică şi drăguţă, a zis. Dar glasul îi cam tremura.

Nu vrei s-o ţii în palmă?

Nu. Ţine-o tu. În viaţa mea nu m-am uitat de atât de aproape la aşa ceva. Cum văd că are ochi, putem să presupunem că ne vede.

Probabil că ne vede, am răspuns. Acum se uită-n sus la dumneata.

Unchiu-meu a aţintit şopârla urecheată drept în ochi. Vreo jumătate de minut s-au aţintit unul pe altul drept în ochi, apoi şopârla urecheată şi-a întors capul, aplecându-şi privirea în pământ. Unchiul meu a suspinat cu uşurare.

Cred că vreo mie dintre ele pot omorî un om, a spus.

Nu umblă niciodată în cârduri, am răspuns. Rar poţi vedea mai mult decât una deodată.

Dar una mare, a stăruit el, dacă muşcă pe-un om, cred că poate să-l omoare.

Nu cresc prea mari, am zis. Nu sunt mai mari ca asta.

Cât sunt de micuţe, dar au nişte ochi grozavi de fioroşi. Eşti bine încredinţat că nu se supără dacă le prinzi?

Probabil că în clipa în care le-ai pus jos au şi uitat tot ce li s-a întâmplat.

Zău? nu glumeşti? s-a mirat unchiu-meu.

Nu cred să aibă o memorie prea straşnică.

Unchiu-meu s-a îndreptat din şale şi a răsuflat o dată din adânc.

Pune jos vietatea, a zis el. Să nu fim cruzi cu lighioanele nevinovate ale Celui atotputernic. De nu-i veninoasă, nu creşte mai mare ca un şoarece, nu umblă-n cârduri şi n-are pic de minte, lasă dihania asta micuţă şi sfioasă să se întoarcă la pământ. Să fim blânzi cu vietăţile

mărunte ce trăiesc pe acest pământ împreună cu noi.

Da, unchiule, am spus.

Am pus şopârla urecheată pe pământ.

Aşa, cu binişorul, a zis unchiu-meu. Să nu aducem cumva vreo stricăciune acestui curios locuitor al pământului meu.

Şopârla urecheată s-a strecurat şi s-a făcut într-o clipă nevăzută. Jivinele acestea, am zis eu, trăiesc de secole pe asemenea pământuri. De secole? s-a mirat unchiul. Eşti sigur?

Nu sunt aşa de sigur, dar aşa cred. În tot cazul, mai dăinuiesc încă aici.

Unchiul meu s-a uitat jur împrejuru-i, la cactuşi şi la tufărişurile care creşteau în voie pretutindeni, la cerul ce se boltea deasupra.

Şi cu ce s-au hrănit atâta amar de vreme? a strigat el.

Nu ştiu.

Cu ce spuneai că se hrănesc? Cu gâzuliţe, cred.

Cu gâzuliţe? a strigat unchiul. Ce fel de gâzuliţe?

Cu nişte gândăcei, îmi pare. Nu ştiu cum se numesc. Dar pot să-ntreb mâine la şcoală.

Am păşit mai departe pe glia cea uscată. Când am ajuns la nişte găuri în pământ, unchiu-meu s-a aplecat deasupra lor şi a întrebat: aici ce se află?

Căţeii de prerie, am zis eu.

Ce sunt aceia?

Cum să spun, sunt un fel de şobolani. Fac parte din familia rozătoarelor.

Şi ce fac toate astea pe pământul meu? â zis unchiu-meu.

N-au cum să ştie că e pământul dumitale, i-am răspuns. Trăiesc aici de cine ştie când.

Şopârla aceea urecheată s-a mai uitat vreodată oare în ochii unui om?

Nu cred, am răspuns eu.

N-am speriat-o, nu i-am pricinuit vreun rău?

N-am cum să ştiu.

De i-am pricinuit vreun rău, a mai zis unchiu-meu, a fost fără voie. Ştii, am de gând să-nalţ cândva aicea o casă.

Nu ştiam asta.

Da, da, a întărit unchiul. Mi-am pus în gând, să-nalţ o casă minunată. Păcat că-i cam departe.

Până la oraş e cale de numai vreun ceas, a spus el.

Da, cu condiţia să faci cincizeci pe oră, am zis eu.

Nu sunt cincizeci de mile până la oraş, a răspuns unchiul. Sunt numai treizeci şi şapte.

Dar vremea rea şi drumurile proaste nu le pui la socoteală? am spus.

Am să-mi ridic cea mai frumoasă casă de pe lume, a zis unchiu-meu.

Ce mai trăieşte pe aici? Păi trei sau patru soiuri de şerpi. Veninoşi ori neveninoşi? a întrebat iar unchiu-meu.

În general neveninoşi. Doar şarpele-cu-clopoţei e veninos. Cum? Vrei să spui că pe pământul ăsta sunt şerpi-cu-clopoţei? Tocmai pe acest fel de pământ obişnuiesc ei să trăiască. Şi-s mulţi? a întrebat iar unchiu-meu.

Pe pogon, zic eu, ori pe toate şase sute optzeci de pogoane?

Pe pogon.

Păi, socotit chiar cu zgârcenie, tot ies trei la pogon.

Trei la pogon? a strigat unchiu-meu. Şi încă cu zgârcenie?

Hai, doi, am spus.

Cât face asta pe întreg terenul, a zis el.

Păi, stai să socotim. Doi la pogon. Şi-s şase sute optzeci de pogoane. Ar fi cam vreo mie cinci sute de bucăţi.

O mie cinci sute de bucăţi? a strigat unchiu-meu.

Pogonul e destul de mare, am zis eu. Găsesc că doi şerpi la pogon nu-i mult. Nu mişună. Şi altceva veninos ce mai avem pe aici?

Nu ştiu nimica altceva, am spus. Încolo, toate sunt inofensive. Ba chiar şi şerpii-cu-clopoţei nu-ţi fac nimic dacă nu calci pe ei.

Atunci e bine, a zis unchiu-meu. Ia-o înainte şi fii cu ochii-n patru, vezi unde pui piciorul. Dacă zăreşti un şarpe veninos, să nu cumva să-l calci. N-aş vrea să mori la unsprezece ani.

Da, unchiule, am spus. Voi fi cu ochii-n patru.

Pe urmă ne-am întors şi am pornit-o înapoi spre Ford. De şerpi-cu-clopoţei nici pomeneală la întoarcere. Ne-am urcat în Ford şi unchiu-meu şi-a aprins o ţigară.

În locul acestei jalnice pustietăţi voi face să răsară o grădină, a spus el.

Da, unchiule, am aprobat eu.

Ştiu ce probleme am, a zis iar unchiul, şi ştiu si cum să le rezolv.

Ce ai de gând? am zis.

Întrebi de şerpi-cu-clopoţei ori de şopârle urecheate?

Ba de probleme, am spus.

Uite ce-i, a zis unchiu-meu, întâi de toate aducem mexicani şi-i punem să lucreze.

Ce să lucreze? am întrebat.

Să cureţe terenul, a răspuns unchiul. Pe urmă au să sape ca să găsească apă.

Unde? am zis.

Drept în jos, a răspuns unchiu-meu. Şi după ce dăm de apă, îi punem la arat. Apoi începem să plantăm.

Şi ce vrei să plantezi? am spus. Grâu?

Grâu? a răcnit el. Ce vrei să faci cu griul? O pâine costă doar cinci cenţi. Voi planta rodii.

Şi rodiile ce preţ au? am întrebat.

Păi mai întâi că sunt aproape necunoscute în regiunea asta.

Şi altceva nu mai plantezi? am spus.

Mă bate gândul, a spus unchiul, să mai plantez şi alte soiuri de pomi fructiferi.

Piersici? am spus.

Cam vreo zece pogoane, a hotărât el. Şi de caişi ce zici?

Asta numaidecât, a spus el. Caisa e o roadă minunată. Formă frumoasă, parfum îmbătător şi sâmbure foarte gustos. Am să plantez, să zicem, douăzeci de pogoane de caişi.

Nădăjduiesc că mexicanii nu vor avea necazuri cu găsitul apei, am spus. Oare să fie apă aicea în pământ?

Desigur, a spus' unchiu-meu. Lucrul de căpetenie e să te porneşti. Am să le atrag atenţia la oameni să ia seama la şerpii-cu-clopoţei. Rodii, a spus el. Piersici. Caişi. Şi altceva?

Smochine, am sugerat eu.

Vreo treizeci de pogoane de smochine.

Și de vreo câtiva duzi ce zici? l-am întrebat.

Şi dudul e un pom tare frumos la înfăţişare.

Duzi, a zis unchiul. Îşi învârti limba în gură de câteva ori. Frumos pom dudul, o veche şi bună cunoştinţă din bătrâna noastră patrie. Câte pogoane zici?

Vreo zece.

Bine, zice el. Altceva?

Măslinii sunt frumoşi, am spus.

Da, aşa e, a încuviinţat el. Dintre cei mai frumoşi. Cam zece pogoane de măslini. Şi altceva? Ştiu eu? am spus. Merii cred că nu cresc în astfel de pământ.

Da, aşa cred, a spus şi unchiu-meu. Dar merele, îţi spun drept, nici nu-mi plac.

A pornit Fordul şi am ieşit din ţarina uscată în drumul împietrit. Fordul înainta agale, hurducându-ne, până am dat în fine de şosea, de unde a luat-o ceva mai repejor.

Aş vrea un lucru, a spus unchiu-meu. Să nu spui nimănui nimic de *ferma* asta când ajungem acasă. Da, unchiule, am aprobat. (Fermă? mă gândeam. *Care* fermă?)

Vreau să le fac o surpriză, a urmat el. O ştii pe bunică-ta. Întâi îmi pun în aplicare planul şi, când voi fi cu toate gata, atunci aduc familia în păr la fermă, ca să le fac surpriză.

Da, unchiule, am spus.

Să nu sufli o vorbă nimănui.

Da, unchiule, am spus.

Deci mexicanii s-au apucat de lucru şi au curăţat terenul. Au curăţat vreo zece pogoane de teren cam în vreo două luni. Erau şapte cu toţii.

Lucrau cu sape şi lopeţi. Fără să-ntrebe ce şi cum. Şi dacă lucrul le părea ciudat, nu se plângeau niciodată. Erau plătiţi şi altceva nu-i privea. Erau doi fraţi şi cu feciorii lor. Dar odată, fratele cel mare, Diego, l-a întrebat cu multă cuviinţă pe unchiul meu cam ce fel de lucrare făceau ei acolo pe pământul cela.

Senor, a rostit el, vă rog să nu vă supăraţi. De ce tăiem noi cactuşii?

Vreau să cultiv pământul, a spus unchiul.

Ceilalţi oameni l-au întrebat în limba mexicanilor pe Diego ce-a spus unchiul meu şi el i-a lămurit.

Au socotit însă, se vede, de prisos să-i spună unchiului că ce vrea el nu-i cu putinţă. Aşa că au urmat să taie cactuşii.

Dar cactuşii nu rămâneau tăiaţi decât puţină vreme. Cea dintâi parte curăţată era acum iar plină de cactuşi tineri şi de tufăriş. Cu multă uimire a făcut unchiu-meu constatarea asta.

Ca să scapi de cactuşi e nevoie de o arătură adâncă, am spus. Nu poţi să-i scoţi decât cu plugul. Unchiu-meu a discutat asta cu Ryan, care avea un magazin cu utilaj de fermă. Ryan l-a sfătuit să nu arunce banii pe cai. Modern era acum să vâri pe câmp un tractor bun, făcând o muncă de un an doar într-o zi.

Unchiu-meu a cumpărat atunci un tractor John Deere. Era o maşină splendidă. Un mecanic de la Ryan l-a învăţat pe Diego să conducă şi a doua zi, când am sosit cu unchiu-meu, am şi zărit tractorul în depărtarea acelei dezolări şi am auzit şi bubuitul lui în groaznica singurătate a pustiei. Zgomotul lui mi se părea cumplit. Şi chiar *era* cumplit. Dar unchiu-meu îl găsea sublim.

Progresul, a zis el. Era modernă în care vei trăi tu. Acum zece mii de ani, o sută de oameni ar fi muncit o săptămână să facă ce-a făcut tractorul azi.

Acum zece mii de ani? am zis. Vrei să spui ieri.

În orice caz, a spus unchiu-meu, cu nimic nu se poate compara confortul acestor născociri moderne.

Tractor şi confort? am spus eu.

Dar ce-i, mă rog? a spus unchiul. Nu stă şoferul jos?

Pentru că n-ar putea sta prea bine în picioare.

O dată ce poţi sta jos, se cheamă că-i confort. Ştii să fluieri?

Da, am răspuns. Ce fel de cântec ai dori să-ţi fluier?

Cântec? a spus unchiu-meu. Nu vreau niciun cântec. Vreau doar să-l fluieri pe cel de pe tractor. De ce?

Nu întreba, a zis el. Fluieră. Să ia cunoştinţă că am sosit şi că ne place cum lucrează. Cred că a arat multe pogoane, vreo douăzeci.

Da, unchiule.

Atuncea am vârât în gură câte două degete de la fiecare mână şi am suflat cât am putut. Am fluierat bine şi tare. Totuşi părea că Diego nu m-a auzit. Era, ce-i drept, departe. Dar noi înaintam spre el, aşa că nu

mă dumeream de ce vrea unchiu-meu să-l fluier.

Încă o dată, a spus el.

Am fluierat din nou. Diego tot n-a auzit.

Mai tare, a spus unchiul.

De data asta mi-am pus toate puterile şi unchiu-meu şi-a astupat urechile cu palma. Eu mă făcusem roşu ca gotca. De data asta mexicanul de pe tractor a întors şi a pornit peste câmp spre noi.

Asta voiai să facă? am întrebat.

N-are importanţă, a răspuns unchiul.

În mai puţin de un minut şi jumătate, tractorul şi mexicanul au şi ajuns în dreptul nostru. Mexicanul părea grozav de încântat. Ştergându-şi praful şi sudoarea de pe faţă, a coborât de pe tractor.

E minunat, senor, a spus el.

Mă bucur că-ţi place, a răspuns unchiu-meu.

N-aţi vrea să faceţi o plimbare? l-a întrebat mexicanul pe unchiu-meu.

Unchiu-meu părea nehotărât. Şi-a întors ochii către mine.

Du-te tu, a zis. Hai, suie şi plimbă-te puţin.

Diego s-a cocoţat sus pe tractor şi apoi m-a ajutat să mă aburc şi eu. S-a aşezat pe scăunelul de metal, pe când eu rămăsesem în spatele lui în picioare, ţinându-mă de el. Tractorul a început să duduie, apoi să salte şi după asta a pornit. Se mişca repede, făcând o gălăgie nemaipomenită. Executând un cerc larg cu tractorul, Diego l-a adus din nou la unchiu-meu. Am sărit jos.

Perfect, a spus unchiu-meu mexicanului. Acum te poţi întoarce la lucru.

Diego şi-a mânat tractorul spre locul unde trăgea brazde.

Apă în teren a găsit unchiu-meu numai cu luni de zile mai târziu. Săpase puţuri peste tot, dar niciun fir de apă nu ţâşnise.. Bineînţeles că şi-a luat pompe cu motor, dar nici aşa n-a vrut apa să iasă. A fost adus atunci tocmai din Texas un specialist în apă, unul Roy, cu doi fraţi ai lui mai tineri, şi au început tustrei a cerceta terenul. I-au spus lui unchiu-meu că au să-i găsească apă. Le-au trebuit trei luni de zile pentru asta, iar apa pe care au găsit-o era noroioasă şi tare sărăcuţă. Un izvor pirpiriu de apă noroioasă. Specialistul l-a încredinţat pe unchiu-meu că lucrul se va îndrepta cu timpul şi s-a întors în Texas.

O jumătate de teren era acum curăţat şi, acum era şi apă, sosise clipa să sădim pomii.

Am sădit rodii. De soiul cel mai bun şi mai scump. Am pus în total vreo şapte sute. Eu singur am sădit o sută. A pus şi unchiu-meu destui. Aveam acuma o livadă de rodii de douăzeci de pogoane, tocmai la dracu-n praznic, în cea mai stranie pustietate pe care a văzut-o cineva vreodată. Era cea mai fermecătoare absurditate cu putinţă şi unchiu-meu o îndrăgise peste seamă. Atâta necaz avea că banii se împuţinau;

căci, părăsindu-şi planul de a ridica livada mare pe toate cele şase sute optzeci de pogoane, unchiu-meu s-a hotărât să-şi dăruiască tot timpul, toată energia şi toţi banii numai acestor rodii.

Asta deocamdată, spunea el. Până încep a vinde rodii ca să-mi scot banii.

Da, unchiule, îi răspundeam.

Nu prea mă pricepeam, dar îmi închipuiam că cel puţin vreo doi-trei ani de atunci încolo nu vom putea avea roadă grozavă de la pomişori. N-am spus încă nimic. Concediind pe mexicani, eu şi cu unchiul meu am rămas să avem grijă de fermă. Şi cum aveam tractor şi pământ destul, scoteam din când în când tractorul purtându-l pe câmp, arând cactuşi şi trăgând brazde printre şirurile de rodii. A mers aşa trei ani de zile.

Peste puţină vreme, a spus unchiu-meu, vedea-vei în pustia asta cea mai încântătoare grădină de pe lume.

Problema apei nu s-a îndreptat totuşi cu vremea. Din când în când, izbucnea dintr-o dată un şuvoi bogat de apă doar cu câteva grăunţe de prundiş şi unchiu-meu era grozav de încântat, însă a doua zi apa era iar noroioasă şi numai o şuviţă subţirică. Pomii s-au tot luptat cu vitejie ca să nu piară, dar n-au ajuns să aibă niciodată atâta apă cât să poată rodi.

După al patrulea an au început a înflori. A fost o mare biruinţă pentru unchiu-meu. Când i-a văzut, de bucurie mai că-şi pierduse capul.

Dar mare lucru n-a ieşit din florile acelea. Erau, ce-i drept, foarte frumoase. De-un roşu sângeriu, dar singuratice.

În acel an unchiul a recoltat trei rodii mici.

Pe una am mâncat-o eu, pe alta el şi a treia am păstrat-o în biroul lui.

În anul următor am împlinit 15 ani. Mi se întâmplase între timp o groază de lucruri minunate. De pildă, citisem mulţi autori de seamă şi ajunsesem înalt cât unchiul. Ferma era tot o taină a noastră. Îl costase pe unchiu-meu o avere, dar el tot mai era convins că nu va mai trece mult şi va începe să-şi desfacă rodiile, îşi va scoate banii şi îşi va vedea visul cu ochii, de a ridica o grădină în pustie.

Dar pomilor nu le mergea prea bine. Creşteau încet, că aproape nu se observa. Destul de mulţi s-au veştejit şi au pierit.

E media obişnuită, a spus unchiu-meu. Cam douăzeci de goluri la pogon e media obişnuită. Nu mai plantăm alţi pomi. Vom face asta mai târziu.

Şi mai avea şi de plătit pentru pământ.

în anul următor a recoltat vreo două sute de bucăţi. Noi singuri le-am cules. Erau cam închircite. Le-am pus în nişte lăzi frumoase şi unchiu-meu le-a expediat la Chicago unei firme de angro. Erau în total

unsprezece lăzi.

Cum timp de o lună încheiată firma n-a dat niciun semn de viaţă, unchiu-meu a cerut într-o seară o convorbire telefonică de lungă distanţă. Şi angrosistul, D'Agostino, i-a răspuns unchiului că nimeni nu vrea rodii.

Cât oferi pe lădiţă? a răcnit unchiu-meu la telefon.

Un dolar, a răcnit înapoi D'Agostino.

E prea puţin, a răcnit unchiul. Nu las nicio centimă sub cinci dolari lădița.

Nu vor nici cu un dolar lădiţa, a răcnit D'Agostino.

De ce? a răcnit unchiul.

Fiindcă nu ştiu ce fel de fructe sunt, a răcnit D'Agostino.

Ce fel de negustor eşti dumneata? a răcnit unchiul. Sunt rodii. Cer cinci dolari pe lădiță.

Nu le pot vinde, a răcnit furnizorul. Am mâncat şi eu o rodie şi nu mi s-a părut aşa grozavă.

Nu eşti în toate minţile, a răcnit unchiul. Nu este fruct pe lume pe potriva rodiei. Cu cinci dolari le dau la jumătate de valoare.

Atunci ce să fac cu ele? a răcnit D'Agostino. Nu le pot vinde nimănui. N-am nevoie de ele.

Am înţeles, a spus în şoaptă unchiul. Trimite-le înapoi. Expediază-le colet expres.

Şaptesprezece dolari l-a costat numai convorbirea telefonică.

Şi cele unsprezece lădiţe s-au întors.

Mai toate rodiile le-am consumat noi doi.

În anul următor, unchiu-meu, nemaiputând face faţă ratelor pentru pământ, a trebuit să-napoieze actele celui care-i vânduse pământul. Eram şi eu atunci de faţă în birou.

Domnule Griffith, l-am auzit pe unchiu-meu spunând, mă văd silit să-ţi înmânez actele de proprietate. Ţi-aş cere însă un mic hatâr. Ştii că am plantat pe locul acela cam douăzeci de pogoane de rodii şi ţi-aş fi recunoscător de mi-ai îngădui să îngrijesc mai departe pomii.

Să-i îngrijeşti? a întrebat domnul Griffith. Si de ce, Doamne iartă-mă?

Unchiu-meu a încercat să-l lămurească, dar n-a putut. Era şi greu să-i explici asta cuiva ce nu-ţi arată simpatie.

Aşa că unchiu-meu a pierdut pământul, şi cu pământul şi pomişorii.

Trei ani după aceea, unchiu-meu şi cu mine ne-am dus o dată cu maşina până la locul acela şi am pornit pe jos înspre livadă. Pomii pieriseră cu toţii. Pământul era iarăşi invadat de cactuşi şi tufărişuri de pustie. Şi, afară doar de pomişorii morţi, locul era la fel cum fusese de când lumea.

Am rătăcit o vreme prin livadă, pe urmă ne-am întors iar la maşină.

Ne-am urcat amândoi şi am luat-o înapoi spre oraş.

N-am spus niciunul nimic, căci prea erau multe de spus şi nu se puteau spune în nicio limbă de pe lume.

UNUL DIN VIITORII NOŞTRI POEŢI, AŞ PUTEA SPUNE

Pe vremea când eram al paisprezecelea elev strălucit între cei cincisprezece din clasa a treia a scolii Emerson, consiliul şcolar a hotărât să se întrunească într-o zi pentru a chibzui ce-i de făcut.

Asta s-a petrecut nu ştiu câţi ani în urmă.

Împlinisem 8 ani şi mergeam pe 9, sau, cel mult, împlinisem 9 şi mergeam pe 10 şi aveam o fire blândă.

Pe-atunci, obişnuitul consiliu şcolar nu făcea mare caz de plozii unui orăşel şi, dacă unii dintre ei se arătau cam prostănaci, obişnuitul consiliu şcolar socotea asta ceva natural şi lăsa lucrurile în pace.

Totuşi, unii preoţi prezbiterieni, privind câteodată marea aceea de chipuri copilăreşti, spuneau: Voi sunteţi viitorii cârmuitori ai Americii, viitorii conducători ai industriei, viitorii oameni de stat şi, aş putea spune, viitorii noştri poeţi. Mă amuzau întotdeauna acele cuvântări, căci mă distram închipuindu-mi ce fel de conducători ai industriei vor ieşi din Jimmy Volta şi Frankie Sousa, de exemplu.

Băieţi pe care-i cunoşteam prea bine.

Erau mari jucători de baseball[2], dar idioţi din naştere sau, într-o terminologie mai ştiinţifică, nişte cretini de primă clasă; voinici, vioi şi sănătoşi. Nu-i vedeam de loc transformându-se în conducători ai industriei şi nu se vedeau de altminteri nici ei. Şi de i-ai fi întrebat ce carieră au de gând să-mbrăţişeze, ar fi răspuns cinstit: Nu ştiu. Probabil că niciuna.

Însă, în general, consiliul şcolar n-avea o încredere prea mare în aceşti tineri bătăuşi, pe care se căznea atâta să-i înveţe să scrie şi să citească.

Totuşi, consiliul şcolar s-a hotărât să se întrunească într-o bună zi pentru a chibzui jn linişte ce-i de făcut; şi după şapte ore de gândire încordată a luat hotărârea să supună unei amănunţite examinări fizice pe toţi elevii şcolilor de stat, pentru a rezolva, dacă e cu putinţă, misterul sănătăţii la tinerii locuitori ai mahalalelor.

Conform materialelor documentare trecute şi tipărite în tabele, mai toţi locuitorii de prin vecinătatea mea ar fi urmat să aibă capetele diforme, piepturi scobite, oase strâmbe, voci gâjâite, lipsă de energie, dezechilibru mintal şi fizic şi încă şase-şapte alte asemenea defecte organice de mai puţină importanţă. Şi, totuşi, după cele cunoscute de orice profesor de liceu, toţi aceşti derbedei de mahala aveau un cap bine format, piept zdravăn, trăsături plăcute, glasuri puternice, prea multă energie şi o neclintită înclinare către pozne.

Se strecurase o greşeală undeva.

Consiliul şcolar a hotărât să facă cercetări ca să descopere unde-i greşeala.

Şi a descoperit-o.

Şi-anume că tot materialul documentar care fusese trecut şi publicat acolo în tabele era greşit. Atuncea am descoperit şi eu pentru întâia oară, cu satisfacţie şi pasiune, că eram poet. Îmi amintesc că mă aflam atunci în Auditoriul public al oraşului în care locuiam, pe la amiază, cu alţi vreo şase sute de viitori oameni de stat, şi-mi sună şi acuma în ureche numele meu rostit de smochinită domnişoară Ogilvie într-un soprano vibrant şi ascuţit.

Venise rândul să mă urc şi eu pe cele şaptesprezece trepte până la scenă, să înaintez la mijloc pe podium, gol până la brâu, să trag aer în piept, să-l dau afară şi să mă las apoi în întregime măsurat.

A fost o clipă de fâstâceală şi de nehotârâre, imediat urmată de o pornire supraomenească de a mă comporta cu eleganţă, ceea ce am şi făcut spre groaza şi uimirea tuturor: a consiliului şcolar, a trei doctori în vârstă, a şase infirmiere şi a şase sute de viitori conducători ai industriei.

În loc să urc normal cele şaptesprezece trepte până la scenă, eu le-am urcat *sărind.*

Îmi amintesc cum s-a întors bătrâna domnişoară Ogilvie spre domnul Rickenbacker, directorul general al şcolilor de stat, şi i-a povestit înspăimântată: E Garoghlanian — unul din viitorii noştri poeţi, aş putea spune.

Domnul Rickenbacker m-a fulgerat cu ochii şi a rostit:

Aha, da, înţeleg. Şi pe cine a supărat?

Pe societate, a răspuns domnişoara Ogilvie.

Da, înţeleg. Întocmai ca şi mine. Totuşi să fiu al naibii dac-aş putea sări atâtea trepte. Ei, ce să mai vorbim?

Mi-am smuls cămaşa de pe mine şi am rămas gol până la brâu, cu un respectabil smoc de păr zbârlit pe piept.

Ei, aţi văzut? a zis bătrâna Ogilvie. Un scriitor.

Trage în piept, a rostit domnul Rickenbacker.

Cât timp? am întrebat.

Cât poţi de mult, a spus el.

Am început să trag aer în piept. Patru minute mai târziu tot mai trăgeam. Bineînţeles, comisia era uluită. S-au adunat într-o şedinţă fulger, în timp ce eu urmam să tot inspir. După două minute de dezbateri aprinse, comisia a hotarât să-mi ceară să încetez. Îi lămurise domnişoara Ogilvie că, dacă numi se *comandă* să-ncetez, aş fi în stare să inspir până la noapte.

Ajunge deocamdată, a rostit domnul Rickenbacker.

Aşa de repede? De abia am început.

Acum expiră, a spus el.

Cât timp? am întrebat.

Vai, Doamne, a spus acelaşi Rickenbacker.

Mai bine-ar fi să-i spui, l-a sfătuit bătrâna profesoară. Astfel e în stare să expire până la noapte.

Vreo trei-patru minute, a spus domnul director.

Am expirat în şir patru minute, apoi am fost poftit să-mi pun cămaşa şi să mă retrag.

Ei, cum stau lucrurile? am întrebat comisia. Sunt într-o formă îndeajuns de bună?

Ei, ce să mai vorbim? a încheiat Rickenbacker. Pleacă, te rog.

În anul următor, consiliul şcolar a hotărât să nu mai facă examinare fizică. Examenele celelalte au mers strună cât a fost vorba de viitorii conducători ai industriei şi viitorii oameni de stat, dar, sosind rândul şi viitorilor poeţi, examinarea a prins a merge anapoda, alandala, şi nimeni nu se dumirea ce-ar trebui să facă ori să creadă.

CURSA DE CINCIZECI DE IARZI

După o anumită scrisoare pe care o primisem din New York în anul când împlinisem 12 ani, luasem hotărârea să ajung cel mai puternic om din cartierul meu. Scrisoarea era de la prietenul meu Lionel Strongfort. Tăiasem un cupon din revista *Argosy, De toate pentru toţi,* îl iscălisem, îl vârâsem într-un plic şi-l trimisesem prin poştă. Îmi răspunsese de urgenţă, scriindu-mi, cu un entuziasm ce atingea culmile încântării, că eram, fără îndoială, un om de-o inteligenţă rară, cu stofă de uriaş, şi — spre deosebire de turma oamenilor mediocri ai lumii care erau, s-ar putea spune, nişte lunatici şi nişte visători — eram un tip ce va ajunge cu vremea cineva.

Opinia lui despre mine se potrivea grozav de bine cu a mea. Şi, oricum, e măgulitor să-ţi vezi sporită cu un astfel de entuziasm părerea, mai cu seamă de cineva de la New York, un om cu cel mai mare perimetru toracic din lume. O dată cu scrisoarea primisem şi câteva fotografii care-l înfăţişau pe domnul Strongfort numai cu un peticuţ de piele de leopard pe el. Era un tip grozav de voinic şi pretindea că fusese cândva un slăbănog. Era peste tot căptuşit cu muşchi şi, după toate aparenţele, în stare să ridice un turism Ford tip 920 şi să-l răstoarne cu roţile în sus.

Era o cinste să-l ai de prieten.

O singură piedică era — n-aveam bani. Cifra exactă de la începutul relaţiilor noastre n-o mai ţin minte; ştiu însă că era o sumă de care nici nu putea fi vorba. Dar, deşi aveam dorinţa să arăt domnului Strongfort recunoştinţa pentru entuziasmul lui, s-ar f i părut că nu eram în stare să găsesc vorbe prin care să-i explic că n-aveam bani fără să trec şi eu imediat din rândurile lunaticilor şi visătorilor. Astfel, în timp ce amânam de azi pe mâine tot căutând cuvinte care să nu distrugă prietenia noastră şi nici să nu mă coboare în rândul vulgului, am stat de vorbă despre asta cu unchiu-meu Gyko, care studia la vremea aceea filosofia Orientului. A fost mirat de curioasa mea

ambiţie, dar i-a plăcut. Şi m-a încredinţat că taina de a ajunge la mărire, după Yoga, era să fii în stare să-ţi declanşezi în tine acele misterioase energii vitale care există în fiecare om.

Acea *puthere,* a spus el în englezeasca-i afectată în care îi plăcea să stăm noi doi de vorbă, e de la Dumnezeu. Să ştii, Aram, că-i ceva *uimithor*.

I-am spus că nu puteam începe să mă transform în om puternic, cum hotărâsem să ajung, până nu trimiteam ceva bani domnului Strongfort.

Bani! a rostit cu dispreţ unchiul. Să ştii, Aram, că banii n-au *puthere*. Pe Dumnezeu nu poţi să-l *mithuieşti*.

Deşi unchiu-meu Gyko nu era chiar un slăbănog, cu siguranţă însă că nu era de talia lui Lionel Strongfort. Şi, într-o luptă liberă, ştiam cu siguranţă că domnul Strongfort l-ar fi învins pe unchiul meu cu un simplu *nelson* sau o centură la cap şi ori l-ar fi silit să se considere bătut, ori l-ar fi strâns până să-l dea gata. Dar, pe de altă parte, aveam şi o îndoială. E drept că unchiu-meu nici pe departe nu era zdravăn ca prietenul meu Strongfort, dar pe de altă parte nici domnul Strongfort n-avea atâta dinamism clocotitor ca unchiu-meu. Mi se părea că în cazul cel mai bun, domnul Strongfort, într-un meci amical cu unchiu-meu, ar fi putut avea o seamă de surprize neplăcute, vreau să spun acele misterioase energii vitale ce se trezeau mereu în unchiu-meu, astfel că deseori cu un singur fulger de privire făcea pe o namilă de om să-şi piardă cumpătul şi să dea-napoi, de vorbea, să amuţească dintr-o dată.

Mult înainte de a fi descoperit acele vorbe prin care aş fi putut să lămuresc domnului Strongfort că nu aveam bani, a mai sosit încă o scrisoare de la el. Era la fel de amicală ca şi prima, ba chiar, de-i cu putinţă, şi mai amicală. De încântat ce-am fost, am început să fug şi, declanşând în mine misterioase energii vitale, m-am apucat a face roată-n mâini, m-am căţărat în pomi, am făcut tumbe, am încercat să răstorn For duri tip 920, am provocat la luptă pe toţi cei ce-mi ieşeau în cale şi încă multe altele am săvârşit, vârând în panică pe rubedenii şi înfuriind pe toţi vecinii.

Domnul Strongfort, departe de a se supăra pe mine, îmi făcea şi o reducere la preţul cursului. Dar și așa banii trebuitori erau deasupra posibilităţilor mele. Vindeam în fiecare zi gazete, însă câştigul acela îmi trebuia pentru pâine şi altele asemenea. O vreme m-am sculat cu noaptea-n cap ca să cutreier tot oraşul în căutarea unei pungi cu bani. În timpul celor şase zile cât am cutreierat oraşul am găsit doar o monedă de cincizeci de cenţi şi una de doi. Am mai găsit şi o poşetă cu ceva articole cosmetice prost mirositoare, nicio lăscaie, şi o foiţă de hârtie pe care o mână incultă scrisese: Steve Hertwig, Bulevardul Ventura 3764.

Trei zile după cel de-al doilea răvaş al domnului Strongfort sosi şi al treilea. De-aici încolo corespondenţa noastră a stăruit doar într-un singur sens. De fapt, eu nici n-am scris. Comunicările prietenului meu Strongfort erau copleşitoare şi nu era de loc uşor să le răspunzi fără bani. La drept vorbind, nu se putea găsi nimic de spus.

Era iarnă când a sosit întâia lui scrisoare şi când luasem hotărârea să devin cel mai puternic om din cartierul meu, ba Chiar, la urma urmei, socoteam eu, unul din cei mai puternici din lume. Aveam planurile mele cum să ajung până acolo, la asta mai adăugându-se calda prietenie precum şi-nalta stimă ce-mi arăta domnul Strongfort din New York, iar acasă tiranica şi mistica tutelă a unchiului Gyko.

Scrisorile domnului Strongfort urmară să sosească regulat, tot la două-trei zile, iarna întreagă, continuând şi-n primăvară. Îmi amintese că în ziua când caisele erau destul de coapte pentru furat, am mai primit un minunat răvaş de la prietenul meu din New York. Era un imn adus întineririi de pământ, sosirii primăverii, sezonul tinereţii sufleteşti, al reînnoirii, al forţei proaspete, al hotărârilor noi şi al multor altor lucruri. Era într-adevăr o splendidă epistolă, probabil la fel de izbutită ca cele către romani sau alţii. Te copleşea tonul ei de legendă, fiorul necuprinsului şi simţământul pe care-l dă prestigiul forţei, atât de cunoscut în timpuri biblice. Numai că ultimul paragraf al imnului acesta minunat punea iar pe tapet, cu multe scuze, chestiunea banilor. Suma era cam de vreo şase sau şapte ori mai mică decât la început şi apăruse un nou element în programul domnului Strongfort de a mă transforma din nimeni într-un uriaş de o forţă nemaipomenită şi cu un irezistibil farmec faţă de femei. Domnul Strongfort se hotărâse, spunea el, să-mi dea să-nghit totul dintr-o sorbire, ori să sorb totul dintr-o înghiţitură sau cam aşa ceva. În orice caz, doar pentru trei dolari spunea că mi-ar trimite într-un plic toate secretele-i de preţ, restul rămânând pe seama mea şi a istoriei.

Am discutat de asta cu unchiu-meu Gyko, care ajunsese între timp la epoca de post şi meditaţie, de ore întregi de mers şi vibraţie. Stătusem la discuţii toată iarna de câte două şi trei ori pe săptămână şi mă iniţiase, în limba lui engleză schilodită, în toate tainele pe care le învăţase din Yoga.

Să ştii, Aram, spunea, eu sunt în *sthare* de orice. *E uimithor.*

Şi îl credeam, deşi pierduse mult din greutate, nu mai putea dormi şi îi lucea în ochi o flacără ciudată. În anul acela avea o atitudine foarte dispreţuitoare faţă de lume şi-i era grozav de milă de bietele făpturi frumoase şi necuvântătoare pe care omul le oropsea, ucigându-le, mâncându-le, domesticindu-le şi învăţându-le să facă drăcii.

Să ştii, Aram, că-i o *thicăloşenie* să pui caii la ham. Să omori vitele. Să-nveţi câinii să sară şi pe maimuţe să fumeze din pipă.

I-am spus despre scrisoarea domnului Strongfort.

Bani! a exclamat el. *Athâta* ştie, bani. *Tharc* nu mi-i *simpathic.*

Unchiul meu îşi primea balsamul gratis de la secţia de teozofie, filosofie, astrologie şi diverse a bibliotecii publice. Cu toate acestea, era încredinţat ca o primeşte chiar de la Dumnezeu. Mai înainte de a se ocupa de Yoga fusese unul din chefliii orăşelului si un destoinic băutor de rakhi, dar, după ce se înfruptase din lumină, se lăsase de băut. Spunea că gustă dintr-o licoare mult mai fină decât rakhiul şi decât toate băuturile.

Şi cum se cheamă? l-am întrebat.

Înţelepciune se cheamă, Aram, a spus el.

În orice caz, nu prea îl cunoştea pe demnul Strongfort şi-l socotea un fel de şarlatan.

E un om foarte de treabă, i-am spus eu.

Dar el s-a înfuriat şi a prins a slobozi misterioase energii vitale, spunând:

Am să-i sparg capul, că-şi *bathe* joc de nişte *puşthi* ca voi.

Nu-şi bate joc, am zis. Îmi spune că mă-nvaţă toate secretele de preţ doar pentru trei dolari.

Asculthă-mă pe mine, Aram, a zis unchiul Gyko, nu are nicio *thaină. Minthe.*

Ştiu eu? am spus. Aş vrea să-i încerc metoda.

E o *thicăloşie,* a zis unchiul Gyko, dar am să-ţi dau cei *threi* dolari.

Unchiul Gyko mi-a dat cei trei dolari care îmi trebuiau şi i-am trimis domnului Strongtort. Şi de la New York a sosit un plic plin de secretele domnului Strongfort. Erau ciudat de simple. Lucruri pe care le cam ştiam şi cărora, din lene, nu le dădusem vreo atenţie. Metoda te-nvaţă să te scoli dimineaţa şi timp de o oră să faci tot felul de exerciţii acrobatice, ilustrate şi prin desene. De asemenea, să bei apă multă, să respiri mult aer curat, să mănânci lucruri bune şi sănătoase şi s-o ţii aşa într-una până ajungi un uriaş.

Simţindu-mă un pic dezamăgit, i-am scris îndată domnului Strongfort un bileţel scurt şi politicos prin care îi arătam părerea mea. Nu mi-a răspuns la bileţel şi nici n-am mai auzit de el vreodată. În vremea asta, însă, eu urmasem metoda şi deveneam în fiecare zi tot mai puternic. Când spun în vremea asta, înseamnă cele patru zile cât am urmat metoda. Căci în a cincea zi m-am hotărât să dorm în loc să sar din pat, să umplu casa de scandal şi s-o înfurii pe bunica. Obişnuia să se trezească cu noaptea-n cap, să prindă a striga la mine că-s un trăsnit cu capu-n nori şi că niciodată n-am să ajung bogat. Pe urmă aţipea iar cinci minute, se deştepta şi se pornea să strige că n-am să fiu în stare niciodată să cumpăr şi să vând ca să câştig. Iar mai dormea o vreme, iar se trezea şi bodogănind într-una povestea că au fost odată trei feciori de împărat: unul înţelept ca tatăl lui, altul umblând doar după fuste şi al treilea neavând minte nici cât un sticlete. După aceea

se cobora din pat şi, tot bombănind într-una, îmi înşira povestea toată, în timp ce eu executam metoda.

Basmul, bineînţeles, era cu tâlc şi mi se adresa mie: să fiu cu bun-simţ, să nu hodorogesc prin casă şi s-o trezesc mereu în zorii zilei. Cam asta era de obicei morala, deşi în basm era vorba de trei feciori ai unui împărat, sau de trei fraţi, toţi trei erau bogaţi şi de obicei foarte hrăpăreţi, sau de trei fiice, sau de trei proverbe, sau de trei drumuri şi altele asemenea.

Dar îşi bătea gura degeaba, că nici mie nu-mi plăceau mai mult ca ei acele exerciţii acrobatice de dimineaţă. De fapt, îmi cam dădeam eu seama că-i o gogomănie mare şi că, în primul rând, unchiu-meu Gyko avusese dreptate în privinţa domnului Strongfort.

Aşa că m-am lăsat de programul domnului Strongfort şi m-am întors iar la al meu, care era în linii mari cam așa: s-o iau încet si să ajung cel mai puternic om din cartier, fără nicio bătaie de cap şi fără niciun exerciţiu. Și așa am si făcut.

În primăvara aceea, şcoala Longfellow a anunţat ţinerea unui concurs cu întreceri între şcoli; trebuiau să ia parte *toţi*.

Iată prilejul nimerit, mi-am spus în gând. După părerea mea, aveam să reuşesc primul la toate probele.

Nu ştiu cum s-a făcut, dar, tot meditând neîntrerupt pe tema atletismului, am ajuns treptat la o curată nebunie a anticipării, care m-a ţinut zi şi noapte, aşa că înainte de concurs cu o zi alergasem şi cursa de cincizeci de iarzi[3] de nu ştiu câte sute de ori, executasem şi săritura în lungime cu avânt, şi săritura în lungime de pe loc, şi săritura în înălţime, şi de fiecare dată îi făcusem pe concurenţii mei să pară nişte slăbănogi.

Acea uriaşă activitate lăuntrică, adevărată Yoga, s-a transformat în ziua concursului în febră.

În sfârsit, ne veni rândul mie si altor trei atleţi, între care un grec, să ne aşezăm pe locurile noastre, să ne pregătim şi s-o pornim: şi am pornit orbeşte într-o viteză nebunească, cum nu se mai pomenise vreodată în istoria atletismului.

Aveam impresia că niciodată de când e lumea şi pământul nu se mişcase un om cu o asemenea viteză.

în minte alergasem de cincizeci de ori cei cincizeci de iarzi, iar când am deschis ochii să mă uit cât de departe în urmă îi lăsasem pe ceilalţi alergători, am rămas foarte uimit de cele ce-am văzut.

Ceilalţi trei băieţi erau la patru iarzi în faţa mea şi se îndepărtau treptat.

Era de necrezut. Era nemaipomenit, dar fără îndoială că adevărat. Ar fi trebuit să fie o greşeală, dar nu era. Cu toţii erau înaintea mea, îndepărtându-se din ce în ce.

Dar asta însemna pur şi simplu că trebuia să-i depăşesc cu ochii deschişi şi să câştig cursa. Şi aşa m-am şi apucat să fac. Dar, lucru de

neînţeles, în ciuda intenţiilor mele, ceilalţi trei urmau să câştige teren. M-am mâniat şi am hotărât să-i pun la locul lor pentru asemenea neobrăzare, aşa că am început să-mi dezlănţui toate misterioasele puteri vitale pe care le aveam în mine. Totuşi, nu ştiu cum se făcea că nici aşa nu reuşeam să mă apropii de cei trei, ceea ce m-a făcut să înţeleg că fusesem oarecum trădat. Dacă-i aşa, am hotărât, ia să-l fac eu de râs pe trădător şi mi-am luat vânt din nou, sporind viteza fugii mele. Nu mai era mult până la capăt, însă ştiam precis că izbutesc.

Apoi am înţeles că nu voi izbuti.

Cursa se isprăvise.

Eu rămăsesem ultimul, cu zece iarzi în urmă.

Fără un pic de şovăială am protestat şi i-am provocat imediat pe alergători la altă cursă, pe-aceeaşi distanţă, înapoi. Au refuzat să ia în seamă propunerea, ceea ce dovedea, după cum prea bine ştiam, că se temeau să concureze cu mine. Le-am spus-o că ei ştiu bine că-i pot învinge.

Şi cam la fel s-a întâmplat cu toate celelalte probe.

M-am dus acasă cu febră mare şi negru de supărare. Am aiurat noaptea întreagă şi am zăcut bolnav trei zile. Bunica m-a îngrijit ca pe-un odor şi ei trebuie să-i mulţumesc că n-am murit atunci. Când unchiul Gyko a venit pe urmă să mă vadă, nu mai avea obrajii scofâlciţi. Se pare că-şi sfârşise postul, care fusese cam lung: vreo patruzeci de zile; şi de nopţi, cred. Sfârşise cu meditaţia, deoarece epuizase aproape complet subiectul. Era iar unul dintre chefliii oraşului, bând, petrecând nopţile şi ţinându-se de femei.

Să ştii, Aram, mi-a spus, că noi *sânthem* un neam grozav, *Puthem* face orice.

O ÎNCÂNTĂTOARE ROMANŢĂ DE ALTĂDATĂ, CU DRAGOSTE, POEZIE ŞI TOATE CELELALTE

Vărul meu Arak era cu un an şi jumătate mai mic ca mine, bucălat la faţă, negricios şi cu purtări deosebit de alese. Şi nu era poză la el. Purtarea lui era firească, aşa după cum purtarea mea fusese de la început urâtă. Pe când Arak scăpa la şcoală din toate încurcăturile cu un zâmbet dulce, arătându-şi dinţii din faţă cu strungăreaţă şi îmblânzind inima de piatră a profesoarei noastre, domnişoara Daffney, eu mă vâram până-n gât în dandanale şi mă căzneam să dovedesc cu strigăte şi violenţă că nu eu, ci domnişoara Daffney sau altcineva este vinovat şi, de va fi nevoie, voi aduce cazul în faţa Curţii supreme, ca nevinovăţia mea să iasă la iveală.

De obicei eram trimis la cancelarie. Câteodată încasam câte o bătaie cu cureaua, fiindcă în cancelarie mă apucam să discut cazul în contradictoriu cu domnul Derringer, directorul nostru, care nu era în stare să discute. Cum îl strângeam cu uşa, cum îşi scotea cureaua.

Arak era cu totul altfel; lupta pentru dreptate lui nu-i spunea nimic.

Nu era nici pe departe atât de deştept ca mine şi, totuşi, deşi cu un an şi jumătate mai mic, era în aceeaşi clasă cu mine. Şi asta n-ar fi fost nicio nenorocire dacă n-ar fi fost vorba de clasa a cincea. De obicei ieşeam învingător în toate discuţiile cu profesorii mei, dar, în loc să fie bucuroşi să scape de mine, refuzau să-mi dea nota de trecere, sperând, îmi închipui, să iasă învingători în discuţiile din semestrul următor şi să-şi ia revanşa. Din pricina asta ajunsesem cel mai bătrân elev din clasa a cincea.

Într-o zi, domnişoara Daffney a încercat să facă cunoscut lumii întregi că eu eram autorul unei poezii scrise pe tablă în care se spunea că ea e îndrăgostită de domnul Derringer şi că e urâtă. Autorul poeziei era vărul meu Arak, nu eu. Eu, dacă aş fi scris o poezie, n-ar fi fost despre domnişoara Daffney, ci despre altcineva mai interesant. Dar domnişoara Daffney, fără a da în vileag vreun nume, dar cu linia în mână, s-a oprit lângă pupitrul meu şi a spus:

Voi descoperi pe autorul acestei groaznice batjocuri de pe tablă şi voi avea grijă să fie pedepsit cum se cuvine.

Autorul? am spus eu. De unde ştiţi că e un băiat şi nu o fată?

Domnişoara Daffney mi-a ars una peste degetele mâinii drepte. Am sărit în sus şi am spus:

Nu aveţi dreptul să-mi trageţi aşa pe degeaba peste degete. Am să reclam.

Stai jos, a spus domnişoara Daffney.

M-am supus. Mă ţinea de urechea dreaptă, care începuse a se deforma de cât o tot trăgea domnişoara Daffney şi alţi profesori.

M-am aşezat jos şi, încetişor, aproape neauzit, am spus:

Las' c-o să vadă ea.

Ţine-ţi limba, a spus domnişoara Daffney, şi, cu toate că fierbeam de supărare, am scos limba si am tinut-o în mână, în vreme ce toată clasa, plină de puşti mexicani, japonezi, armeni, greci, italieni, portughezi şi americani sadea, băieţi şi fete care aşteptau să-i distrez, izbucneau în hohote de râs. Domnişoara a repezit o lovitură cu linia peste mâna mea, dar de data asta linia mi-a julit nasul. Pentru mine asta era deosebit de insultător, deoarece pe atunci, ca şi acum, nasul meu era mare. Un nas mic n-ar fi putut nimeri, aşa că am luat lovitura domnişoarei Daffney drept o subtilă aluzie la proporţiile nasului meu.

Mi-am pus mâna lovită peste nasul julit şi m-am sculat iar în picioare.

Dumneavoastră mi-aţi spus să-mi ţin limba, am zis, protestând că nu făcusem nimic rău, că nu ascultasem decât ordinul ei, că eram deci nevinovat si că nu făcusem nimic ca să mă lovească peste mână şi să-mi julească nasul.

Acum, să fii cuminte, a spus domnişoara Daffney. Nu-ţi mai îngădui nicio prostie. Să fii cuminte. Mi-am luat mâna de la nas şi am început

să fiu cuminte, zâmbindu-i ca unui băieţaş care i-ar aduce un măr rosu. Clasa a izbucnit iar în hohote de râs si domnişoara Daffney, lăsând linia, s-a repezit la mine, a căzut peste bancă, s-a ridicat şi a început să mă fugărească prin toată clasa.

Iar am făcut-o lată, îmi spuneam eu într-una, în timp ce domnişoara Daffney mă fugărea prin clasă. Iar am făcut-o lată şi m-am vârât într-un bucluc, care cu siguranţă că nu se putea sfârşi decât cu o crimă, pe când vărul meu Arak, vinovatul, stă liniştit şi zâmbeşte. Nu există dreptate pe lumea asta.

Când, în sfârşit, domnişoara Daffney m-a prins, după cum ştiam că trebuia dacă nu voiam să încasez o pedeapsă şi mai severă de la domnul Derringer, a urmat un fel de bătălie generală, în care timp ea a încercat să-mi scoată ochii, să-mi smulgă urechile, degetele şi braţele, iar eu am încercat s-o conving, cu argumente, să se poarte delicat, ca o doamnă.

După ce a obosit, m-am întors în bancă şi prima poznă a zilei a fost adusă iar pe tapet: „Cine era autorul poeziei de dragoste de pe tablă?"

Domnişoara Daffney şi-a aranjat părul şi hainele, s-a odihnit o clipă, a cerut să se facă tăcere şi după câteva momente de pace, în care se auzea ticăitul ornicului, a început a vorbi.

Am să vă strig pe fiecare pe nume şi am să vă întreb dacă aţi scris această îngrozitoare poezie de pe tablă şi aştept să-mi spuneţi adevărul. Dacă minţiţi, să ştiţi că eu tot am să descopăr pe făptaş şi pedeapsa are să fie mult mai mare.

Şi a început să-ntrebe pe băieţi şi pe fete dacă scriseseră poezia aceea şi se înţelege că nimeni n-o scrisese. L-a întrebat şi pe vărul meu Arak şi el a spus că n-o scrisese. După aceea m-a întrebat şi pe mine, iar eu. Am spus că nu, ceea ce era adevărat.

Du-te în cancelarie, a zis ea, mincinosule.

N-am scris nicio poezie pe nicio tablă, am răspuns. Şi nu sunt mincinos.

Domnul Derringer m-a primit fără entuziasm. Două minute mai târziu a sosit Susie Kokomoto din clasa noastră, cu un bilet în care se arăta ticăloşia mea. De fapt, reproducea poezia. Domnul Derringer a citit scrisoarea, a schimbat feţe-feţe, a zâmbit, a plesnit din bretele, a tuşit şi a spus:

Ce te-a făcut să scrii poezioara?

N-am scris-o eu, zic.

Fireşte, zice, n-o să spui că ai scris-o, dar de ce ai scris-o. N-am scris-o, zic.

Nu fi încăpăţânat, a zis domnul Derringer. E scandalos să răspândeşti astfel de zvonuri. De unde *ştii* că domnişoara Daffney este îndrăgostită de mine?

Şi *este îndrăgostită?* am întrebat.

Aşa spune aici, a zis domnul Derringer. Ce te-a făcut să crezi una ca asta? Ai observat că s-ar uita cumva cu admiraţie la mine?

N-am observat că s-ar uita în niciun fel la dumneavoastră, am spus. *Sunteţi* cumva îndrăgostit de *ea?*

Asta rămâne de văzut, a zis domnul Derringer. Nu-i o poezie proastă, dintr-un anume punct de vedere. Ţi se pare într-adevăr urâtă domnişoara Daffney?

N-am scris eu poezia, zic. Pot dovedi. Eu nu scriu aşa.

Vrei să spui că scrisul tău nu seamănă cu cel de pe tablă? a întrebat domnul Derringer.

Da, am răspuns, şi nici nu scriu asemenea gen de poezii.

Recunoşti că scrii poezii? a spus domnul Derringer.

Da, scriu poezii, am spus, dar nu în felul *ăsta.*

Auzi, să răspândeşti asemenea zvonuri, a zis domnul Derringer. Cred că îţi dai seama ce ai făcut? Atâta ştiu, că n-am scris-o eu, am zis.

Eu, personal, a spus profesorul Derringer, găsesc că domnişoara Daffney nu numai că nu-i urâtă, ci, din contra, este atrăgătoare.

Foarte bine, am zis. Singurul lucru pe care îl doresc este să n-o păţesc pentru o faptă pe care n-am săvârşit-o.

Însă ai fi *putut* să scrii poezia, a zis domnul Derringer.

Poezia *aceea* nu, am zis. Eu aş fi scris una mai bună.

În ce sens mai bună? a întrebat domnul Derringer. Frumoasă? Sau ofensatoare? Am vrut să spun frumoasă, am zis, numai că n-ar fi despre domnişoara Daffney.

Până acum, a zis domnul Derringer, eram dispus să mă îndoiesc că ai putea fi autorul poeziei, dar s-a sfârşit. Acuma sunt convins că tu ai scris-o. Aşa că trebuie să te pedepsesc.

M-am ridicat şi am început să protestez.

Mă bateţi pentru o faptă pe care n-am făcut-o, am spus, şi asta n-are să rămână aşa.

Aşa că mi-a tras o bătaie de s-a auzit în toată şcoala şi m-am întors şontâc-şontâc în clasă. Poezia fusese ştearsă. Toate erau din nou în regulă. Vinovatul îşi primise pedeapsa cuvenită. Poezia fusese, ştearsă şi ordinea restabilită în clasa a cincea. Vărul meu Arak şedea cuminte, admirând cârliontii castanii ai Alicei Bovard.

Imediat ce am ieşit în recreaţie, l-am trântit la pământ şi m-am aşezat pe el.

Am mâncat bătaie din pricina ta, am zis, să nu cumva să mai scrii vreo poezie.

Totuşi, a doua zi dimineaţă apăru o nouă poezie de dragoste pe tablă, iar scrisul era, fără nicio îndoială, al vărului meu Arak, la fel ca si stilul, si din nou domnişoara Daffney se hotărî să-l scoată la lumină pe vinovat şi să-l pedepsească. Când am intrat în clasă şi am văzut poezia şi cum stăteau lucrurile, imediat am început să protestez. Vărul

meu Arak întrecuse măsura. Am început să-l ocărăsc în armeneşte. El însă făcea pe surdul şi domnişoara Daffney a crezut că ei îi adresam acele vorbe.

Ia ascultă, a spus ea. Vorbeşte într-o limbă pe care s-o poată înţelege toată lumea dacă ai ceva de spus.

N-am altceva de spus decât că n-am scris eu poezia, am zis. Şi nici pe cea de ieri n-am scris-o.

Dacă dau iar de bucluc din pricina poeziilor, cineva are s-o păţească.

Stai jos, a spus domnişoara Daffney.

După ce a strigat catalogul, a scris o foaie întreagă, în care se cuprindea şi poezia cea nouă, şi mi-a ordonat să duc scrisoarea la cancelarie.

De ce eu? am întrebat. N-am scris eu poezia.

Fă ce-ţi spun, a zis domnişoara Daffney.

M-am dus la catedră şi am întins mâna să iau hârtia, domnişoara Daffney mi-a ars una cu linia, eu am făcut un salt de un metru înapoi şi am strigat:

N-am să vă duc scrisorile dumneavoastră de dragoste.

Natural că asta era prea de tot. Toate au o limită. Domnişoara Daffney a sărit la mine. Eu, la rândul meu, eram aşa de furios pe vărul meu Arak, că m-am întors şi am sărit la el. El făcea pe nevinovatul şi nu se apăra. Dar era foarte abil, aşa că, în loc să încaseze o chelfăneală bună, a scăpat ieftin, pe când eu m-am prăbuşit cât eram de lung pe podea şi am fost prins de domnişoara Daffney. După aceea, bătălia a fost dată numai de ea. Când m-am dus la cancelarie cu biletul, eram plin de zgârieturi şi de vânătăi pe faţă şi pe mâini, iar scrisoarea de dragoste a domnişoarei Daffney către domnul Derringer era boţită şi pe alocuri ruptă.

Ei, ce-ai păţit? m-a întrebat domnul Derringer. Hai, dă-mi să citesc biletul. Iar ai făcut vreo poznă.

A luat scrisoarea, a desfăcut-o, a netezit-o pe biroul lui şi a citit-o foarte încet. A citit-o de vreo trei-patru ori. Era încântat şi, pe cât îmi puteam da seama, îndrăgostit. S-a întors spre mine cu faţa numai zâmbet, gata să mă certe din nou că spusesem că domnişoara Daffney e urâtă.

N-am scris eu poezia, am spus. N-am scris-o nici pe cea de ieri. Tot ce doresc e să învăţ şi eu câte ceva în şcoala asta şi, mai ales, să fiu lăsat în pace.

Ei, lasă, lasă, a spus domnul Derringer.

Era foarte încântat.

Dacă dumneavoastră sunteţi îndrăgostit de ea, am zis, aceasta e treaba dumneavoastră, dar nu mă amestecaţi pe mine.

Nu vreau decât să fii puţintel mai curtenitor când e vorba de

înfăţişarea domnişoarei Daffney, a spus domnul Derringer. Nu înseamnă că dacă ţie ţi se pare urâtă să i se pară şi altcuiva urâtă. Mi-a fost silă. Nu era nimic de făcut.

Bine, am spus. Mâine am să fiu curtenitor.

Aşa mai merge, a spus domnul Derringer. Bineînţeles însă că tot trebuie să te pedepsesc.

A întins mina spre sertarul de jos al biroului unde ţinea cureaua.

A, nu, am zis eu. Dacă mă pedepsiţi, n-am să mai fiu curtenitor.

Dar ce facem atunci cu poezia de azi? a spus domnul Derringer. Trebuie să te pedepsesc pentru ea. De mâine însă e altceva.

Nu, am răspuns. Nu merge aşa.

Bine, a spus domnul Derringer, vezi însă să fii curtenitor.

Am să-mi dau silinţa. Pot pleca?

Da, a spus el. Da. Dar să mă mai gândesc.

M-am întors să ies din cancelarie.

Stai o clipă, a spus el. Toţi au să bănuiască că se petrece ceva suspect aici dacă nu te aud urlând. Mai bine vino înapoi şi urlă de zece ori, apoi te întorci în clasă.

Să urlu? am zis. Nu pot să urlu decât dacă mă doare.

Ba să vezi că ai să poţi, a spus domnul Derringer. Un urlet din acelea grozave de durere. Să vezi că ai să poţi.

Nu cred că am să pot, am spus.

Eu am să lovesc de zece ori în scaun cu cureaua, a spus domnul Derringer, iar tu ai să urli.

Credeţi că are să meargă? am răspuns. Hai să-i dăm drumul.

Domnul Derringer a izbit scaunul cu cureaua şi eu am încercat să urlu la fel ca în ajun, dar nu ieşea natural. Ieşea, nu ştiu cum, cam ciudat.

Eram în plină activitate când a intrat în cancelarie domnişoara Daffney în persoană, dar din cauza tămbălăului n-am observat-o, că a intrat.

La a zecea lovitură m-am întors spre domnul Derringer şi am spus:

Asta-i a zecea.

Atunci am văzut-o pe domnişoara Daffney. Încremenise cu gura căscată.

încă vreo două, fiule, a spus domnul Derringer, să fie o porţie bună.

Şi, înainte de a apuca să-i spun că domnişoara Daffney era în cancelarie, a izbit iar o dată cu cureaua în scaun, iar eu am urlat.

Era ceva dezgustător.

Domnişoara Daffney a tuşit şi domnul Derringer, întorcându-se, a dat cu ochii de ea, de iubita lui. Domnişoara Daffney n-a scos o vorbă. *Nu era în stare.* Domnul Derringer a zâmbit. Era foarte încurcat şi a început a vântura cureaua.

Îl pedepsesc pe băiat, a spus el.

Am înţeles, a zis domnişoara Daffney. Dar nu înţelesese. În orice caz, nu putea înţelege chiar totul.

Nu îngădui nici unui elev din şcoala mea să fie impertinent, a spus domnul Derringer.

Era îndrăgostit lulea de dânsa şi, tot vânturând cureaua, încerca să-şi compună o ţinută demnă. Domnişoara Daffney nu prea aprecia metoda lui de a pedepsi un băiat lovind un scaun în timp ce băiatul urla, amândoi — bărbatul şi copilul — bătându-şi joc de dreptate şi de iubirea curată. S-a uitat foarte urât la el.

A! a făcut domnul Derringer. De ce izbeam scaunul cu cureaua? Făceam o repetiţie, nu-i aşa, fiule? *Nu, nu-i aşa,* am răspuns.

Furioasă, domnişoara Daffney s-a întors şi a ieşit în fugă, iar domnul Derringer s-a lăsat pe scaun.

Vezi ce-ai făcut? a zis el.

Dacă vreţi să aveţi o idilă cu ea, treaba dumneavoastră, am spus eu, dar nu mă amestecaţi şi pe mine.

Ei, a spus domnul Derringer, aşa a fost să fie.

Era tare mâhnit.

Bine, a adăugat, întoarce-te în clasă.

Vreau să ştiţi că n-am scris eu poeziile acelea, am spus.

Asta n-are nicio legătură, a spus domnul Derringer.

Credeam că poate vreţi să ştiţi adevărul, am spus.

E prea târziu acum, a răspuns el. De acum înainte nu mă mai poate admira.

De ce nu-i scrieţi chiar dumneavoastră o poezie? l-am întrebat.

Nu pot scrie poezii, a răspuns domnul Derringer.

Ei, am spus, încercaţi şi dumneavoastră.

Când m-am întors în clasă, domnişoara Daffney a fost foarte politicoasă cu mine. Şi eu la fel cu ea.

Ştia că ştiu şi mai ştia că, dacă ar face iar pe nebuna, aş putea ori să le stric idila, ori s-o fac să se mărite cu el, aşa că s-a purtat foarte prietenos cu mine. Peste două săptămâni s-a terminat şcoala şi anul următor domnişoara Daffney n-a mai apărut. Poate că domnul Derringer nu i-a scris poezia, ori poate că i-a scris-o, dar n-a fost bună; poate că nu i-a spus că o iubeşte sau poate că i-a spus şi ei nu i-a păsat; ori poate că a cerut-o în căsătorie şi ea l-a refuzat *din pricină că eu ştiam* şi a cerut mutarea la altă şcoală ca să uite de inima-i zdrobită.

Sau cam aşa ceva.

VĂRUL MEU DIKRAN, ORATORUL

Acum douăzeci de ani, în Valea San Joaquin, armenii de acolo obişnuiau să ţină retorica drept cea mai mare, mai nobilă, mai importantă, am putea spune chiar singura, *unica,* artă. Cam nouăzeci şi doi la sută din podgorenii aflaţi pe lângă Fresno erau încredinţaţi că orice om în stare să ţină o cuvântare e-un învăţat. Şi asta, îmi închipui

după atâţia ani, din pricină că acei podgoreni erau aşa de incapabili de-a ţine cuvântări, aşa de conştienţi de asta şi de intimidaţi, şi-aşa de tare impresionaţi de oratorii publici care erau în stare să urce pe un podium, să-şi potrivească ochelarii pe nas, s-arunce o privire la ceasul lor de buzunar, tuşind politicos şi începând cu linişte să-şi nalte vocile până la răget ce zdruncina pe fermieri din temelii, făcându-i să-nţeleagă că vorbitorul era un învăţat.

Ce energie! Ce limbaj! Ce-nţelepciune! Ce bubuit măreţ! îşi spuneau fermierii în sinea lor.

Toţi fermierii, adunaţi în clădirea uneia din cele trei biserici ori alteori în Sala Comunală, erau cutremuraţi de veneraţie, îşi ştergeau ochii plini de lacrimi, îşi suflau nasul şi, copleşiţi pentru o clipă, dădeau câţi mai mulţi bani puteau. În unele împrejurări, când banii erau strânşi pentru vreo treabă mai delicată şi mai specială, cei care dădeau parale trebuiau să se scoale în picioare, în Sala Comunală, strigând cu voce tare: Mgerdich Kasabian, soaţa sa Araxie si trei fii ai lor, Gourken, Sirak şi Toumas — cincizeci cenţi! şi-apoi să se aşeze jos în tunetele de aplauze ce nu se adresau atât sumei de bani, cât chipului măreţ în care fusese pronunţat discursul şi minunatei rostiri a numelor frumoase din ţara lor de baştină: Mgerdich, Araxie, Gourken, Sirak, Toumas.

În ce priveşte darea banilor şi cuvântarea, era întrecere, care pe care. Dacă un fermier nu se scula să dea înştiinţare în public, ca un adevărat bărbat — ehei, atunci era amar de el, sărmanul! Nici bani şi nici curaj să se ridice fără teamă, eliberându-şi zbuciumul lăuntric! Din cauza întrecerii, un fermier ce nu putea să dea parale (deşi avea cele mai bune intenţii de pe lume de-a da un sprijin cauzei) era sortit să stea an după an în umilinţa şi ruşinea lui până-n sfârşit, şi o dată cu venirea unor vremi mai bune, să îndrăznească a zvâcni-n picioare şi fulgerând pe cei din Sală cu privirea să tune. Sfârşitu-s-a cu zilele de calicie ale acestui neam din preafrumosul târg Dikranakert — tuspatru fraţii Pampalonian — cenţi douăzeci şi cinci! şi să se-ntoarcă acasă cu fruntea sus şi inima-nălţată. Săraci? Pe vremuri, da. Acum însă nu mai sunt. (Cei patru uriaşi s-ar fi uitat unul la altul mândri de neamul lor, mânându-şi fiii de la spate — cu dragoste, desigur; acea înduioşare ciudată a orientalilor din Răsăritul mărginaş, înduioşare izvorâtă din bucuria că nu se mai simt umiliţi în ochii celor din ţinut).

Dar niciun fermier nu se mândrea mai tare ca de copilul lui care la şcoală, la biserică, la o petrecere pe iarbă verde, oriunde, să ție o cuvântare.

Băiatul! dădea strigare fermierul către tatăl lui de optzeci şi opt de ani. Îl vezi? E Vahan, băietul meu şi nepoţelul dumitale de unsprezece ani. Vorbeşte de Europa.

Bunicul clătina din cap şi tare se mai minuna de asemenea comedie:

un tine de unsprezece ani aşa de serios, tobă de carte, vorbind de Europa. Bătrânul sigur că dorea să afle unde era Europa ceea, deşi era firesc să ştie, pentru că-n drumu-i spre America văzuse Havre, care e în Franţa. Da, parcă Havre, parcă el era. *Yevroba.* Europa. Dar oare ce s-o fi întâmplat aşa netam-nesam cu Havre, de e aşa de-nfierbântat şi îndârjit băiatul? Oh, Doamne! suspina bătrânul. Toate s-au şters din mintea mea. Nu-mi mai aduc aminte. Era parcă o frumoasă cetate, la apa mării, cu vapoare.

Femeile erau pline de exaltare şi de admiraţie fată de ele însele, de mame. Schimbau priviri uimite, încuviinţând şi clătinând din cap şi după ce-ascultau zece minute vorbirea în engleză a băiatului, vorbire din care nu înţelegeau o iotă, izbucneau în lacrimi înduioşate şi tăcute, căci toate erau atât de uimitoare şi de minunate — Micuţul Berjie, mai ieri un prunc ce nu putea lega două cuvinte armeneşti, acum are curajul să cuvânteze singur în engleză, suit pe o estradă, rotindu-şi braţele şi împungând cu degetul acum înspre tavan, acum înspre apus, acum spre miazănoapte, acum spre miazăzi, ba uneori chiar înspre inimioara lui.

Astfel stând lucrurile, era cu neputinţă ca Garoghlanienii să nu dea la iveală şi ei un orator, deşi Bătrânul considera pe vorbitori ca pe nişte înşelători şi nişte aiuriţi.

Când ai s-auzi pe-un omuleţ cu ochelari pe nas urlând din fundul măruntaielor, apoi dă-mi voie să-ţi spun eu că ori e-un mincinos, ori un măgar.

N-avea răbdare să asculte niciun fel de cuvântare, de nu era directă, sinceră. Dorea să afle lucruri pe care nu le cunoştea şi asta-i tot. Nu să vorbească doar de dragul vorbei. Obişnuia să se ducă la toate întrunirile publice, dar se-ntorcea întotdeauna îngreţoşat de ele. Toţi vorbitorii pândeau faţa Bătrânului, să vadă cât de dezgustat era şi se vedea că i se mişcă buzele rostind ocări neauzite, se potoleau deodată şi încercau să spuie mai simplu ce aveau de spus, ori, dacă apucaseră a sta cu el de vorbă între patru ochi şi-nţeleseseră ce nătărăi îi socotea, cercau să ţie piept, strigând în gura mare ca întotdeauna, ba câteodată chiar zbierând. Noi ştim că printre noi sunt unii care ne iau în zeflemea, râd de strădaniile noastre, ba chiar, dintr-o nesăbuită îngâmfare a inimii, ne socotesc nişte zănatici; dar asta-i crucea noastră cea de când e lumea, pe care-am fost sortiţi s-o ducem în spinare şi avem s-o ducem şi de-acu-nainte.

Aici Bătrânul ciocănea pe fiii lui în cap, aceştia la rândul lor îi ciocăneau pe fiii lor în creştet, care-şi dădeau ghiont unul altuia, femeile priveau în jur şi Garoghlanienii toţi, vreo treizeci şi şapte — treizeci şi opt la număr, se ridicau să plece, pe când Bătrânul furios privea jur împrejur la băieţii fermieri zicând: Iar îşi duc crucea în spinare — hai să mergem.

Cu toate astea, însă, cum am spus, nu se putea ca Garoghlanienii să nu dea la iveală un orator. Era o modă ori o voinţă a poporului şi unii din seminţia Garoghlanienilor nici vorbă că găseau esenţial să intre în arenă casă arate tuturora ce trebuie să fie cu adevărat un orator — lucru ce-avea să fie înfăptuit aievea, după cum o vor dovedi şi faptele.

S-a întâmplat ca Garoghlanianul acesta să fie văru-meu cel mititel Dikran, al doilea băiat al unchiului Zorab, de nouă ani când s-a sfârşit războiul, c-un an mai mic ca mine, însă cu atât mai mărunţel că nu-l consideram vrednic a fi luat în seamă.

De la-nceput băiatul nostru s-a dovedit a face parte dintre acele minţi scăpărătoare, având tare puţină înţelegere adevărată, niciun pic de umor şi atitudinea umilitoare şi insultătoare că toate cunoştinţele sunt câstigate numai dinafară — umilitoare mai ales pentru Garoghlanieni, care de secole se cârmuiseră doar după înţelepciunea lor firească, venită dinlăuntru. Cu asta se fălea în special Bătrânul că orice Garoghlanian adevărat putea să-ţi cântărească dintr-o ochire pe-un escroc și-avea un înnăscut bun simt de-a ști cum să se poarte, după om.

Când vezi pe cineva pe chipul căruia nu poţi citi nimic, spunea de obicei Bătrânul, dă-mi voie să-ţi spun eu c-acela nu-i un om de treabă. Ori e spion, ori şmecher. Iar pe de altă parte, dac-ai să vezi pe unul care îţi spune din privire, *Frate, eu sunt frăţine-tău,* fii cu luare-aminte, c-acela poartă un cuţit asupra— i.

Cu asemenea învăţături, care-ncepeau chiar de la naştere, era firesc ca cea mai mare parte a Garoghlanienilor să-şi sporească înţelepciunea în cunoaşterea lumii şi a ciudaţilor ei locuitori.

Unicul Garoghlanian care cu niciun chip nu era-n stare s-o agonisească era Dikran, acel văr drept al meu. Era leit un cărturar, un tip de om, după părerea Bătrânului, ce merita întreg dispreţul, afară doar de cazul când acest cititor — fără-ndoială un copil, căci cine altul ar sta cu nasu-n cărţi? — ar dovedi că şi-ar putea îndrepta cât de cât firea. În ce priveşte, însă, pe Dikran, Bătrânul nu credea că-i cu putinţă vreun fel de îndreptare, ba dimpotrivă, se aştepta la o necontenită înrăutăţire a înţelegerii, în aşa fel că până urmă, când împlinea băiatul unsprezece ani, Bătrânul fu vestit cum că Dikran era elevul cel mai strălucit din *Longfellow School,* mândria dascălilor lui, şi-un vorbitor fără cusur.

Când mama lui Dikran i-a adus vestea asta, Bătrânul, care stătea lungit pe canapeaua din salon, s-a-ntors cu faţa la perete şi-a mormăit: Prost, tare prost. Hm. Mare pagubă. Oare ce-i cu băiatul?

Bine, dar e băiatul cel mai strălucit din toată şcoala, a strigat mama.

Bătrânul s-a sculat în capul oaselor şi-a spus: Când ai să auzi că un băiat de unsprezece ani e cel mai strălucit din toată şcoala ce numără cinci sute de elevi — fă-te că nici n-auzi. Doamne mă iartă, cum vine

asta strălucit? Are mai mult de unsprezece ani? De unde strălucit? De asta vrei copil, ca să te umfli-n pene, nemaiputând de-atâta importanţă? Ai fost o mamă rea, ţi-o spun eu. Alungă-l pe băiat din casă şi mână-l la câmpie. Dă-drumul să se scalde la râu cu verii lui. Bietul de el nici nu mai ştie ce-i aceea râs. Şi-ncă mai vii îndată după masă să-mi spui că-i strălucit. Lipseşti din faţa mea!

Cu toate astea, însă, băiatul, după cum am spus, mergea cu hotarâre înainte, dând ş iar dând şi zi, şi noapte paginile cărţilor şi sărbătoarea, şi duminica, şi-n ziua de mâncat pe iarbă verde, că până la sfârşit, capac la toate şi-a pus şi ochelari pe faţă care-l făceau s-arate cum nu se poate mai de plâns, că ori de câte ori Bătrânul, la o reuniune de familie, rotea privirea şi da cu ochii de el, prindea a mormăi: Ia uite filosoful nostru, Doamne, iartă-mă! Bun, tare bun. Ia vino-ncoa, băiete.

Băiatul se scula şi se înfăţişa Bătrânului,

Şi-aşa, zicea Bătrânul, citeşti prin cărţi. Bun, tare bun. Ai unsprezece ani. Har Domnului. Ia spune-mi mie atunci — ce ştii? Ce-ai învăţat?

Nu pot să spun în armeneşte, zicea băiatul.

Da, înţeleg, zice Bătrânul. Ei, spune atunci în englezeşte.

Aici toate mergeau frumos, ca pe rotiţe. Căci verişorul meu de unsprezece ani începea a cuvânta despre minunile pe care le descoperise el prin cărţi. Şi chiar erau minuni. Ştia toţi anii, toate cauzele şi toate numele, toate localităţile, ba şi toate urmările care-ar fi fost posibile.

Era foarte frumos, dar într-un fel cam nesărat, cam jalnic.

Atunci, deodată, Bătrânul îl întrerupea din vorbire, tunând. Ce dracu? Eşti un papagal?

Cu toate astea, simţeam eu bine că Bătrânul are o slăbiciune pentru această ciudată apariţie printre Garoghlanieni. Da, oratorii erau nişte neisprăviţi — la fel şi cărturarii; dar oratorul şi cărturarul *nostru* nu putea fi în niciun caz un cărturar şi-un orator de rând. Al nostru era fără-ndoială ceva deosebit. Căci pe de-o parte era mai tânăr decât acei care-şi închipuiau c-au învăţat grozav de multe lucruri de prin cărţi, iar pe de alta vorbea cu mult mai clar decât toţi ceilalţi.

Pentru acestea toate şi pentru ferma hotărâre a băiatului de a-şi urma imboldul înnăscut, a fost recunoscut de noi ca Garoghlanianul savant şi orator, având permisiunea să-şi treacă vremea după plac şi să-şi dezvolte aptitudinile pe care le primise-n dar de la natură cum o vrea. În 1920, *Longfellow School* vestea că va da o serată având programul următor:

1) Corul Clubului Glee,

2) Reprezentarea piesei *Iulius Caesar*

3) Vorbeşte Dikran Garoghlanian, conferinţă intitulată *Războiul*

mondial a fost făcut în van? La timpul cuvenit, toţi Garoghlanienii în păr erau pe scaune în Sala de spectacole a şcolii, ascultând groaznicul cor, urmărind oribilul spectacol *Iulius Caesar,* ca să asculte apoi pe acel unic Garoghlanian orator — Dikran, al doilea băiat al unchiului Zorab.

Vorbirea a fost fără cusur: dramatică, bine rostită, inteligentă, teribil de convingătoare — concluzia fiind până la urmă că Războiul Mondial nu s-a dat în zadar şi că Democraţia a salvat omenirea din impas. Toţi cei din sală au ascultat plini de respect, aplaudând frenetic conferinţa. Era cam prea de tot — adică vreau să spun pentru Bătrân, care, în mijlocul furtunii de aplauze, a izbucnit în tunete de râs. Discursul era într-adevăr magnific într-un fel. Era în orice caz cel mai bun lucru în genul lui — să spunem crema din tot ce putea fi mai rău. Putea fi chiar prilej de fudulie.

Acasă, în seara aceea, Bătrânul l-a chemat la dânsul pe nepot şi i-a vorbit aşa: Ţi-am ascultat, băiete, conferinţa. Bun, tare bun. Am înţeles că ai vorbit despre războiul în care au pierit mai multe milioane de oameni. Am înţeles c-ai *dovedit* c-acest război nu s-a dat în zadar. Pot chiar să-ţi spun că mi-a plăcut. O conferinţă aşa de mare şi de minunată se cuvenea să fie rostită numai de buzele unui băiat de unsprezece ani, de unul care crede tot ce spune. Căci de la un bărbat în toată firea, oroarea acestei afirmaţii ar fi un pic cam gogonată pentru mine ca s-o pot înghiţi. Dă-i înainte cu cercetarea ta în lumea cărţilor şi de vei fi stăruitor şi dacă te vor ţine ochii, când ai s-ajungi la şaizeci şi şapte de ani ai să-nţelegi şi tu ce groaznică prostie ai spus în astă-seară — cu toată nevinovăţia — într-o engleză aşa de pură, de curgătoare şi de piţigăiată. Şi într-un fel sunt tot aşa de mândru de tine ca de toţi ceilalţi din neamul nostru. Şi-acum plecaţi cu toţii. Vreau să mă culc. Nu mai am unsprezece ani. Am şaizeci şi şapte.

Toţi s-au sculat şi au plecat, numai eu nu. Am mai rămas o vreme cu Bătrânul, ca să-l privesc cum se descalţă şi cum oftează: Lume, lume, că minunată şi nebună eşti tu şi toţi copiii tăi cei năzdrăvani!

CÂNTĂREŢII CORULUI PREZBITERIAN

Una din numeroasele şi încântătoarele ciudăţenii ale ţării noastre este uşurinţa cu care bunul nostru popor trece de la o religie la alta sau de la nicio religie la orişicare îi iese în cale, fără să simtă că ar pierde sau ar câştiga ceva cu asta şi urmând să rămână la fel de inocent.

Eu însumi, de pildă, m-am născut un fel de catolic, deşi n-am fost botezat până la 13 ani, fapt care, îmi amintesc bine, l-a enervat foarte tare pe preot şi l-a făcut să întrebe pe ai mei dacă erau sănătoşi la minte, la care ai mei au răspuns:

Am fost plecaţi.

Nebotezat la 13 ani! a răcnit preotul. Ce fel de naţie veţi fi fiind?

Suntem mai mult o naţie de agricultori, a răspuns unchiul Melik, dar am avut şi noi oameni vestiţi. Era într-o sâmbată după-amiază. Şi n-a ţinut decât şapte minute, dar, deşi eram acum botezat, mi-era cu neputinţă să simt vreo schimbare.

Ia spune, acuma că eşti botezat te simţi mai bine? m-a întrebat bunica.

Cred că-i nevoie să explic aici că mă simţeam tare deştept de vreo câteva luni, ceea ce o făcuse pe bunica să bănuie că sufeream de-o boală tainică ori că începusem să mă cam ticnesc.

Mă simt parcă la fel, am răspuns eu.

Acuma crezi? a răcnit ea. Ori tot te îndoieşti?

Mi-ar fi uşor să *spun* că da, am zis, dar îţi mărturisesc că nici eu singur nu ştiu bine. Fără îndoială că vreau să fiu creştin.

Ei, atunci n-ai decât să crezi, a spus bunica, şi să te duci în treaba ta.

Treaba mea era pe de o parte ciudată, iar pe de alta de necrezut.

Cântam în corul de copii al bisericii prezbiteriene de pe strada Tulare. Şi pentru treaba asta primeam în fiecare săptămână un dolar de la o preacucernică cucoană mai în vârstă, cu numele de Balaifal, care trăia în mâhnire şi singurătate într-o casă mică înveşmântată în iedera de lângă prietenul meu Pandro Kolkhozian.

Care băiat era cu gura mare, ca şi mine, adică înjura cam mult — în chip nevinovat, bineînţeles — lucru ce supăra grozav pe domnişoara sau doamna Balaifal, care s-a hotărât să ne salveze cât încă nu era prea târziu. A fi salvat era ceva ce n-avusesem încă prilejul să simt pe pielea mea.

Domnişoara Balaifal (cum îi voi spune de-acuma, deoarece era celibatară de când o cunoşteam şi nu ştiu să fi fost vreodată măritată, ori dacă se gândise cândva la măritiş sau de fusese măcar îndrăgostită, în tinereţe bineînţeles, de vreun şnapan ce se distrase pe socoteala ei), domnişoara Balaifal, cum am pornit să-i spun, era o femeie cultivată, o cititoare a poemelor lui Robert Browning şi al altor mari poeţi, fiinţă foarte simţitoare, de aceea, de câte ori ieşea pe verandă şi ne auzea vorbind, vă închipuiţi că-i venea să-şi ia lumea-n cap, iar când n-a mai putut să rabde ne-a strigat.

Băieţi, băieţi, nu trebuie să folosiţi expresii necuviincioase.

Pandro Kolkhozian părea adesea un trăsnit fără pereche, iar alteori — şi erau calităţile pentru care-l îndrăgisem — cel mai cuminte şi mai politicos băiat din lume.

Da, domnişoară Balaifum, a spus el.

Balaifal, l-a corectat ea. Poftim încoace. Amândoi.

Ne-am dus la domnişoara Balaifal şi-am întrebat-o ce doreşte.

Ce doriţi, domnişoară Balaifal? a spus Pandro.

Domnişoara Balaifal a scotocit în buzunarul hainei, dând la iveală

un teanc de broşurele, şi, fără să se uite la ele, ne-a dat la fiecare câte una. A mea era intitulată: *Mântuire, istoria unui beţiv*. Iar a lui Pandro se chema: *în sfârşit pace, istoria unui beţiv*.

Ce să facem cu ele? a spus Pandro.

Vreau să citiţi aceste cărţulii şi să vă daţi silinţa să fiţi băieţi cuminţi, a spus domnişoara Balaifal. Aş vrea să nu mai folosiţi expresii necuviincioase.

Văd că aici nu-i vorba de expresii necuviincioase, a spus Pandro.

Aceste broşurele cuprind învăţături bune pentru voi doi, a spus ea. Citiţi-le şi să nu mai folosiţi de-acum înainte expresii necuviincioase.

Da, doamnă, am spus. Asta-i tot?

Încă ceva, a spus bătrâna domnişoară Balaifal. N-aţi vrea, băieţi, să-mi daţi o mână de ajutor să trecem armoniul din sufragerie în salon?

Desigur, domnişoară Balaifum. Oricând doriţi, a zis Pandro.

Aşa că am intrat la doamna aceea şi, în timp ce ea ne dirija ca nu cumva să ne lovim sau să lovim cumva armoniul, l-am dus încet-încet de-acolo, din sufragerie, în salon.

Acum citiţi şi broşurelele, a spus ea.

Da, doamnă, a răspuns Pandro. Asta-i tot?

Uite ce-i, a spus ea. N-aţi vrea să mă acompaniaţi din gură în timp ce eu cânt la armoniu? Nu am ureche, domnişoară Balaifum, a spus Pandro. Mofturi, a zis ea. Sunt sigură că ai ureche, Pedro.

Pandro, nu Pedro, a spus Pandro. Pedro e numele vărului meu.

De fapt, pe Pandro îl chema Pantalo, adică pantaloni pe armeneşte. Când a fost la şcoală, însă, se vede că n-a fost atentă profesoara, ori nu i-a fost pe plac cum sună numele, aşa că îl trecuse Pandro în catalog. Iar vărului meu i se schimbase şi lui numele la şcoală în Pedro, deşi pe el îl chema Bedros cu ***b*** moale. Desigur că era bine şi aşa şi nimenii nu se supăra de asta.

Fără a-i răspunde, doamna cea în vârstă. S-a aşezat pe taburet, şi-a potrivit picioarele: cu grijă pe pedale şi, fără să ne dea vreo lămurire, a început să cânte o melodie care, după cât era de plicticoasă, se vedea bine că-i religioasă. Peste o clipă a început să cânte şi din gură. Pandro a spus atunci, cu jumătate de glas, o vorbă foarte necuviincioasă, ba chiar vulgară, pe care noroc că domnişoara Balaifal n-a auzit-o. N-aş fi putut să spun că vocea domnişoarei Balaifal era fermecătoare. Deşi larma pedalelor era mai tare decât glasul ei, iar sunetele armoniului nici ele nu erau. Prea clare, tot îţi puteai da seama că vocea domnişoarei Balaifal nici gând să fie minunată.

„Galilee, luminoasă Galilee", cânta ea.

S-a răsucit spre noi şi ne-a făcut un semn cu capul, spunându-ne:

Cântaţi, cântaţi, băieţi!

Nu cunoşteam nici melodia, nici cuvintele, dar se părea că politeţea cerea să facem un efort cinstit, aşa cum am făcut, încercând să

urmărim pe cât se poate melodia ce se-nălța din armoniu şi vorbele dramatice ce se-nălţau din domnişoara Balaifal.

” Poruncii furtunii să se abată din Galileea cea înfuriată", cânta ea.

În total am încercat să intonăm trei cântece.

Vă mulţumim din suflet, domnişoară Balaifum, spunea la sfârşitul fiecărui cântec Pandro. Acum putem pleca?

În fine, domnişoara Balaifal s-a sculat de la armoniu, spunând:

Sunt sigură că asta v-a făcut să vă simţiţi mai bine, nu? Dacă prietenii stricaţi vă îndeamnă la băut, să nu le daţi ascultare.

N-o să le dăm ascultare, domnişoară Balaifum, a spus Pandro. Aşa-i, Aram?

N-o să le dau ascultare, am răspuns.

Nici eu, a spus şi Pandro. Ne putem duce, domnişoară Balaifum?

Citiţi broşurelele, a spus. Nu-i încă prea târziu.

Da, o să le citim. Cum avem vreme le citim, a spus Pandro.

Am părăsit căsuţa domnişoarei Balaifal, şi întorcându-ne la Pandro în ogrăjoara de dinaintea casei, ne-am apucat să frunzărim broşurile. Nu ajunsesem la jumătate cu cititul, când doamna cea bătrâna, ieşind afară pe verandă, a strigat tare către noi cu mare tulburare:

Care din voi a fost?

Care din noi a fost ce? a întrebat Pandro. Era teribil de uimit.

Care din voi a fost cel care a cântat?, a întrebat cucernica cucoană.

Am cântat amândoi, am răspuns eu.

Nu, a spus domnişoara Balaifal. Nu, numai unul a cântat. Unul din voi are o voce minunată, creştinească.

Eu n-am fost, a zis Pandro.

Tu, s-a întors ea către mine. Eugen. Aşa-i că tu ai fost?

Aram, am spus. Nu Eugen. Cred că nici eu n-am fost.

Veniţi încoace, băieţi, a spus bătrâna domnişoară.

Care? a întrebat-o Pandro.

Amândoi, a răspuns ea.

Iar am intrat în casă şi iar domnişoara Balaifal s-a aşezat la armoniu.

Eu nu vreau să mai cânt. Nu-mi place nici de frică, a zis Pandro.

Să cânţi tu, mi-a spus mie.

Şi am cântat.

Bătrâna a sărit în sus.

Tu eşti, a strigat ea. Şi trebuie să cânţi de-acum la biserică.

N-am chef, am zis.

De ce foloseşti un limbaj vulgar? m-a întrebat.

Nu folosesc niciun limbaj vulgar, am zis, şi jur că n-am să folosesc în viaţa mea un limbaj vulgar, dar în biserică nu cânt, Doamne fereşte.

Ai cea mai creştinească voce pe care am auzit-o de când sunt, a spus cucernica bătrână. Ba nu, am spus. Ba da, a spus ea.

Chiar dacă ar fi aşa, eu tot nu cânt, am spus.

Ba trebuie numaidecât, a spus iar domnişoara Balaifal.

Vă mulţumim din suflet, domnişoară Balaifum, a spus Pandro. Acum putem pleca? Nu vrea să cânte la biserică.

Ba trebuie să cânte, a stăruit bătrâna.

De ce? a întrebat-o Pandro.

Pentru salvarea sufletului său, a spus cucoana cea bătrână.

Pandro a mormăit iar vorba cea spurcată.

Spune-mi, a zis ea. Cum te cheamă?

I-am spus.

Şi eşti creştin, desigur? m-a întrebat.

Aşa cred, am răspuns.

Şi prezbiterian, fără îndoială, a spus ea.

De asta nu sunt sigur, am răspuns.

Ba eşti, a hotărât cucernica bătrână. Sigur că eşti. Şi vei cânta la biserica prezbiteriană din strada Tulare, în corul de copii, duminica ce vine.

De ce? a spus iar Pandro.

Avem nevoie de voci, ne-a explicat ea. Ne trebuie voci tinere. Nu avem cântăreţi. Are să cânte duminica ce vine.

Nu-mi place de loc să cânt. Şi nici să mă duc la biserică, am spus.

Staţi jos, băieţi, a spus bătrâna domnişoară. Vreau să vă spun ceva.

Am ascultat-o. Şi domnişoara cea bătrână ne-a ţinut o predică de mai mult de treizeci de minute. Nici eu, nici Pandro nu credeam o iotă din tot ce ne spunea, deşi din pură politeţe îi răspundeam la întrebări aşa cum ne închipuiam că ar vrea ea să-i răspundem, dar, când ne-a îndemnat să-ngenunchem alături de ea cât timp se va ruga, atunci ne-am opus. Bătrâna a încercat un timp să ne convingă, apoi s-a hotărât să ne mai lase deocamdată. Pe urmă iar a încercat, dar noi am fost de piatră, Pandro i-a spus că suntem gata oricând să-i mutăm armoniul sau altceva la fel, dar în genunchi nu ne aşezăm şi gata.

Acum, a spus cucoana preacucernică, vreţi să-nchideţi ochii?

De ce? a întrebat iar Pandro.

Aşa e obiceiul, ca toată lumea să închidă ochii când cineva se roagă, a lămurit bătrâna domnişoară.

Cine se roagă? a spus Pandro.

Nimeni deocamdată, a spus ea. Dar, dacă făgăduiţi că o să-nchideţi ochii, am să mă rog eu, dar numai dacă-mi făgăduiţi că ţineţi ochii închişi.

Şi pentru ce vreţi să vă rugaţi? a întrebat-o Pandro.

Păi pentru voi, a răspuns ea.

De ce? a întrebat-o iar Pandro.

O mică rugăciune pentru voi nu strică. Vreţi să închideţi ochii? a zis iar domnişoara Balaifal.

Hai, fie, a zis Pandro.

Am închis ochii şi domnişoara Balaifal a prins a se ruga.

Dar numai mică nu se poate spune că a fost rugăciunea aceea,

Amin, a sfârşit ea. Aşa-i, băieţi, că vă simţiţi mai bine?

Adevărul era că nu se simţeau de loc mai bine.

Da, ne simţim mai bine, a spus Pandro. Ne putem duce, domnişoară Balaifum? Oricând doriţi venim iar să vă mutăm armoniul.

Şi cântă cu tot harul pe care-l ai în tine, mi-a spus bătrâna domnişoară, şi ocoleşte pe cei stricaţi care te îndeamnă la băut.

Da, doamnă, zic.

Ştii unde-i biserica, nu? zice ea.

Care biserică? zic eu.

Biserica prezbiteriană din strada Tulare, zice.

Ştiu unde-i, zic.

Domnul Sherwin o să te-aştepte duminică de dimineaţă la nouă şi jumătate.

Se părea că fusesem strâns cu uşa.

Pandro a mers duminică cu mine la biserică, însă n-a vrut să intre în cor şi nici să cânte. S-a aşezat în cel din urmă rând de bănci şi a stat acolo să observe şi să asculte. Cât despre mine, cred că nu m-am simţit în viaţa mea mai nenorocit, cu toate că am cântat.

Nu mă mai prinde, i-am spus lui Pandro după ce toate s-au sfârşit.

Duminica cealaltă bineînţeles că nu m-am arătat, dar asta n-a slujit de loc, căci domnișoara Balaifal ne-a chemat iar la ea în casă, iar a cântat la armoniu şi din gură şi ne-a pus iar să cântăm, iar s-a rugat şi se vedea că-i hotărâtă să mă reţină în corul de copii. Am refuzat-o categoric şi domnişoara Balaifal s-a hotărât atunci să ne prezinte chestiunea sub un aspect mai pământesc.

Tu ai o voce rară creştinească, a explicat ea. O voce de care religia are nevoie. Tu însuţi eşti profund religios, deşi nu-ţi dai încă seama de asta. Şi, aşa fiind, te rog să cânţi duminica pentru mine. Şi am să *te plătesc*.

Cât? a spus Pandro.

Cincizeci de cenţi, a spus bătrâna domnişoară.

De obicei cântam patru sau cinci cântece. Ţineau cam jumătate de oră în total, dar trebuia să mai rămânem încă un ceas în plus cât îşi rostea preotul predica. Pe scurt, nu-mi convenea.

De asta nici nu i-am răspuns.

Şaptezeci şi cinci de cenţi, a zis iar domnişoara Balaifal.

Era un aer îmbâcsit, predicatorul — un plicticos fără pereche, ce să vă spun, un chin adevărat.

Dau un dolar, a spus bătrâna, niciun cent în plus.

Daţi un dolar şi un sfert, a propus Pandro.

Niciun cent peste un dolar, a răspuns domnişoara Balaifal.

Are cea mai frumoasă voce din tot corul, a zis Pandro. Un dolar? O voce ca a lui zău că face doi dolari în orişice religie.

Asta-i oferta mea, a spus bătrâna domnişoară.

Mai sunt religii, a spus Pandro.

Trebuie să spun că asta a tulburat-o tare pe domnişoara Balaifal.

Dar vocea lui, a spus ea cu amărăciune, e o voce creştinească, ba chiar mai mult decât atâta, prezbiteriană.

Baptiştii ar fi bucuroşi să pună mâna pe o voce ca a lui pentru doi dolari, a urmat Pandro.

Baptiştii! a exclamat bătrâna domnişoară Balaifal cu un uşor — ezit să spun — dispreţ.

Nu-s altfel decât prezbiterienii, a zis iar Pandro.

Un dolar, a stăruit bătrâna. Un dolar şi numele tău pe program.

Dar mie nu-mi place să cânt, am spus.

Ba-ţi place, a spus ea. Ţi se pare numai că nu-ţi place. De te-ai putea vedea la faţă când cânţi, atunci…

Are un glas de înger, a spus Pandro.

Am să-ţi arăt eu ţie, i-am spus lui Pandro în armeneşte.

Asta nu-i voce de un dolar, a urmat Pandro.

Bine, băieţi, a zis bătrâna domnişoară. Hai un dolar şi cincisprezece cenţi, însă mai mult nu dau.

Daţi un dolar şi-un sfert, a îndemnat-o Pandro, că altfel ne ducem la baptişti.

Bine, a cedat domnişoara Balaifal, dar trebuie să vă spun că prea vă târguiţi.

Staţi, staţi o clipă, am spus eu. N-am chef să cânt. Nu cânt nici pentru un dolar. Şi un sfert ori pentru mai ştiu ce.

Ai încheiat o învoială, a spus cucernica bătrâna.

N-am încheiat nicio învoială, i-am răspuns. Pandro a încheiat. Să cânte *el*.

El *nu poate* cânta, a spus bătrâna domnişoară.

Am cel mai urât glas din lume, a spus cu mare fudulie Pandro.

Pe vocea lui nenorocită nu dă nimeni nici zece cenţi, a spus bătrâna cucernică.

Nici cinci cenţi, a zis Pandro.

Uite ce, am spus eu, nu am de gând să cânt nici pentru un dolar şi un sfert, nici pentru altceva. Nu-mi trebuie niciun ban.

Ai încheiat o învoială, a zis iar domnişoara Balaifal.

Da, da, aşa-i, a spus şi Pandro.

M-am repezit la Pandro acolo în salonul domnişoarei Balaifal şi ne-am încăierat. Bătrâna şi cucernica doamnă a încercat să ne despartă, dar, cum îi era greu să desluşească care din noi e băiatul cu voce îngerească, a început să spună o rugăciune. Şi ne-am bătut într-una până când mai toată mobila din cameră, afară de armoniu, a fost

răsturnată. Meciul a fost până la urmă nul şi luptătorii, sleiţi cu totul de puteri, au rămas" laţi, întinşi pe spate.

Bătrâna s-a oprit din rugăciune şi a spus:

Atunci rămâne aşa, duminică, cu un dolar şi un sfert.

Mi-a trebuit un timp ca să-mi recapăt respiraţia.

Cânt, domnişoară Balaifal, am spus, dar numai dacă e şi Pandro în cor.

Dar vocea lui, a protestat ea, e oribilă.

Puţin îmi pasă cum e vocea. Dacă e vorba să cânt, să cânte şi el, zic.

Mă tem c-o să ne facă de râs corul, a spus bătrâna domnişoară.

Trebuie să meargă şi el sus cu mine în fiecare duminică acolo, am spus; altfel nici nu vreau să aud.

Atunci să văd ce-i de făcut, a spus bătrâna.

A stat şi a chibzuit cam multişor.

Ce-ar fi să meargă acolo şi să stea în cor fără să cânte? a spus ea. Ce-ar fi să se *prefacă* numai? N-am nimic împotrivă, am spus; numai să stea şi el acolo toată vremea. Dar eu cât capăt? a zis Pandro.

Ei, asta-i, a spus domnişoara Balaifal, doar nu crezi că am să te plătesc acuma şi pe tine? Păi dacă merg şi eu acolo sus, a spus Pandro, e drept să fiu plătit.

Fie, a spus ea. Un dolar pentru cel care cântă în cor şi douăzeci şi cinci de cenţi pentru cel ce nu cântă.

Am cea mai proasta voce de pe lume, a zis Pandro.

Hai, fii cinstit, a spus cucernica doamnă. La drept vorbind, nici n-ai să cânţi. Ai să stai numai la un loc cu ceilalţi băieţi.

Douăzeci si cinci de cenţi nu-i destul, a spus Pandro.

Ne-am ridicat de jos şi am început să facem rânduială prin odaie.

Fie, a spus bătrâna domnişoară. Un dolar pentru cel ce cântă. Treizeci şi cinci de cenţi pentru cel ce nu cântă.

Daţi cincizeci, a spus Pandro.

Bine, a spus bătrâna. Tu un dolar. Şi tu cincizeci de cenţi.

Începem lucru de duminica ce vine? a întrebat-o Pandro.

Bineînţeles, a spus cucernica bătrâna. Banii vi-i dau aici, îndată după slujbă. Să nu suflaţi vreo vorbă despre asta la ceilalţi băieţi din cor.

Nu spunem nimănui, a încredinţat-o Pandro.

Astfel, în cel de-al unsprezecelea an al vieţii mele, am devenit mai mult sau mai puţin prezbiterian, ori, cel puţin, în fiecare duminică dimineaţă. Dar n-am făcut-o pentru bani. Ci pur şi simplu pentru că se încheiase o învoială şi domnişoara Balaifal se străduise din tot sufletul ca să mă vadă cântând pentru religie.

Dar, cum începusem să spun acum şase-şapte minute, o ciudăţenie a ţării noastre e uşurinţa cu care toţi — ori cel puţin toţi cei pe care-i cunosc — îşi pot schimba credinţa fără să sufere ceva sau cineva din

asta. Aşadar, eu m-am botezat la 13 ani în biserica catolico-armeană, cu toate că încă mai cântam pentru creştinii prezbiterieni şi cu toate că începusem să devin cu vârsta ceva mai sceptic în privinţa ritualurilor convenţionale ale religiei şi eram tare doritor să ajung într-un fel la o credinţă a mea proprie, puţind comunica cu Atotputernicul prin mijloacele mele proprii. Dar asta, chiar după ce m-am botezat, mi-a stăruit în suflet ca o nemulţumire adâncă.

La două luni după botez, schimbându-mi-se vocea, învoiala mea cu domnişoara Balaifal s-a anulat, ceea ce a fost o mare uşurare pentru mine şi o cumplită lovitură pentru ea.

Cât despre biserica catolico-armeană din bulevardul Ventura, dădeam pe-acolo doar pe la Paşti şi la Crăciun. Tot restul vremii schimbam mereu credinţele şi pentru asta nu m-am simţit mai rău până la urmă; aşa că acum credinţa mea, ca mai a tuturor americanilor, este de a crede în orice religie, bineînţeles că şi într-a mea, şi n-am de loc idei preconcepute faţă de ceilalţi, indiferent de ce cred ori ce nu cred ei, numai să fie oameni de treabă.

CIRCUL

De câte ori se abătea un circ pe la noi prin oraş, de atâtea ori eu şi prietenul meu, Joey Renna, eram parcă deodată, vorba ceea, apucaţi de streche. Era de ajuns să apară afişele pe garduri şi-n vitrinele sărăcăcioase ale prăvăliilor, ca s-o pornim haihui, legând cartea de gard. Era de ajuns să se zvonească că circul e în drum spre oraş, ca să începem, eu şi Joey, să ne-ntrebăm dacă a tras vreodată cineva vreun folos dintr-un pospai de învăţătură.

Şi o dată *ce-ajungea* circul în oraş, chiar că de nimic nu mai eram buni. Ne petreceam la trenuri toată vremea, uitându-ne cum se descarcă animalele, luându-ne după camioanele cu lei şi tigri de-a lungul bulevardului Ventura, pe urmă dând mereu târcoale aşezării, încercând să ne-mprietenim cu îngrijitorii, cu acrobaţii şi cu clovnii.

Circul era tot ceea ce lipsea lumii pe care o cunoşteam. Circul era aventură şi călătorie, primejdie şi dibăcie, graţie, fantezie şi comedie, alune, floricele, gumă de mestecat şi sifon. De obicei căram căldări de apă la elefanţi şi rămâneam prin preajmă, încercând să ne închipuim că avem şi noi un rol în toată comedia aceea formidabilă, în ridicarea cortului uriaş, în aranjarea fiecărui lucru la locul lui şi-n aşteptarea răbdătoare ca oamenii să vie să-şi cheltuiască banii.

Şi aşa, într-o bună zi, Joey a dat buzna în clasa a 5—a a şcolii Emerson, la zece minute după ce intrase profesoara şi, fără să-şi ia şapca de pe cap ori să se scuze de întârziere, a strigat:

Ei, Aram, ce naiba faci aici? A sosit circul în oraş.

Pe dată dracul mi-a luat minţile. Am sărit ca ars, m-am năpustit pe uşă, în timp ce biata domnişoară Flibety striga în urma mea. Stai, Garoghlanian. Rămâi în clasă. N-auzi ce-ţi spun? Stai, Garoghlanian!

Ba auzeam eu foarte bine şi mai ştiam ce-nsemna plecarea mea. Plecarea însemna o straşnică bătaie cu cureaua de la bătrânul

Dawson. Dar n-aveam încotro. Circul îmi plăcea la nebunie.

Te-am căutat peste tot locul, mi-a spus în stradă Joey. Ce s-a întâmplat, Aram?

Ştiam că vine circul, am spus, dar am uij tat că azi. Unde-au ajuns cu aranjatul?

La cinci am fost la tren, a zis Joey. Iaf de la şapte până acum am stat acolo pe teren la ei. Dejunul l-am luat la masa circului. Tii! Grozav a fost.

Zău, Joey? am spus. Şi cum sunt ei?

Grozavi, a răspuns Joey. Încă vreo doi-trei ani, mi-au spus, şi pot pleca cu dânşii. Ca ce? am spus. Îmblânzitor de lei sau cam aşa ceva?

Ei, chiar îmblânzitor de lei poate că nu de la-nceput, a spus Joey. Cred că întâi ca simplu lucrător, până învăţ să fac pe clovnul ori altceva. Aşa, deodată, nici nu cred că aş putea lucra cu leii.

Eram pe bulevardul Ventura şi ne-ndreptam spre locul circului ce se afla lângă terenul bâlciului, exact la miazănoapte de spitalul comitatului.

Tii, ce dejun, a făcut Joey. Plăcinte calde, ochiuri cu şuncă, cârnaţi şi, la sfârşit, cafea.

Şi mie de ce nu mi-ai spus? am zis.

Credeam că ştii, a răspuns Joey. Credeam că ai să vii la tren ca şi anul trecut. Dacă aş fi ştiut că ai uitat, ţi-aş fi adus aminte. Ce te-a făcut să uiti?

Nu ştiu, am spus. Aşa, fără motiv.

Greşeam, dar atunci nu-mi dădeam seama de asta.

Nu era ce se cheamă o uitare. Acum îmi *aminteam* ce se-ntâmplase. Îmi căutasem liniştit de treabă, amintindu-mi, se vede, de bătaia pe care o încasasem cu un an în urmă de la Dawson fiindcă lipsisem de la şcoală în ziua când sosise circul în oraş. Asta era, probabil, pricina ce mă ţinuse adormit la ora patru şi jumătate dimineaţa, vreme la care de drept s-ar fi cerut să fiu treaz, îmbrăcat şi-n drum spre tren. De vină era, desigur, amintirea acelei groaznice bătăi pe care mi-o dăduse bătrânul Dawson, însă atunci nu-mi dădeam seama. Şi eu şi Joey consideram bătăile acelea ca pe ceva ce ni se cuvenea, deoarece ţineam să fim cinstiţi şi respectuoşi faţă de comitetele şcolare, şi dacă a lipsi fără a fi bolnav era în contra regulamentului şi te-aşteptai să încasezi bătaie pentru asta, atunci, poftim, eram acolo şi pozna o făcusem, aşa că cei din comitet să judece greşeala cum vor şti mai bine. Şi, de obicei, o pedepseau cu o bătaie. Şi ne amenințau că ne trimit la şcoala de corecţie, dar n-au făcut-o niciodată.

Circ? spunea de obicei bătrânul Dawson. Aha, da, circ. Ia apleacă-te, băiete.

Şi ne aplecam, întâi Joey, apoi eu, şi bătrânul Dawson începea un exerciţiu violent cu umerii, iar noi ne străduim să nu urlăm. Cinci-şase lovituri ne ţineam bine, nu urlam, dar după asta prindeam a scoate nişte urlete grozave, ca indienii la atac. De obicei ne auzea întreaga şcoală, şi bătrânul Dawson, după ce vizitele noastre prinseră a fi ceva obişnuit, ne îndemna politicos să facem mai puţină gălăgie că doar eram la şcoală, unde toţi se sileau să înveţe.

Nu-i frumos faţă de ceilalţi, ne dăscălea bătrânul Dawson, cei care încearcă să-şi vâre-n cap puţină învăţătură.

N-avem ce face, spune Joey. Doare-al dracului.

Ştiu, aprobă bătrânul dascăl, dar pare-se că mai există şi ceva care se cheamă modulaţie. Eu cred că unii se cam întrec cu zbieratul când nu le pasă de ceilalţi. Încearcă să-ţi modulezi cât de cât urletele astea fioroase. Ia vezi, poate că eşti în stare.

I-a ars apoi lui Joey douăzeci de curele, iar Joey s-a străduit să nu mai zbiere aşa cumplit. După bătaie era grozav de roşu la faţă, iar domnul Dawson foarte obosit.

Ei, cum a fost? a-ntrebat Joey.

Mult mai bine, a zis bătrânul Dawson. Mult mai cuviincioase decât toate de până acum.

Mi-am dat toată silinţa, a spus Joey.

Îţi mulţumesc, a zis bătrânul Dawson.

Era trudit şi răsufla din greu. Atuncea am înaintat şi eu spre scaunul din faţa lui, anume pus pentru şedinţe, ca să ne-ajute să-ndurăm acele usturătoare chinuri. Mi-am potrivit poziţia corectă, dar el mi-a spus:

Mai stai, Aram, măcar o clipă, dă-i voie omului să-şi tragă răsuflarea. Ce vrei, nu mai am douăzeci şi trei de ani, am *şaizeci* şi trei. Mai lasă-mă să mă odihnesc o clipă.

Bine, am spus, dar aş fi vrut să termin cât mai repede.

Să nu urli prea tare, a spus el. Cei care trec pe stradă îşi pot închipui că avem aici o cameră de tortură. Doare chiar aşa de rău?

Întrebaţi-l pe Joey, am spus.

Ce zici, Joey? a întrebat bătrânul Dawson. Nu exageraţi voi puţin, măi băieţi? Să impresionaţi pe cineva din clasă? Te pomeneşti că pe vreo fată.

Ba nu urlăm ca să înduioşăm pe cineva, domnule Dawson, a spus Joey. Şi n-am urla de loc dacă ne-am putea stăpâni. Aşa-i, Aram, că ni-e ruşine să urlăm?

E nemaipomenit de neplăcut să te întorci în clasă şi să te-aşezi în bancă după atâta zbierat, am spus.

Ne-ar conveni să nu urlăm dacă ne-am putea stăpâni.

Bine, a spus bătrânul dascăl. Nu vreau să fiu absurd. Nu-ţi cer decât să-ţi îndulceşti cât de cât urletul.

Am să fac tot ce-am să pot, domnule Dawson, am spus. Ei, v-aţi tras

sufletul?

Mai lasă-mă încă o clipă, Aram, a spus el.

După ce şi-a tras sufletul, mi-a tras şi mie o porţie de douăzeci şi am urlat ceva mai tare decât Joey; după aceea ne-am întors în clasă. Era grozav de neplăcut. Toţi se uitau la noi.

Ei, a făcut Joey, ce aşteptaţi, mă rog? Toţi aţi fi la pământ şi aţi muri dacă aţi încasa vreo douăzeci. N-aţi urla puţintel, ci pur şi simplu aţi muri,

Acum destul cu asta, a spus domnişoara Flibety.

E adevărul, a spus Joey. Sunt speriaţi cu toţii. Soseşte circul în oraş şi dumnealor ce fac? Vin la şcoală în loc să se ducă la circ.

Ajunge, a spus domnişoara Flibety.

Cine se cred, mă rog, de ne privesc aşa cu dispreţ? a urmat Joey.

Bătrâna domnişoară Flibety şi-a ridicat mâinile-n sus, făcând pe Joey să tacă.

Şi, iată, circul era acum din nou în oraş, un an întreg trecuse între timp, sosise iar aprilie şi ne îndreptam iar spre terenul circului. Atâta că de data asta era mai rău ca orişicând, din pricină că ne văzuseră la şcoală şi că ştiau că am plecat spre circ.

Ce crezi? au să-l trimită pe Stafford după noi? l-am întrebat pe Joey.

Stafford era pedagogul şcolii.

Putem scăpa cu fuga, a spus Joey. Dacă vine, eu o zbughesc la stânga, tu la dreapta. Pe *amândoi* n-o să ne poată prinde. Să scape măcar unul.

Perfect, am spus. Şi dacă unul e înhăţat?

Stai, stai să mă gândesc, a spus Joey. Ce-ar trebui să facă acela care nu-i prins? Să se predea, ori să strice Forduţ lui Stafford?

Eu sunt pentru stricat, am spus.

Şi eu la fel, a zis Joey. Atunci aşa, rămâne că-l stricăm.

Când am ajuns la locul circului, erau deja vreo două cortuleţe instalate şi pe cel mare îl ridicau atunci. Am stat prin preajmă observând. Era teribil cum lucrau. O mână de băieţi, care mai degrabă aduceau a vagabonzi, răzbeau o treabă pe care ai fi zis că abia o sută de oameni ar fi putut s-o facă. Şi o făceau şi cu eleganţă.

Deodată, unul, căruia toţi îi spuneau Red, a strigat către mine şi Joey.

Ei, voi de-acolo, voi arabilor, nu daţi o mână de-ajutor?

Am alergat cu Joey la el.

Da, domnule, am spus.

Era un om scund de statură, cu umerii foarte laţi şi mâini grozav de mari. Nu-ţi da impresia că-i mic fiindcă părea atât de vânjos şi avea o chică aşa de deasă şi de roşie în cap. Ba zău de n-ai fi zis că-i de fapt uriaş.

Ne-a pus pe amândoi să ţinem de-o frânghie care era legată de un

sul de pânză ce zăcea jos.

E o treaba uşurică, a spus Red. În vreme ce băieţii ridică stâlpul cel de colo să-l pună unde trebuie, voi să trageţi de frânghie ca pânza să urce cu stâlpul deodată.

Da, domnule, a spus Joey.

Eram la treabă toţi când l-am zărit pe Stafford.

Ce facem? Nu putem fugi, am spus.

N-are decât să vie, a zis Joey. I-am spus lui Red că-i dăm o mână de ajutor şi trebuie să ne ţinem de cuvânt.

Ştii ce? am zis. Îi spunem să ne aştepte până ce isprăvim de urcat pânza şi-apoi o luăm la sănătoasa.

Perfect, a spus Joey.

Stafford era un tip solid, îmbrăcat corect, cu faţa roşie ca sfecla, părând să fie mai degrabă avocat sau cam aşa ceva. A venit drept la noi şi a spus:

Ei, huliganilor, haideţi cu mine.

I-am promis lui Red că-i dăm o mână de ajutor, a zis Joey. Mergem îndată ce isprăvim de urcat pânza.

Trăgeam cât puteam, alunecând, căzând. Oamenii munceau din greu. Red striga comenzile şi, într-o clipă, treaba a fost gata şi rolul nostru încheiat.

N-a mai fost vreme să aflăm nici ce voia să spună Red, dacă avea de gând să ne poftească să stăm cu ei la masă ori mai ştiu eu ce.

Joey a zbughit-o într-o parte şi eu într-alta, iar Stafford a dat fuga după *mine*. În urma mea cei de la circ râdeau şi-l auzeam pe Red strigând:

Fugi, fugi, băiete, că nu te poate prinde. E molâu. Fă-l să alerge cât mai mult. Are nevoie de gimnastică.

Îl auzeam şi pe Stafford. Era grozav de furios, şi înjura.

Totuşi am izbutit să scap şi am rămas pitit până ce l-am văzut plecând cu Fordul. Atuncea m-am întors la cortul cel mare şi l-am găsit pe Joey.

De data asta o s-o păţim rău, a spus Joey.

Mă tem că ne trimite la casa de corecţie, am spus.

Nu, a răspuns Joey. Eu cred că o să încasăm treizeci. Dacă-i aşa, să vezi ce-o să urlăm, o grozăvie! Treizeci de lovituri nu-i glumă, chiar dacă Dawson are şaizeci şi trei de ani. Nu-i chiar aşa de slăbănog.

Treizeci? am spus. Valeu! Te pomeneşti că plâng.

Probabil, a spus Joey. Probabil că şi eu. Chiar şi de zece îţi pare că ai să plângi, însă te stăpâneşti până la a unsprezecea, apoi până la a douăsprezecea şi ţi se pare că la următoarea ai să începi să plângi. Ei, dar aşa departe încă n-am ajuns. Poate că la treizeci, mai ştii, avem să plângem.

Ei, am zis eu, vedem noi mâine.

Red ne-a mai dat câte ceva de lucru pe teren, apoi ne-a aşezat cu el la masă. A fost grozav. Am stat de vorbă cu nişte acrobaţi, cred că erau spanioli, şi cu o familie de italieni care lucrau cu caii. Am văzut şi amândouă spectacolele, pe cel de după-amiază şi pe cel de seară, şi apoi am ajutat să se desfacă din nou circul în bucăţele; i-am însoţit până la tren şi abia pe urmă ne-am întors acasă. Când am ajuns, era foarte târziu. A doua zi de dimineaţă când a fost vorba să mă scol ca să mă duc la şcoală, eram grozav de somnoros.

La şcoală eram aşteptaţi. Domnişoara Flibety nu ne-a lăsat măcar să ne-aşezăm în bancă pentru strigarea catalogului. Ne-a făcut vânt direct în cancelarie. Bătrânul Dawson ne aştepta şi el. Era şi Stafford, grozav de mânios.

Mă gândeam: „Hait! ni s-a înfundat, să ştii că ne trimite la şcoala de corecţie".

Iată-i, a spus Dawson lui Stafford. Dacă vrei, ţi-i dau dumitale.

Nu era greu de priceput că discutaseră şi nu se-nţeleseseră prea bine. Bătrânul Dawson părea să fie enervat şi Stafford supărat pe el.

Aici, în şcoală, a spus bătrânul Dawson, eu singur sunt cel care pedepsesc. Nimeni altul. Însă nu pot să te opresc să-i duci la casa de corecţie.

Stafford n-a spus nimic. S-a întors şi a ieşit din cancelarie.

Ei, cum a fost, flăcăi? a întrebat bătrânul Dawson.

Am stat şi cu ei la masă, a spus Joey.

Ia să vedem acuma, a zis bătrânul Dawson. A câta poznă-i asta, a şaisprezecea ori chiar a şaptesprezecea?

N-au fost aşa de multe, a spus Joey. Să fie-a unsprezecea ori poate a douăsprezecea.

Hm! a făcut bătrânul Dawson, sunt sigur de un singur lucru, că asta-i data când trebuie să urc până la treizeci.

Eu cred. Că data viitoare e când se urcă la treizeci, a spus Joey.

Nu, a spus domnul Dawson, cred că am încurcat o dată socoteala, sunt sigur că asta-i data când trebuie să urc până la treizeci. Ei, care face începutul?

Eu, am răspuns.

Bine. Aram, a mai zis domnul Dawson. Ţine-te bine de scaun, încordează-te şi încearcă să-ndulceşti cât poţi urlatul..

Da, domnule, am răspuns eu. Am să-mi dau toată osteneala, dar treizeci sunt grozav de multe. Şi-atunci s-a petrecut ceva ciudat. Mi-a dat treizeci cum mi se cuvenea şi eu, la rândul meu, am urlat tot cum se cuvenea, dar urletul era destul de moderat. Era, desigur, cel mai dulce urlet pe care îl scosesem vreodată; din cauză că şi bătaia fusese cea mai dulce din câte mai încasasem până atunci. Am numărat cu grijă loviturile şi au fost exact treizeci, dar n-au fost dureroase, aşa că n-am izbucnit în plâns cum mă temeam.

Cu Joey s-a întâmplat la fel. Am aşteptat apoi cuminţi, stând unul lângă altul, să ne dea drumul să plecăm.

Vă sunt grozav de recunoscător, băieţi, a spus bătrânul Dawson, că aţi îndulcit aşa de frumos urlatul.

Nu-mi place să creadă lumea că vă omor.

Tare-am fi vrut să-i mulţumim că ne trăsese o bătaie atât de uşoară, dar nu ştiam cum să i-o spunem. El însă nici vorbă că ghicise ce era în noi, căci a zâmbit aşa fel încât ne-am dat seama de asta.

Pe urmă ne-am întors în clasă.

Şi era minunat. Căci ştiam sigur că toate au să meargă strună până la anul viitor când s-o deschide bâlciul în septembrie.

CEI TREI ÎNOTĂTORI ŞI BĂIATUL DIN YALE

Gârlele erau seci aproape tot timpul anului, dar ce mai vuiau când aveau apă! La topirea zăpezilor şuvoaiele porneau cu zvoană mare şi de pe undeva, Dumnezeu ştie de unde, soseau broaşte de baltă şi ţestoase, şerpi de apă şi peşti. În primăvara anului apa era grăbită, la fel ca şi inima, dar când câmpiile îşi schimbau haina verde pe una cafenie, florile se prefăceau în fructe şi sfioasa căldură în arşiţă obraznică, gârlele se potoleau, iar inima prindea şi ea a se lenevi. Cea dintâi apă de munte venea rece, iute, înfricoşătoare. Era atât de învolburată şi de rece, că nu îmbia de loc la scăldat un trup gol de copil.

Singur ori cu ceata, câte un băiat se oprea uneori pe malul unei. Gârle şi rămânea un timp aşa, aţintind apa; apoi deodată, înfruntând-o într-o teribilă aţâţare, îşi azvârlea hainele de pe el, plonja cu capul înainte, ieşea la suprafaţă pufnind şi trecea râul înot de partea cealaltă. Dacă era întâiul din grup care se arunca în apă, întotdeauna ceilalţi îl urmau fără întârziere, ca nu cumva să se întoarcă ruşinaţi acasă. Asta nu numai din pricină că apa era rece, ci mai cu seamă fiindcă părea că n-are de loc chef să-şi piardă timpul cu nişte băieţaşi. Afurisit de neprietenoasă era apa primăverii.

Într-o zi de april am pornit către Gârla lui Thompson împreună cu văru-meu Mourad şi cu un prieten de-al lui, Joe Bettencourt, un portughez care iubea mai mult ca orice pe lume libertatea şi hoinăreala. O sală de clasă făcea din Joe o făptură stupidă. Asta din pricină că acolo se simţea constrâns. Însă cum ieşea de la şcoală, cum scăpa din preajma ei, mai deştept, mai simpatic, mai natural, mai sincer şi mai prietenos băiat ca el nu se afla. Cum spunea vărul meu Mourad: Joe nu-i nătărău — atâta numai că lui nu-i trebuieşte educaţie.

Era o dimineaţă de duminică, strălucitoare. Aveam fiecare câte două sandvişuri cu salam şi toţi trei împreună zece centi. Ne-am sfătuit să pornim la gârlă aşa fel ca să ajungem acolo cam pe la amiază, când va fi cald.

Am apucat de-a lungul liniei ferate spre Calwa, am mers apoi pe şoseaua naţională până la Malaga, iar de-acolo am luat-o spre răsărit, printre vii, până la gârlă. Gârla lui Thompson îi spuneam noi unui anumit loc. Era la răspântia unor drumuri de ţară, unde se afla un pod de lemn şi-un zăgaz. Locul de înot era la sud de pod. În partea de apus a girlei, într-o păşune mare, îngrădită, păşteau cai şi vite. Spre răsărit trecea şoseaua. Drumul şi canalul călătoreau mai multe mile împreună. Curentul mergea spre sud şi podul următor era la două mile mai la vale. În timpul verii o zi de înot nu era socotită completă de către băieţi dacă nu te duceai în josul râului până la celălalt pod ca să te întorci, după o clipă de odihnă în păşune, înapoi în contra curentului, ceea ce era un bun antrenament.

Până am ajuns noi la Gârla lui Thomson, strălucirea dimineţii se prefăcuse într-o mohoreală ce amintea de iarnă; de fapt, vremea se pregătea de furtună. Apa vuia, cerul era plumburiu şi se întuneca din ce în ce, aerul se făcuse rece şi duşmănos, iar priveliştea devenise tristă şi pustie.

Zice Joe Bettencoutt: Am făcut atâta drum până aici; eu, cu ploaie ori fără ploaie, am să înot.

Şi eu la fel, zic.

Ba *tu* ai să aştepţi, rosteşte văru-meu Mourad. Joe şi cu mine o să vedem mai întâi cum stau lucrurile. Dacă totu-i în ordine, atunci poţi intra şi tu. Ştii într-adevăr să înoţi?

Ia mai tacă-ţi gura, îi răspund eu.

Aşa spuneam întotdeauna când mi se părea că cineva mă insultă fără să-şi dea seama.

Chiar ştii? mă întreabă Joe.

Desigur că ştiu să înot, răspund.

Dacă-l întrebi pe *el,* zice văru-meu Mourad, ştie absolut orişice. Mai bine decât toată lumea. Habar nu aveau niciunul cât de puţin sigur eram dacă ştiu ori nu să înot destul de bine ca să mă încumet a face un plonjon şi a străbate înot prin trupul acelui şuvoi urlător. Adevărul era că mă speriasem la vederea acelei ape negre ce urla provocându-mă, insultându-mă.

Ia mai tacă-ţi gura, am spus eu apei.

Mi-am scos mâncarea şi-am muşcat dintr-un sandviş. Văru-meu Mourad mă plesni peste mână de era cât pe ce să-mi zboare sandvişul în apă.

Mâncare după înot, zice el. Vrei să te apuce nişte crampe?

Uitasem cu desăvârşire. Pesemne pentru că mă simţeam provocat şi-mi era şi frică.

N-apucă pe nimeni crampele dintr-un sandviş, îi răspund.

Are să pară mai gustos după înot, zice Joe.

Era un băiat tare bun. Îşi da seama că sunt speriat şi că cerc să fac

pe grozavul. Iar eu ştiam că şi *el* era speriat, dar că privea situaţia mai înţelept ca mine.

Să vedem cum facem, spune el. Trecem înot de partea cealaltă, ne odihnim, venim înot înapoi, ne îmbrăcăm, mâncăm şi numai dacă trece furtuna pornim spre casă. Dacă nu, mai rămânem să înotăm.

Furtuna asta n-are de gând să treacă, îşi dă cu părerea văru-meu Mourad. Dacă ne hotărâm la o partidă de înot, atunci trebuie s-o facem cât mai grabnic şi s-o pornim spre casă.

În timp ce vorbeam, Joe începuse a-şi scoate hainele. Văru-meu Mourad şi le scosese şi el, mi le-am scos şi eu. Stam toţi trei în pielea goală pe malul gârlei şi ne uitam la apa aceea neprietenoasă. Bineînţeles că nu-ţi făcea poftă să plonjezi, dar nu există niciun alt mijloc onorabil de-a intra într-o apă. Dacă cerci să intri păşind în ea, înseamnă, natural, că nu eşti un înotător. Dacă sari în picioare, nu-i chiar o degradare, ci doar o manieră lipsită de stil. Pe de altă parte, apa n-avea pic de farmec, era neprietenoasă, respingătoare şi sinistră totodată. Şi totoşi nu mai încăpea îndoială că era fascinantă. Viteza curentului făcea ca malul de dincolo să pară mai departe decât era în realitate.

Fără a scoate un cuvânt, Joe plonja. Fără a scoate un cuvânt, văru-meu Mourad plonja. Cele două-trei secunde dintre pleoscăieli mi se părură nişte lungi zile visate într-un vis de iarnă, căci nu eram numai speriat, ci şi cuprins de-un frig teribil. Cu o întreagă litanie de cuvinte învălmăşindu-se în mintea-mi năucă, am plonjat.

Primul lucru pe care l-am ştiut — doar trei secunde mai târziu — a fost că ascultam urletele lui Joe, urletele lui văru-meu Mourad şi chiar urletele mele. Iată ce se întâmplase; plonjasem tustrei în mâl până la brâu şi după ce ne smulsesem din el cu mari sforţări, ieşisem la suprafaţă fiecare înspăimântat de soarta celorlalţi doi. Acum stăm în picioare, în răceala şi gălăgia apei, înfundaţi până la genunchi în noroi moale.

Plonjoanele noastre fuseseră sărituri în picioare. Dacă ar fi fost sărituri cu capul înainte, ne-am fi cufundat în mâl până la glezne, cu capul în jos, rămânând acolo până la vară, ori poate chiar mai mult.

Asta ne-a cam speriat pe de-o parte, dar pe de alta ne-a făcut să ne simţim straşnic de bucuroşi că ne mai aflăm încă în viaţă.

Pe când stam în mâlul apei, furtuna se dezlănţui.

Ei, zice Joe, de-acuma tot ne prinde ploaia. Hai barem să mai rămânem încă un pic în apă. Dârdâiam din tot trupul, totuşi ni se păru că cea mai bună soluţie era să încercăm, pe cât ne sta în putinţă, să prefacem acea întâmplare într-o partidă de înot. Apa n-avea niciun metru adâncime, dar Joe, sărind din mâl, izbuti să treacă râul înot încolo şi încoace. Am înotat, după cât mi s-a părut mie, timp îndelungat, în realitate cred că nu trecuseră mai mult de zece minute.

Ieşind apoi din apă şi noroi, ne-am îmbrăcat şi am mâncat sandvişurile în picioare, sub un copac.

În loc să înceteze, ploaia se înteţea, aşa că ne-am hotărât să pornim fără întârziere spre casă.

Poate că ne ia vreo maşină, zice Joe.

Tot drumul până la Malaga şoseaua a rămas pustie. În Malaga am intrat la magazinul universal şi ne-am încălzit la sobă, după care, punând mână de la mână, am cumpărat o cutie de fasole şi o franzelă. Proprietarul prăvăliei, unul pe care-l chema Darcous, nu era străin de partea locului. Chiar el ne deschise cutia, împărţi fasolea în trei porţii, pe trei farfurii de hârtie, ne dădu fiecăruia câte-o furculiţă de lemn şi ne tăie pâinea felii. Era un bătrân cu chip tânăr şi hâtru.

Unde aţi fost, băieţi? ne întrebă el.

La înot, răspunde Joe.

La înot?! se miră bătrânul.

Desigur, zice Joe. Am făcut o inspecţie râului.

Ei, fire-aş să fiu grăpat! face bătrânul. Şi cum era?

Nu era adânc nici de-un metru, zice Joe.

Rece?

Ca gheaţa.

Ei, fire-aş să fiu sădit! zice bătrânul. Şi v-aţi distrat bine?

Ne-am distrat? îl întrebă Joe pe văru-meu Mourad.

Joe nu ştia dacă fusese distracţie ori altceva.

Nu ştiu, îi răspunde Mourad. Când am plonjat ne-am împotmolit în mâl până la brâu.

Şi n-a fost tocmai uşor să ne smulgem din noroi, adaug eu.

Ei, fire-aş să fiu curăţat de uscături, zice băcanul.

Mai deschise o cutie de fasole, înfulecă el întâi o furculiţă plină vârf şi restul ni-l împărţi pe cele trei farfurii de hârtie.

Nu mai avem niciun ban, zic eu.

Ia să-mi spuneţi voi, băieţi, ce v-a îndemnat să faceţi asta? ne întreabă băcanul.

Nimic, rosteşte Joe pe tonul fără de replică al celui ce are prea multe motive ca să le poată înşira aşa, pe nepusă masă, şi cu gura plină de fasole şi franzelă.

Ei, fire-aş să fiu adunat grămadă şi ars, zice băcanul. Ia să-mi mai spuneţi acuma, băieţi, de ce neam sunteţi voi? Californieni ori străini?

Suntem toţi californieni, răspunde Joe. Eu m-am născut în strada G din Fresno. Mourad de colo s-a născut în Walnut Avenue, ori mi se pare că pe undeva de cealaltă parte a liniei ferate Southern Pacific, iar vărul lui tot pe-aici, prin împrejurimi.

Ei, fire-aş să fiu irigat, zice băcanul. Acuma, să-mi spuneţi voi mie, băieţi, ce fel de şcoală aveţi? N-avem nicio şcoală, îi răspunde Joe.

Ei, fire-aş să fiu cules dintr-un pom şi aruncat într-o ladă, face

băcanul. Să-mi spuneţi acuma, băieţi, ce limbi străine vorbiţi?

Eu vorbesc portugheza, zice Joe.

Şi spui că n-ai şcoală? se miră băcanul. Eu am diplomă de la Yale, măi băieţi, şi nu pot vorbi portugheza. Dar tu, flăcăule, ce ştii?

Eu ştiu armeana, răpunde văru-meu Mourad.

Ei, fire-aş să fiu tăiat de pe-un butuc de vie şi mâncat strugure cu strugure de o codană de peste zece anişori, face băcanul. Eu nu ştiu o boabă armeneşte şi sunt absolvent de liceu, seria anului 1892. Ia spune-mi, flăcăule, *tu* cum te numeşti?

Aram Garoghlanian, zic eu.

Cred că-l pot rosti, spune el. Gar-oghlan-ian, aşa-i?

Aşa-i, încuviinţez eu.

Aram, urmează el.

Da, domnule.

Dar *tu* ce limbă străină ştii? mă întreabă.

Şi eu ştiu armeneşte, ii spun. Ei e văru-meu, Mourad Garoghlanian.

Ei, fire-aş să fiu grăpat, sădit, curăţat de uscături, adunat grămadă şi ars, cules dintr-un pom şi — staţi puţin — mai ce? Aruncat într-o ladă parcă, tăiat de pe un butuc de vie şi mâncat strugure cu strugure de-o codană de peste zece anişori? Da, domnule, toate laolaltă, dacă asta nu pune vârf la toate. Aţi întâlnit ceva reptile?

Ce sunt acelea? întreabă Joe.

Şerpi, lămureşte băcanul.

N-am văzut niciun şarpe, răspunde Joe; apa era neagră.

Apă neagră, rosteşte băcanul. Dar vreun peşte?

N-am văzut niciun peşte, zice Joe.

în faţa prăvăliei se opri un Ford. Din el coborî un domn bătrân care trecu prin veranda podită şi intră în magazin.

Destupă-mi o striclă, Abbott, rosti el.

Domnule judecător Harmon, spune băcanul, dă-mi voie să-ţi fac cunoştinţă cu trei dintre cei mai faimoşi eroi californieni ai acestei ţări măreţe.

Şi băcanul arătă cu degetul spre Joe, iar Joe zise: Joseph Bettencourt — vorbesc portugheza.

Stephen L. Harmon, rosteşte judecătorul. Vorbesc puţin franceza.

Băcanul arătă cu degetul spre văru-meu Mourad şi Mourad zise: Mourad Garoghlanian.

Ce limbă cunoşti? îl întrebă judecătorul.

Armeana, răspunde văru-meu.

Băcanul îi prezentă judecătorului o sticlă destupată, iar acesta o duse la gură şi după ce trase trei duşti zdravene se bătu cu pumnul în piept şi rosti: Sunt nespus de mândru c-am întâlnit un californian care vorbeşte limba armenească.

Negustorul mă arătă cu degetul.

Aram Garoghlanian, mă prezint eu.

Fraţi? întreabă judecătorul.

Veri, răspund.

Totuna-i, zice el. Ia spune-mi, Abbott, cu ce prilej, mă rog, banchetul ăsta şi poetica ta exaltare — ca să nu spun delir?

Băieţii s-au întors chiar acum de la inspectarea brătrânului nostru râu, zice băcanul.

Judecătorul mai trage trei duşti, se bate de trei ori în piept, rar, şi întreabă: S-au întors de la *ce?*

S-au întors chiar acum de la înot, îl lămureşte băcanul.

Are careva dintre voi febră? spune judecătorul.

Febră? se miră Joe. Doar nu suntem bolnavi. Băcanul izbucneşte într-un hohot sonor de râs. Bolnavi? face el. Bolnavi? Băieţii aceştia, domnule judecător, s-au aruncat goi-goluţi în apa neagră a iernii şi au ieşit afară radiind căldura verii.

Sfârşisem fasolea şi pâinea. Ne era sete, dar nu ştiam dacă se cădea să-l deranjăm pentru nişte apă.

Problema asta mă frământa numai pe mine, cât despre Joe, nu părea că-şi bate capul cu aşa ceva.

Domnule Abbott, spune el, am putea bea un pic de apă?

Apă? se miră băcanul. Apă, băieţi? Apa-i făcută ca să înoţi în ea, nu ca s-o bei.

Luă trei pahare de hârtie şi, apropiindu-se de un butoiaş, îi suci caneaua şi umplu pe rând paharele cu un lichior auriu, luminos.

Uite, băieţi, ne spuse el; luaţi şi beţi. Beţi minunatul must dulce de mere aurii.

Judecătorul turnă şi el băcanului din sticla lui pe care-o ridică apoi la gură, rostind: în sănătatea dumneavoastră, domnilor.

Mulţumesc, domnule, răspunse Joe.

Băurăm cu toţii.

Judecătorul înşuruba la loc dopul sticlei, vârî sticla în buzunarul de la spate, ne privi pe fiecare în parte foarte atent ca şi cum ar fi vrut să ne ţină minte tot restul vieţii si zise: Cu bine, domnilor. Curtea se deschide peşte o jumătate de oră. Trebuie să pronunţ o sentinţă: este vorba de unul care susţine că el a *împrumutat* numai calul, *nu* l-a furat. Acel om vorbeşte mexicana. Celălalt, care pretinde că pârâtul i-a *furat* calul, vorbeşte italiana. Cu bine.

Cu bine, am zis noi.

Între timp, hainele aproape se uscaseră pe noi, dar ploaia tot nu contenise.

Vă mulţumesc din suflet, domnule Abbott, spune Joe. Acum trebuie să plecăm acasă.

N-aveţi pentru ce, răspunde băcanul. *Eu* trebuie să vă mulţumesc.

Bătrânul devenise ciudat de tăcut pentru un om care abia cu o clipă

mai înainte fusese atât de gălăgios. Am ieşit tăcuţi din prăvălie şi-am pornit pe şosea. Ploaia era acum atât de fină, încât ai fi zis că nu-i ploaie. Nici nu ştiu cum i-ai fi putut spune. Joe vorbi primul.

Domnul Abbott ăsta e cineva, zice el.

Pe firmă scrie Darcous, zic. Abbott este numele lui mic.

Mic ori mare, răspunde Joe, dar nu mai încape îndoială că-i cineva.

Şi judecătorul acela este cineva, zice văru-meu Mourad.

Om cu şcoală, spune Joe. Şi eu am învăţat franţuzeşte, dar parcă am cu cine vorbi?

Mergeam în tăcere pe şosea. Curând norii grei se desfăcură, soarele străbătu printre ei şi către răsărit, în depărtări, văzurăm curcubeul deasupra Sierrei Nevada.

Se-nţelege c-am inspectat bătrânul nostru râu. Să fie oare nebun? rosteşte iar Joe.

Ştiu eu? răspunde văru-meu Mourad.

Ne-a trebuit încă o oră încheiată ca să ajungem acasă. N-aveam în cap decât pe cei doi oameni şi întrebarea dacă băcanul era ori nu era nebun. După părerea mea, nu era, dar în acelaşi timp aveam impresia că purtarea lui fusese cam aiurea.

La revedere, zise Joe.

La revedere, i-am răspuns noi.

Şi Joe o luă în direcţia cealaltă a străzii. Ajuns la vreo cincizeci de metri, se întoarse în loc şi rosti ceva parcă mai mult pentru el însuşi.

Cum? răcneşte văru-meu Mourad.

Era! spune Joe.

Ce era? răcnesc eu spre el.

Nebun, răcneşte spre noi Joe.

Zău? răcnesc iar spre el. De unde ştii?

Cum poţi fi tăiat de pe-un butuc de vie şi mâncat strugure cu strugure de-o codană de peste zece anişori? răcneşte spre noi Joe.

Să zicem că era nebun! spune văru-meu Mourad. Ei şi ce-i cu asta?

Joe îşi duse mâna la bărbie şi rămase o clipă chibzuind. Soarele strălucea acum în toată splendoarea lui şi lumea întreagă era numai lumină.

Nu cred că era nebun, răcneşte el iarăşi.

Şi o porni spre uliţă la vale, îndepărtându-se.

Ba chiar era curat nebun, zice văru-meu Mourad.

Ştii ce? Poate că nu-i întotdeauna, închei eu.

Am hotărât să lăsăm deocamdată baltă discuţia, până vom merge iar la înot, cu care ocazie vom face iar o vizită la magazin ca să vedem ce s-a mai întâmplat.

Când peste o lună, după un înot la gârlă, ne-am dus tustrei la magazin, cel care vindea la tejghea era un om cu mult mai tânăr decât domul Abbott Darcous. Nu era nici acesta un străin.

Ce doriţi să luaţi? întrebă el. De cinci cenţi salam, cere Joe; şi-o franzelă. Unde-i domnul Darcous? întrebă văru-meu Mourad.

A plecat acasă, răspunde tânărul. Unde acasă? zic eu.

Undeva în Connecticut, mi se pare, ne informează el.

Ne-am pregătit sandvişurile cu salam şi franzelă şi ne-am apucat să mâncăm.

În cele din urmă, Joe pune întrebarea.

Era nebun?

De, spune tâlharul; greu de spus. La început am crezut că-i nebun. După aceea însă m-am convins că nu-i. Felul cum administra magazinul te făcea să-l crezi nebun. Mai multă marfă dădea din prăvălie decât vindea. Când îl auzeai cum vorbeşte, ziceai că-i curat nebun. Altfel era în toată firea.

Mulţumesc, spuse Joe.

Magazinul era acum în perfectă ordine şi-un loc cât se poate de plicticos. Am ieşit de acolo şi-am pornit spre casă.

Ăsta-i nebun, zice Joe.

Cine? întreb.

Tipul care vinde acum în prăvălie, răspunde el.

Tânărul de-acolo?

Păi sigur, — rosteşte Joe. Noul venit dinlăuntru, care n-are pic de şcoală.

Cred că ai dreptate, aprobă văru-meu Mourad.

Tot drumul până acasă ne-am amintit numai de băcanul cel cu şcoală.

Fire-aş să fiu sădit, zice Joe la răspântie, când s-o ia în partea cealaltă a străzii.

Fire-aş să fiu cules dintr-un pom şi aruncat într-o ladă, zice văru-meu Mourad.

Fire-aş să fiu tăiat de pe-un butuc de vie şi mâncat strugure cu strugure de-o codană de peste zece anişori, zic eu.

Desigur să omul acela era cineva. După douăzeci de ani am ajuns la concluzia că fusese un poet şi că deschisese prăvălia aceea în nenorocitul nostru de târguşor numai de dragul poeziei pe care o putea descoperi întâmplător acolo şi nu pentru un câştig meschin.

LOCOMOTIVĂ 38, INDIANUL

Într-o zi sosi în oraşul nostru un om călare pe-un măgar şi omul acela se apucă să tândălească mai toată ziulica pe la biblioteca publică unde obişnuiam pe-atunci să-mi petrec tot timpul liber. Era un tânăr indian înalt, din tribul Ojibway. Ştiam chiar de la el că-l cheamă Locomotivă 38. Toată lumea din oraş era convinsă că-i scăpat de la balamuc.

La şase zile după ce apăru, troleul de pe strada Tulare dădu peste măgarul lui, rănindu-l grav. Animalul muri a doua zi, probabil din

pricina leziunilor interne, pe strada Mariposa, colţ cu strada Fulton. Se prăbuşi pe caldarâm prinzând sub el piciorul indianului, horeai şi-şi dădu duhul. Indianul, după ce-şi eliberă piciorul, se ridică şi intră şchiopătând în prăvălia din colţ unde ceru o legătură telefonică cu provincia. Telefona fratelui său din Oklahoma. Convorbirea îl costă foarte scump, dat el vârî în aparat suma pe care i-o indică operatorul ca şi cum ar fi fost obişnuit să dea zilnic asemenea telefoane.

Mă aflam atunci în magazin, mâncând o *Royal Banana Special*[4] cu alune pisate.

Când ieşi din cabina telefonică, mă văzu instalat lângă aparatul de sifon, la bar, savurând acea specialitate la modă.

Helo, Willie, zise el.

Ştia că nu mă cheamă Willie, dar îi plăcea să-mi spuie aşa.

Se duse şchiopătând până la vitrina magazinului unde era guma de mestecat şi cumpără trei pachete de Juicy Fruit[5]. Se întoarse şchiopătând până la mine şi mă întrebă: Ce mănânci acolo, Willie? Pare ceva bun.

Asta se numeşte pe-aici o *Royal Banana Special,* îi răspund.

Indianul se urcă pe scaunul de lângă mine.

Dă-mi şi mie o porţie la fel, ceru el fetei de la aparatul de sifon.

Mare ghinion cu animalul dumitale, zic eu.

Nu există loc pentru animale în lumea asta, zice el. Ce fel de automobil crezi c-ar fi mai bine să-mi cumpăr?

Ai de gând să-ţi cumperi un automobil? De câteva minute mă tot gândesc, îmi răspunde. Nu mi-aş fi închipuit că ai bani. Credeam că eşti sărac!

Asta-i prima impresie pe care le-o fac oamenilor; a doua-i că sunt nebun.

Ba mie nu mi s-a părut de loc c-ai fi nebun, dar nici c-ai fi bogat.

Uite că sunt, zice indianul.

Şi eu aş vrea să fiu bogat, îi mărturisesc.

De ce?

Vezi, zic eu, sunt trei ani de când doresc mereu să mă duc la pescuit la Mendota. Dar am nevoie de nişte instrumente şi de vreun automobil cu care să ajung până acolo.

Ştii să conduci o maşină? mă întreabă indianul.

Ştiu să conduc orişice, spun.

Ai mai condus până acum vreun automobil? mă cercetează el iar.

Încă nu, îi răspund; dat fiind că n-am avut până acum niciunul, iar religia familiei mele este contra furtului de automobile.

Cum adică, vrei să spui că ai putea conduce un automobil aşa, chiar din prima dată cum te sui în el? se miră indianul.

Întocmai, zic eu.

Îţi mai aminteşti ce ţi-am spus ieri seară pe treptele Bibliotecii

publice?

Când vorbeam despre era maşinismului? Da.

Îmi amintesc.

Bun, spune el. Indienii se nasc cu instinctul călăritului, vânatului, pescuitului şi-al înotului.

Americanii au din născare un instinct de-a mânui cu uşurinţă orice drăcovenie mecanică.

Eu nu sunt american, spun eu.

Ştiu, îmi răspunde. Eşti armean. Mi-am amintit că te-am întrebat şi mi-ai spus. Eşti armean născut în America. Ai paisprezece ani şi de pe acum ştii că eşti în stare să conduci un automobil din clipa în care te-ai suit într-unui. Eşti tip de american, deşi pielea ţi-e oacheşă ca şi a mea.

Nu-i mare scofală să conduci o maşină. E simplu ca bună-ziua. Mai uşor decât să călăreşti un măgar.

Bun, face indianul. E-ntocmai cum spui. Dacă mă duc până în capătul străzii şi cumpăr un automobil, ai să conduci pentru mine?

Desigur, îi răspund.

Şi ce leafă ai vrea?

Cum aşa, vrei să-mi dai leafă ca să conduc un automobil? Desigur, zice el.

Ştii, îi spun eu, asta-i foarte frumos din partea dumitale, dar n-am nevoie de bani ca să conduc un automobil.

Poate că unele călătorii vor fi lungi.

Cu cât vor fi mai lungi, cu atât mai bine, zic.

Eşti o fire neastâmpărată?

Sunt născut în orăşelul ăsta vechi.

Şi nu ţi-e drag?

Mi-s dragi munţii, şi râurile, şi locurile de munte.

Ai fost vreodată în munţi?

Încă nu, dar ajung eu într-o bună zi la dânşii.

Pricep, zice el. Şi ce fel de automobil crezi c-ar fi bine să cumpăr?

Ce-ai zice de-un Ford decapotabil?

E cel mai bun dintre toate automobilele?

Vrei *cel* mai bun? întreb.

Nu trebuie să cumpăr pe cel mai bun?

Ştiu eu? răspund. Cel mai bun costă o groază de parale.

Care-i cel mai bun?

Unii socot că cel mai bun e Cadillacul. Altora le place Packardul. Amândouă sunt foarte bune. N-aş putea spune care-i mai grozav. Packardul e aşa de frumos când îl priveşti gonind pe şosea; dar la fel e şi Cadillacul. Câte maşini dintr-acestea straşnice am privit eu trecând pe şosea!

Cât costă un Packard? mă întreabă el.

Cam vreo trei mii de dolari. Poate chiar ceva mai mult.

Putem cumpăra unul imediat?

M-am dat jos de pe. Scaun. Părea ceva nebunesc, ştiam însă că omul acela nu era nebun. Ascultă, domnule Locomotivă, îi spun; chiar într-adevăr vrei să cumperi pe loc un Packard? Ştii doar că animalul meu s-a prăpădit acum câteva minute.

Eram de faţă când s-a întâmplat. Probabil că vei fi arestat din clipă în clipă pentru că ai lăsat măgarul în drum.

Nu, n-or să mă aresteze.

Ba or să te aresteze dacă o fi fiind vreo lege care interzice să laşi măgarii morţi pe stradă, zic. Nu, n-au s-o facă. De ce nu?

Ştii, zice el, n-or să-mi facă nimic după ce le voi arăta câteva hârtii pe care le port întotdeauna la mine. Oamenii din tara aceasta au mare respect pentru bani şi eu am mult bănet.

„Să ştii că până la urmă tot nebun e", mi-am zis în gând.

Şi de unde ai tot bănetul ăsta? îl întreb.

Am nişte pământ în Oklahoma, zice el. Vreo cincizeci de mii de pogoane.

Si au valoare mare?

Da' de unde! Afară de vreo douăzeci de pogoane, restul nu face două parale. Am câteva puţuri de petrol pe cele douăzeci de pogoane. Eu şi cu frate-meu.

Cum de-aţi ajuns voi, Ojibway-i, în sud, la Oklahoma? întotdeauna am crezut că Ojibway-ii trăiesc sus, în nord, în jurul Marilor Lacuri.

Așa și este, încuviinţă indianul. Acolo sus trăim, în jurul Marilor Lacuri, dar bunicul meu a fost pionier. Când cu strămutarea cea mare, de-au plecat cu toţii, s-a dus şi el înspre apus.

Aha! fac eu. Ei, dacă-i aşa, cred că n-au să-ţi mai facă mizerii din pricina măgarului mort.

N-au să-mi mai facă mizerii pentru nimic, zice el. Si nu fiindcă am bani, ci din cauză că-şi închipuie că-s nebun. Nimeni din oraşul ăsta, în afară de tine, nu ştie că am bani. N-ai cumva idee de unde am putea cumpăra acum un automobil dintr-acelca?

Agenţia Packard se află pe Broadway, numai la două blocuri după Biblioteca publică.

Perfect. Dacă eşti sigur că-ţi convine să conduci maşina pentru mine, haide să cumpărăm una. Dar vreau să fie viu colorată, zice el; în roş, de pildă, dacă au vreuna roşie. Unde ai vrea să mergem mai întâi?

Ce-ai zice de-un pescuit la Mendota? propun.

Îmi convine asemenea plimbare, zice. Am să te privesc pescuind. Unde am putea găsi nişte scule pescăreşti pentru tine?

Chiar aici, după colţ, la Homan's.

Ne-am dus după colţ la Homan's şi indianul îmi cumpără echipament de pescuit de douăzeci şi şapte de dolari. Am pornit apoi

pe Broadway spre Agenţia Packard. Acolo nu aveau niciun Packard roşu, dar am găsit unul tare frumos, verde. Un verde deschis, ca iarba cea nouă. Asta se petrecea de mult, în 1922. Maşina era un elegant model sport, de excursie.

Crezi că ai să poţi conduce maşina asta aşa de mare? mă întreabă indianul.

Sunt sigur că o pot conduce, îi răspund.

Poliţiştii ne-au găsit la Agenţia Packard şi-au vrut să-l aresteze pe indian pentru că lăsase măgarul mort în drum. El le arătă hârtiile despre care îmi vorbise, iar poliţiştii, cerându-şi scuze, plecară. Ridicaseră animalul de-acolo, şi erau dezolaţi că-l deranjaseră pentru atâta lucru, spuseră ei.

Nu m-aţi deranjat de loc, le răspunse indianul.

Se întoarse apoi spre directorul Agenţiei Packard, Jim Lewis, care obişnuia să-şi pună candidatura de primar de câte ori sosea vremea alegerilor.

Am să cumpăr maşina asta, îi spune el.

Mă duc imediat să pregătesc hârtiile necesare, zice Jim.

Ce hârtii? zice indianul. Vreau s-o plătesc pe loc.

Cum adică, vreţi să-mi plătiţi trei mii două sute şaptesprezece dolari şi şaizeci de cenţi pe loc? îl întreabă Jim.

Da, răspunse indianul. Cred că-i pusă la punct ca să putem pleca cu ea, nu?

Desigur, zice Jim. Pun chiar acum pe băieţi s-o şteargă cu cârpa ca să nu rămână cumva vreo urmă de praf pe ea. Îi pun să controleze şi motorul şi să umple rezervorul cu benzină. Toată pregătirea nu durează mai mult de zece minute. Dacă vreţi să intraţi în birou, încheiem tranzacţia cât ai clipi.

Jim şi indianul intrară în birou.

Peste câteva minute Jim veni la mine; părea zdruncinat din temelii.

Aram, mă întreabă el, cine-i individul ăsta? Am crezut că-i un ţicnit. L-am pus pe Johnny să telefoneze la Pacific Southwest şi cei de acolo i-au răspuns că contul lui la bancă a fost transferat de undeva, din Oklahoma. Spun că suma pe care o au la bancă atinge o cifră care se ridică la peste un milion de dolari. Credeam că-i un zărghit. Îl cunoşti?

Mi-a spus că-l cheamă Locomotivă 38. Dar ăsta nu-i un nume.

Este traducerea numelui său indian, zice Jim. Avem numele lui întreg pe contract, îl cunoşti?

Am stat cu el de vorbă în fiecare zi de când a sosit în oraş călare pe măgarul care a murit azi-dimineaţă, dar nu m-am gândit nicio clipă că ar putea să aibă bani.

Mi-a spus că ai să-i conduci tu maşina, zice Jim. Eşti sigur că ai fi persoana potrivită să conducă un automobil aşa de mare, măi băiete?

Stai puţin, domnule Lewis, îi răspund. Nu cerca să-mi spulberi o

şansă care mi se oferă o dată în viaţă. Sunt capabil să conduc Packardul ăsta mare tot aşa de bine ca oricare alt cetăţean din oraş.

Nu încerc să-ţi spulber nimic, spune Jim. Numai că n-aş vrea să porneşti de-aici şi să calci vreo şase-şapte persoane nevinovate, ba poate să faci zob şi automobilul. Suie-te în maşină ca să-ți dau câteva indicaţii elementare. Ştii ceva despre schimbătorul de viteză?

Nu ştiu nimic despre nimic, îi răspund, dar descopăr eu îndată.

Perfect, zice Jim. Hai numai să te ajut puţin.

M-am suit în maşină şi m-am aşezat la volan. Jim se urcă lângă mine.

De-acum încolo, băietele, îmi spune el, vreau să mă socoti un prieten care ţi-ar da şi cămaşa de pe el. Trebuie să-ţi mulţumesc că mi-ai adus pe acest distins gentleman indian.

Mi-a spus că vrea cea mai bună maşină care se găseşte pe piaţă. Doar ştii ce grozav am dorit întotdeauna să conduc un Packard. Acuma, arată-mi cum trebuie să fac.

Ei, ia să vedem, zice Jim.

Şi se uită în jos la picioarele mele.

Doamne sfinte! exclamă el. Dar nici n-ajungi cu picioarele la pedale, măi băiete!

N-are a face, spun eu. Lămureşte-mă numai cum e cu schimbătorul de viteză.

Jim îmi explică toate în timp ce băieţii ştergeau praful de pe caroserie, controlau motorul şi umpleau rezervorul cu benzină. Când ieşi indianul şi se urcă în maşină, în spate unde am insistat să stea, motorul era ambalat.

Zice că ştie să conducă, îi spuse el lui Jim Lewis. Din instinct. Si eu îl cred.

Să n-ai nicio grijă cu Aram al nostru, zice Jim. Știe să conducă foarte bine. Dați-vă în lături de-acolo, băieţi! strigă el. Să aibă loc de ajuns!

Am întors încet maşina aceea mare, apoi, schimbând viteza, m-am năpustit afară din curtea agenţiei cu cincizeci de mile pe oră, în timp ce Jim alerga după maşină urlând: Las-o mai domol, fiule! Nu-i da viteză până nu ieşi în şosea! în oraş limita de viteză este douăzeci şi cinci de mile pe oră!

Indianul nu era de loc alarmat, desi îl zdruncinam al naibii.

N-o făceam însă într-adins, ci din pricină că nu prea eram deprins cu maniera de-a funcţiona a unui automobil.

Eşti un şofer straşnic, Willie, îmi spune indianul. Se adeveresc cele spuse de mine. Eşti un american c-un instinct înnăscut pentru născociri de soiul ăsta.

Ajungem la Mendota într-o oră, zic eu. Ai să asişti la un pescuit pe cinste acolo.

Cât e până la Mendota? mă întreabă el.

Vreo nouăzeci de mile.

Nouăzeci de mile e prea mult ca să le poţi face într-o oră. Hai să le facem în două ore. Trecem prin atâtea locuri interesante pe care aş dori să le văd mai ca lumea.

Perfect, zic; numai că-s tare nerăbdător să ajung acolo şi să pescuiesc.

Ei, dacă-i aşa, foarte bine, răspunde indianul. Atunci dă-i viteză cât de mare de data asta, dar cu altă ocazie aş fi tare bucuros să conduci ceva mai domol, ca să pot privi câte puţin priveliştile. Aşa nu văd nimic. N-ajung nici măcar să citesc indicatoarele de pe marginea drumului.

Ei, uite, de-acum am să merg încet, dacă aşa doreşti dumneata, îi spun eu.

Nu, protestează el. Dă-i drumul, dă-i drumul să ia viteză cât poate de mare.

Şi am ajuns la Mendota într-o oră şi şaptesprezece minute. Aş fi izbutit într-un timp şi mai scurt dacă n-ar fi fost porţiunea aceea lungă de drum noroios.

Am tras maşina chiar la malul apei. Indianul mă întrebă dacă ştiam să dau jos capota ca să mă poată privi cum pescuiam, stând în aer liber. Nu ştiam cum se coboară o capotă, dar am coborât-o. Mi-au trebuit douăzeci de minute ca să reuşesc.

Am pescuit vreo trei ore, am căzut de două ori în râu şi până la urmă am scos un flecuşteţ de peştişor.

Habar n-ai de pescuit, zice indianul.

Greşesc ceva? întreb.

Totul. Ai mai pescuit vreodată?

Nu.

N-aş fi crezut, se miră el. Ce greşesc?

Ei, răspunde el; n-aş putea spune anume ce, atâta doar că pescuieşti cam cu aceeaşi viteză cu care conduci automobilul.

Și asta-i rău?

N-aş putea spune că-i chiar rău. Atâta numai că te împiedică de-a prinde ceva care să merite osteneala şi afară de asta ai să tot cazi mereu în apă.

Ba nu cad, protestez eu. Ei mă trag în apă. Nu-ţi închipui ce al naibii trag. Şi apoi iarba asta e grozav de alunecoasă şi n-ai nimic în jur de ce să te ţii.

Am mai scos cu mulinetul încă un flecuşteţ, după care l-am întrebat pe indian dacă n-ar vrea să se întoarcă acasă. Îmi răspunse că vrea dacă vreau şi eu, aşa că mi-am strâns instrumentele şi cei doi peştişori, m-am suit în maşină şi-am pornit înapoi spre oraş.

Am condus Packardul acela mare, pentru indianul Ojibway

Locomotivă 38, câtă vreme a stat la noi în oraş, adică toată vara. El a locuit tot timpul la hotel. Am încercat să-l conving c-ar fi bine să înveţe şi el a conduce, dar mi-a răspuns că nici nu poate fi vorba de una ca asta. Am colindat cu acel Packard tot San Joaquin Valley-ul în vara aceea, cu indianul instalat pe pernele din spate, molfăind câte opt, nouă bucăţi de gumă-de-mestecat. Mă îndemna să apuc încotro aveam chef, aşa că ne duceam ori într-un loc bun de pescuit, ori undeva unde puteam vâna. Susţinea că nu mă pricep de loc nici la pescuit, nici la vânat, dar îi făcea plăcere să mă vadă cum îmi dau toată osteneala. Cât timp am stat împreună nu l-am văzut râzând decât o singură dată. Asta s-a întâmplat când am tras într-un iepure, cu o puşcă de calibrul 12 ce-avea un recul teribil, şi-am împuşcat o cioară. Mereu cerca să-mi explice că acela fusese nivelul maxim de iscusinţă la care puteam ajunge: să ocheşti un iepure şi să-mpuşti o cioară. Eşti un american, spunea el. Uite, de pildă, cu automobilul ăsta mare cât de bine izbuteşti să te descurci.

Într-o zi de noiembrie a acelui an a sosit în oraş fratele lui din Oklahoma şi a doua zi, când m-am dus să-l iau la plimbare, cei de la hotel mă informară că plecase în Oklahoma cu frate-său.

Unde-i Packardul? am întrebat.

L-au luat cu dânşii, spune funcţionarul.

Şi cine conducea?

Indianul, zice el.

Amândoi sunt indieni. Care dintre fraţi conducea maşina?

Cel care a stat aici, la hotel, zise funcţionarul.

Eşti sigur? întreb.

L-am văzut doar când s-a suit în maşină la volan şi-a plecat. Atâta tot, răspunde el. Cum adică, vrei să spui că ştia să schimbe vitezele?

Aşa mi s-a *părut,* zice el. Ba chiar am avut impresia că-i un şofer cu multă experienţă.

Mulţumesc, am spus.

Pe drum spre casă mă gândeam că probabil voise să mă facă să *cred* că nu poate conduce o maşină numai ca să mă lase să conduc *eu* tot timpul şi să am o mare mulţumire. Era un tânăr ce venise în oraş călare pe-un măgar, plictisit de moarte ori cine mai ştie de ce, care găsise ocazia să se distreze cu un băieţaş dintr-un târguşor care se plictisea şi el de moarte. Numai aşa îmi pot explica întâmplarea, dacă nu accept teoria generală că era nebun.

ARAB SĂRMAN ŞI ARS DE DOR

Unchiul meu Khosrove, om de-o energie vulcanică si de-o incurabilă tristeţe, s-a împrietenit cândva, într-un an, cu un omuleţ din vechea-i patrie, mut ca o stâncă înlăuntru-i şi care îşi manifestă tristeţea măturând cu palma un fir de praf de pe genunchi, fără să scoată nicio vorbă.

Era arab şi-l chema Khalil. Nu întrecea în statură pe un copil de vreo opt ani, avea în schimb o mustaţă straşnică, întocmai ca şi unchiu-meu Khosrove. Să fi avut vreo 60 de ani. Însă, cu toată mustaţa lui, părea să aibă suflet de copil, nu de om mare. Şi ochii lui erau tot de copil, dar grei de amintiri: trecuseră ani şi ani de când se despărţise de tot ce-i era mai drag pe lume, de patrie, de mamă şi de tată, de fraţi şi de surori, de cal şi de mai ştiu eu ce. Părul îl avea moale, des, negru ca pana corbului şi-l purta cu cărare într-o parte, aşa cum piaptănă părinţii pe puştii lor abia picaţi din vechea patrie în noul continent. Şi capul lui era un cap ca de şcolar, bineînţeles lăsând la o parte mustaţa, şi trupul lui la fel, dacă socoteai umerii laţi. Nu ştia englezeşte, ci doar puţin turceşte, câteva vorbe în limba kurdă şi câteva în armeneşte, dar nu vorbea aproape niciodată. Când se întâmpla una ca asta, părea că glasul lui nu vine atât din lăuntru-i, cât din îndepărtata patrie. Şi-apoi vorbea de parcă-i părea rău că se vedea silit la asta, de parc-ar fi fost dureros să încerci a exprima ceea ce nu se poate exprima vreodată, de parcă tot ce-ar fi putut să spună ar fi fost un adaos de mâhnire la cea pe care o purta în el.

Cum de a câştigat stima unchiului Khosrove, un om care tot mai avea *ceva* de spus, e un lucru pe care niciunul dintre noi nu l-am putut afla vreodată. Destul de puţin poţi afla de la cei care vorbesc într-una, d-apoi de la cei ce nu vorbesc mai niciodată decât, ca-n cazul unchiului Khosrove, ca să înjure ori să ordone altuia să tacă. Unchiu-meu se vede că-l cunoscuse pe arab la cafeneaua „Arax”.

Unchiul Khosrove îşi alegea prietenii şi duşmanii după cum jucau *tavli,* un joc care la noi se cheamă table. Jocul de orice fel e un fel de încercare a purtării omului la ananghie. Şi, deşi unchiu-meu Khosrove era probabil cel mai rău păgubaş din lume, dispreţuia pe toţi cei ce nu ştiau să piardă la joc cu eleganţă.

Ce faci atâta caz? răcnea el la câte un păgubaş. E doar un simplu joc. Ce, ţi-ai pierdut şi viaţa?

Deşi *el,* cel dintâi, părea că-şi prăpădise viaţa când pierdea o partidă, nu admitea ca altul să ia la fel de în serios simbolurile jocului. Pentru toţi ceilalţi, un joc era un *simplu* joc, după părerea lui. Pentru el însă jocul reprezenta destinul — pe masă, dinaintea lui, având în faţă pe un prăpădit de individ care zornăia din zaruri, înţelegându-se cu ele pe turceşte în şoaptă, acum linguşindu-le, acum răcnind la ele şi umilindu-se în faţa lor în fel şi chip.

Căci, pe de altă parte, unchiul Khosrove dispreţuia aceste zaruri, considerându-le un duşman personal cu care nu schimba o vorbă. Le arunca afară pe fereastră ori pe jos, zvârlind şi cutia de pe masă.

Nemernice! strigă la ele.

Apoi, ameninţându-l cu degetul pe adversarul lui, striga: Şi dumneata! Compatriotul meu! Nu ai pic de ruşine! Te umileşti în faţa

lor. Te rogi de ele. Mi-e scârbă pentru dumneata. Iar pe nemernice le scuip, na!

Bineînţeles că nimeni nu mai juca a doua oară *tavli* cu unchiu-meu Khosrove.

Cafeneaua aceea fusese pe vremuri un local mare şi cu multă faimă. Şi astăzi e la fel, atâta doar că mulţi din cei ce se duceau acolo acuma douăzeci de ani nu se mai aflau în viaţă.

Obişnuiţii acestei cafenele erau armenii, dar mai veneau şi alţii. Toţi care-şi aminteau de patria pierdută. Care o iubeau. Care jucaseră pe vremuri acolo-n depărtare *tavli* şi un joc de cărţi ce se cheamă *scambile.* Toti cei care pofteau să guste mâncărurile patriei pierdute, să soarbă vinul şi rachiul şi cafeluţa de după-masă. Toţi cei îndrăgostiţi de cântece şi de poveşti. Toţi cei care la mii de kilometri depărtare de acasă doreau să stea într-un local cu miros binecunoscut.

Unchiul Khosrove, se arăta acolo de obicei cam pe la trei după-amiază. Stătea o clipă în picioare rotind privirea pe deasupra capetelor, apoi se aşeza singur într-un colţ. Stătea de obicei vreo oră nemişcat, apoi pleca grozav de mânios, deşi nu-i adresase nimeni nicio vorbă.

Sărmani de ei, spunea. Sărmani de ei, pribegi. Ori, mai precis, vorbă cu vorbă, Pribegi sărmani şi arşi de dor.

Sărmani şi arşi de dor, expresie cu neputinţă de tradus şi care parcă ar cuprinde în ea toată tristeţea lumii şi a vieţii: *sărman şi ars de dor.*

Probabil că, aflându-se într-o zi la cafenea, unchiul Khosrove a dat cu ochii de arabul mititel şi l-a considerat un om deosebit. Poate că omul nostru stătea jucând *tavli,* cu umerii lui laţi plecaţi deasupra tablelor, cu capul lui de copil grav plin de înţelepciune şi regrete şi abia la urmă, când jocul s-a sfârşit şi el s-a ridicat, abia atunci a observat unchiul Khosrove că nu-i mai înalt ca un copil.

Ori poate că arabul, venind la cafenea şi fără să-l cunoască pe Khosrove s-a apucat să joace cu el *tavli* şi poate că a pierdut partida fără să se plângă, şi să fi înţeles *cine* era unchiul Khosrove fără să-i spuie nimenea nimic. Ba poate chiar să nu se fi rugat de zaruri.

Oricum, oricare va fi fost originea prieteniei lor şi înţelegerea dintre ei doi, precum şi legăturile care-i apropiau, fapt e că veneau din când în când la noi acasă în salon, unde erau bine primiţi.

Întâia oară când l-a adus unchiul Khosrove la noi acasă pe arab, nu ni l-a prezentat. Mama a fost încredinţată că e un compatriot de-al nostru, poate vreun văr îndepărtat, deşi era ceva mai negricios ca cei din neamul nostru şi mai mărunt. Asta, desigur, nu însemna nimic, vădea doar farmecul unui popor; diversitatea lui; o însuşire ce-i face mai umani şi demni de a-şi urma şi de acum încolo existenţa.

Atunci, în prima zi, arabul nu s-a aşezat decât după ce-a fost în şase rânduri îndemnat de mama să se considere la el acasă.

„Să fie surd?” s-a gândit ea.

Nu, evident că auzea, era atent la tot ce se spunea.

Ori poate că nu ştie dialectul nostru? Mama l-a întrebat din ce oraş era. El n-a răspuns nimic, ci doar a măturat cu palma un fir de scamă de pe mânecă. Mama l-a întrebat atunci pe turceşte. Ce eşti? Armean?

Asta a priceput; şi a răspuns, tot pe turceşte, că-i arab.

Pribeag sărman şi ars de dor, a murmurat unchiul Khosrove.

O clipă mama şi-a închipuit că, poate, omul vrea să spună ceva; îndată însă şi-a dat seama că pentru el e cea mai mare neplăcere cu putinţă, exact ca pentru unchiu-meu Khosrove. Bineînţeles că, la nevoie, putea vorbi, dar de fapt nici n-avea ce spune.

Mama le-a pus la amândoi cafele şi tutun pe masă, apoi mi-a spus să plec.

Au de vorbit, a spus ea.

De vorbit? am întrebat.

Vor să rămâie singuri, a zis ea.

M-am aşezat la masa din sufragerie şi am început a răsfoi un *Saturday Evening Post* vechi de vreun an, pe care îl ştiam aproape pe de rost, mai ales pozele: Jello, grozav de arhitectural; maşini cu oameni eleganţi alături; instantanee de noapte la lumina reflectoarelor; mese aranjate, cu boluri de supă aburind; tineri în jachete şi costume la modă, de confecţie; şi tot felul de ilustraţii de acest soi.

Probabil însă că întorceam prea iute foile, că unchiu-meu Khosrove a strigat: Hei, linişte, băiete, linişte!

În clipa-n care m-am uitat în salon, arabul măturа un fir de praf de pe genunchi.

Au stat cei doi vreun ceas acolo în salon, apoi arabul a răsuflat foarte adânc pe nas şi, fără nicio vorbă, s-a ridicat şi a plecat.

Am intrat atunci eu în salon şi m-am aşezat în locul lui.

Cum îl cheamă? am întrebat.

Linişte, a spus unchiul Khosrove.

Ei, cum îl cheamă? am întrebat eu iar.

Unchiul Khosrove s-a mâniat aşa de rău că nu ştia ce să mai facă. Aşa fel a strigat pe mama, c-ai fi crezut că-l taie cineva.

Mariam! a răcnit el. Hei, Mariam!

Mama a dat fuga-n salon.

Ce este? a spus ea.

Ia-l de aici, te rog, a spus unchiul Khosrove.

Dar ce s-a întâmplat?

Mă-ntreabă cum îl cheamă pe arab.

Ei, şi? a spus unchiului mama. E doar copil şi-i curios. De ce nu-i spui?

Vai, vai, a mormăit unchiul Khosrove, până şi tu, tu, surioara mea, sărmană şi arsă de dor, surioară.

Ei, cum îi zice arabului? a întrebat şi mama.

Iacă nu vreau să spun şi gata, a zis unchiul Khosrove. Nu vreau şi pace bună! S-a ridicat şi a ieşit din casă.

Nu ştie cum îl cheamă, a explicat mama. N-ai făcut bine că l-ai mâniat.

Peste trei zile, când unchiul a venit iar pe la noi, eram şi eu acolo, în salon.

A venit drept la mine şi mi-a spus.

îl cheamă Khalil. Ei, şi acuma du-te!

Am ieşit din casă şi am rămas în curte, aşteptând să se arate vreunul dintre verii mei. Am aşteptat zece minute, apoi, văzând că nu se arată nimeni, m-am dus la văru-meu Mourad acasă şi am stat vreo oră să discut cu el care din noi are să fie mai voinic peste cinci ani. De trei ori ne-am luptat şi de trei ori am fost învins, o dată însă aproape c-am biruit eu.

Când m-am întors acasă, cei doi prieteni plecaseră. Am alergat de-a dreptul în salon pe uşa din dos, dar nu i-am găsit acolo. Mai stăruia în încăpere numai mirosul lor şi iz de tutun.

Ei, ce-au vorbit? am întrebat pe mama. N-am ascultat, a spus. Dar au vorbit ceva? Nu ştiu.

Ba n-au vorbit nimica. Unii vorbesc când au ceva de spus, alţii nu.

Cum poţi vorbi dacă nu spui nimic? am întrebat.

Vorbeşti fără cuvinte. Că doar cu toţii ne vorbim mereu fără cuvinte.

Atunci la ce mai sunt bune cuvintele?

Prea bune nu sunt ele niciodată. Cel mai adesea, sunt bune ca să ascunzi ce-ai vrea să spui cu-adevărat sau ce nu vrei să ştie alţii.

Şi ei vorbesc? am întrebat.

Aşa cred, a spus mama. Şed amândoi alături, sorb din cafea, fumează. Nu deschid gura, însă vorbesc tot timpul. Se înţeleg unul pe altul şi n-au nevoie să deschidă gura. Nu au nimica de ascuns.

Şi crezi că într-adevăr ştiu despre ce vorbesc? am spus.

Desigur, a zis mama.

Despre ce?

Nu pot să-ţi spun, a răspuns mama, pentru că nu folosesc vorbe, dar ei ştiu.

Timp de un an, unchiul Khosrove şi arabul au tot venit din când în când la noi acasă să stea în salon.

Câteodată stăteau un ceas, câteodată două.

Doar odată s-a răstit unchiul la arab;

Ce faci atâta caz? deşi arabul nu deschisese gura.

Însă de obicei nu se rostea o vorbă până sosea timpul plecării. Atunci unchiul Khosrove spunea cu voce potolită;

Pribegi sărmani şi arşi. De dor, şi arabul mătura cu palma un fir de

praf de pe genunchi.

Dar într-o zi, unchiu-meu Khosrove s-a arătat singur şi mi-am dat deodată seama că arabul nu mai venise pe la noi de multe luni.

Unde-i arabul? am întrebat.

Care arab? a zis unchiul Khosrove.

Cel mititel, sărman şi ars de dor, care venea de obicei cu dumneata la noi, am spus. Unde-i? Mariam! a răcnit unchiul. Se ridicase în picioare îngrozit.

„Ai-ai", am spus în gând. „Cu ce l-am supărat? Oare ce boroboaţă am mai făcut?"

Mariam! răcnea el. Mariam!

Mama a dat fuga-n salon.

Ce este? a-ntrebat.

Te rog, a spus unchiul Khosrove. E fiul tău. Şi tu eşti surioara mea. Te rog, scoate-l de aici. Mi-i drag din toată inima. Dar e american. Şi s-a născut aici. Nu mă-ndoiesc că va ajunge om de vază într-o zi. Dar ia-l, te rog, de-aici.

Bine, dar ce e? a spus mama.

Ce e? *Ce el* Vorbeşte, asta-i. Pune întrebări. Mi-i drag, dar pune întrebări. Aram! a spus mama.

Mă ridicasem în picioare; era unchiul Khosrove mâniat pe mine, dar eu eram şi mai mâniat pe el.

Unde-i arabul? am strigat.

Unchiul Khosrove, disperat, m-a arătat mamei cu degetul. Uite, voia să spuie gestul lui. Feciorul tău. Nepotul meu. Sânge de Garoghlanian. Pricepi? Suntem cu toţii nişte pribegi sărmani şi arşi de dor. Toţi, toţi afară doar de *el.*

Aram! a spus mama.

Degeaba, că dacă nu vorbeşte eu nu pot înţelege. Unde-i arabul?

Unchiul Khosrove a ieşit pe uşă fără să spună nicio vorbă.

Arabul a murit, mi-a şoptit mama.

Când ţi-a spus asta? am întrebat-o.

Nu mi-a spus, a zis mama.

Atunci de unde ştii?

De nicăieri, mi-a răspuns mama, dar ştiu că a murit.

Unchiul Khosrove n-a mai dat multe zile pe la noi. O vreme am crezut că n-are să mai vie *niciodată.* Când, în sfârşit, a apărut din nou, îmi amintesc că s-a oprit cu pălăria-n cap în mijlocul salonului şi a spus, Arabul a murit. S-a prăpădit stingher între străini, la şase mii de mile depărtare de patrie. Dorea să plece şi să moară acasă. Dorea să-şi vadă iar feciorii. Să stea cu ei de vorbă încă o dată. Să le simtă apropierea. Să le audă răsuflarea. Dar n-avea bani. Într-una se gândea la dânşii. Apoi s-a prăpădit. Şi acuma, du-te. Îmi eşti drag.

Aş mai fi vrut să-i pun câteva întrebări despre feciorii arabului, întâi

de toate; câţi erau, de câtă vreme nu-i mai văzuse şi altele asemenea; dar m-am gândit că ar fi mai bine dacă m-aş duce la văru-meu Mourad să văd, poate că-l pun de data asta la pământ, aşa că, am plecat fără o vorbă — purtare care probabil că l-a încântat grozav pe unchiu-meu Khosrove şi l-a făcut să creadă că ar mai fi vreo speranţă pentru mine, cine ştie?!

CÂTEVA SFATURI BĂTRÂNEȘTI CĂLĂTORULUI AMERICAN

Într-un an unchiu-meu Melik a făcut o călătorie cu trenul de la Fresno la New York. Înaintea plecării, Garro, unchiul lui, veni în vizită şi-l preveni de primejdiile unei asemenea călătorii.

Când te sui în tren, l-a dăscălit bătrânul, alege-ţi cu grijă locul, aşează-te şi nu te uita în jur.

întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

La puţină vreme după pornirea trenului, a urmat bătrânul, vor veni printre bănci doi oameni în uniformă care au să-ţi ceară să le arăţi biletul. Fă-te că nici nu-i vezi. Să ştii că-s nişte escroci.

Dar de unde-am să ştiu? a întrebat unchiu-meu.

Ei! ai să ştii, a zis unchiaşul, că doar nu mai eşti copil.

întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

N-ai să călătoreşti nici douăzeci de mile şi numai ce-ai să vezi apropiindu-se de tine un tânăr amabil care îţi va oferi o ţigară. Să-i spui că nu fumezi. Să ştii că acea ţigară conţine un narcotic.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

În drum spre vagonul-restaurant, o tânără de o frumuseţe răpitoare are să dea buzna peste tine, mai-mai să te ia în braţe, a urmat unchieşul. Are să-i pară aşa de rău şi are să fie aşa de atrăgătoare că fireşte vei dori să legi prietenie cu ea. Alungă acel firesc imbold şi du-te înainte la mâncare. Să ştii că femeia aceea e o aventurieră.

O ce? a întrebat unchiu-meu.

O târfă! a răcnit bătrânul. Tu să te duci înainte la masă. Porunceşte să-ţi aducă cele mai alese bucate şi dacă-i înghesuială şi tânăra cea frumoasă se aşază în faţa ta la masă, nu te uita în ochii ei, iar dacă ţi se adresează prefă-te că eşti surd.

Întocmai, moşule, încuviinţează unchiu-meu.

Asta e singura cale ca să poţi scăpa.

De ce să scap? întreabă unchiu-meu.

De tot buclucul, zice bătrânul. Eu sunt om călătorit. Ştiu ce spun.

Prefă-te că eşti surd, auzi? a spus iar bătrânul.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu. Dar să nu mai vorbim despre asta, a zis bătrânul.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

Să nu mai lungim vorba despre astfel de lucruri, a rostit bătrânul. S-au sfârşit. Am şapte copii. Am dus o viaţă întru cinste şi dreptate, binecuvântată cu de toate din belşug. Să nu ne mai gândim de loc la

de-alde astea. Am pământ, vie, pomi, vite şi bani. Nu le poţi avea pe toate — decât doar aşa, câte o zi, două, din când în când.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu Melik.

Când ai să te întorci la locul tău de la masă, ai să treci prin compartimentul fumătorilor. Acolo ai să găseşti jucându-se o partidă de cărţi. Jucătorii vor fi trei oameni vârstnici, cu inele scumpe în degete. Te vor saluta prietenos şi unul dintre ei te va pofti să joci cu dânşii. Să le spui aşa: *No speak English*[6].

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

Asta-i tot, a sfârşit bătrânul.

Îţi mulţumesc din suflet, a spus unchiu-meu.

Şi încă ceva, a adăugat bătrânul. Când te duci la culcare, scoate-ţi banii din buzunar şi vâră-i într-o gheată. Gheata pune-o sub pernă şi să stai cu capul pe pernă toată noaptea, *dar să nu dormi.*

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

Asta e tot, a încheiat bătrânul.

Unchiaşul cel bătrân plecă şi-a doua zi unchiul Melik luă trenul şi porni în călătorie, străbătând toată America până la New York. Cei doi bărbaţi în uniformă nici pomeneală să fie escroci, tânărul cu ţigara narcotizată nu se arătă, tânăra cea fermecătoare nu se aşeză în faţa lui la masă, iar în compartimentul fumătorilor nu juca nimeni cărţi. Unchiu-meu îşi vârî banii într-o gheată, gheata şi-o puse sub pernă, capul pe pernă şi nu dormi de loc în prima noapte; în cea de-a doua însă renunţă la întregul ritual.

În ziua a doua *chiar el* oferi altui tânăr o ţigară, pe care acel tânăr o primi. În vagonul-restaurant unchiul se abătu din drumul lui ca să se aşeze la o masă unde se afla o tânără doamnă, în compartimentul fumătorilor chiar el începu o partidă de pocher şi cu mult înainte de sosirea trenului la New York unchiul Melik făcuse cunoştinţă cu toată lumea din tren şi toţi îl cunoşteau. Ba la un moment dat, pe când trenul străbătea statul Ohio, unchiu-meu, tânărul care primise ţigara şi încă două doamne tinere, ce se duceau la Vassar, alcătuiră un quartet şi cântară *The Wabash Blues.*

A fost o călătorie încântătoare.

Când unchiu-meu Melik se întoarse de la New York, bătrânul lui unchi Garro îi făcu din nou o vizită. Văd că arăţi minunat, a zis el. Ai urmat sfaturile mele? Întocmai, moşule, a răspuns unchiu-meu.

Bătrânul a rămas cu privirea pierdută în gol.

Mă bucur că i-a folosit *cuiva* experienţa mea, a rostit el

CUVÂNT CĂTRE ZEFLEMITORI

De la Reno la Salt Lake City tot ce poţi vedea, mergând cu autobuzul ori cu alt mijloc de transport, e doar pustie, şi-n august tot ce poţi simţi e numai arşiţă. Pustia e alcătuită doar din nisip împrăştiat egal în toate părţile, din felurite soiuri de cactuşi şi din

soare. Nisipul uneori apare alb, alteori brun şi-n asfinţit culoarea lui se schimbă din alb si brun în galben şi-apoi se face neagră. Pe urmă cade noaptea şi-atunci e ora când deşertul e cel mai minunat. Atunci când noaptea şi deşertul se-mbină laolaltă realizezi cât de adâncă e tăcerea.

Asta-i ceva ce-ți aminteşti și-ți aminteşti într-una.

Şi amintirea, asta e plină de tot misterul şi tăcerea lumii.

Ştiu toate astea, pentru că-n drumul meu spre New York am mers o dată cu autobuzul de la Reno la Salt Lake City.

Unchiu-meu Gyko mi-a spus să plec din târg şi să mă duc la New York. Nu sta în târguşorul nostru, zice. Du-te la No-York. Ascultă-mă pe mine, Aram, e o tâmpenie.

Aşa s-a întâmplat să mă aflu în autobuzul ce face cursa Reno-Salt Lake City.

Erau ţinuturi cum nu văzusem niciodată, nici nu-mi închipuisem că există. Întinderi arse, goale, părăginite, pline cu nimic. Am stat cu ochii treji şi zi, şi noapte, uitându-mă atent la toate, căci n-aveam poftă să străbat ţinutul aşa, fără să fi descoperit tot ce se poate descoperi.

Autobuzul a plecat din Reno îndată după miezul nopţii. Reno e un oraş american dintre acelea ce nu trăiesc decât din stricăciunea orăşenilor. Domnesc aici doar jocul de cărţi şi prostituţia.

Astfel, luminile oraşului erau aprinse.

Îmi amintesc c-am fost într-un local de joc, văd limpede tejgheaua şi-ntreaga încăpere până-n cotlonul unde se juca pocher şi unde trei capete brunete se înălţau deasupra nasului celui ce-mpărţea cărţile. Aşa de mare luminăţie era.

Apoi autobuzul a plecat din Reno pornind iar prin pustie. Era o colosală diferenţă care-ţi sărea în ochi: întâi strălucitoarele lumini din cârciuma cu cartofori din Reno şi-apoi deşertul noaptea. M-am tot scăldat din crucea nopţii până dimineaţa doar în acele lumini strălucitoare şi în acel deşert şi totuşi n-am putut găsi destul pentru a-nfiripa o frăzuliţăde trei vorbe.

Tot ce-am făcut în timpul dimineţii n-a fost decât să casc. Când s-a oprit autobuzul, am coborât şi m-am uitat atent înjur. În toate părţile murdar, uscat şi soarele ce răsărea. Degeaba mă sileam să-mi adun minţile ca să găsesc acele trei cuvinte cu care să exprim clar situaţia. Nimic. Asta era. Nimic şi iar nimic. Nici uliţi, nici clădiri, nici fundături, nici praguri, nici uşi, nici firme, nici ferestre, nimic.

Unchiu-meu Gyko îmi spusese să nu stau într-un târguşor ca cel în care mă născusem, şi-acum nu-mi venea să cred că voi ieşi vreodată din pustie ca să păşesc într-o cetate mare şi voi mai fi în stare să înţeleg ceva vreodată. Mă bătea gândul că nu i-ar fi stricat unchiului Gyko să părăsească târguşorul nostru, ca să străbată şi el la rândul lui pustia. Mi-nchipuiam că n-ar mai fi atât de sigur de orice, de-ar fi şi el

împresurat şi zi şi noapte de pustie şi copleşit de sumbra ei tăcere. Unchiu-meu Gyko nu citise atâtea cărţi grozave câte citisem eu, căci el citea încet şi anevoie, însă tot ce citise citise cu luare-aminte; ştia pagini în întregime pe de rost din operele scriitorilor care trăiseră în Europa de mult, cu două secole-nainte. Şi în engleza lui stricată obişnuia să lepede o droaie de ocări. Obişnuia să spuie de oameni că sunt oi şi pretindea că el nu-i oaie. Cât despre mine, eram la fel de ager la limbă ca şi unchiu-meu, atâta doar că nu aveam accent străin. Pleacă din târguşorul nostru, spunea unchiu-meu Gyko, şi du-te la No-York.

Gândeam că ar fi trebuit ca unchiul Gyko să treacă singur prin pustie, ca să o simtă chiar pe pielea lui. Mi-nchipuiam că n-aş fi fost în stare să formulez precis ceva în nişte locuri aşa de goale ca acelea. Mi se părea că m-am prostit deodată. Şi mă simţeam şi tare singur. De aceea am încercat să intru-n vorbă cu singura fată din autobuz, deşi eram nepriceput în arta conversaţiei politicoase.

Cum se numesc aceste locuri? am întrebat-o pe fată.

Era foarte urâtă şi avea treizeci şi cinci de ani pe puţin.

Ce locuri? a zis fata.

Întreg ţinutul ce se vede, am zis.

Nu ştiu, a răspuns fata.

Aici a îngheţat schimbul de vorbă, până târziu după-amiaza când fata m-a întrebat pe mine cât e ceasul şi i-am răspuns că habar n-am.

Habar n-aveau nici în ce zi eram. Ba începusem să constat că tot ce ştiu era că nu ştiam nimic şi nu doream decât s-ajung mai repede la Salt Lake City ca să văd iarăşi străzi şi pieţe furnicând de lume şi-astfel să mi se-ntoarcă poate tot ce strânsesem de prin cărţi, nepreţuita mea ştiinţă, atât de nefolositoare în deşert.

Ia să ajung din nou într-un oraş, îmi ziceam eu, şi-am să fiu iar la fel de dezgheţat ca orişicare. Ba poate şi mai dezgheţat. Să ies odată din pustia asta şi-atunci să vezi ce vorbe de spirit am să găsesc la fiecare pas.

Când colo, mă-nşelam. Când am ajuns la Salt Lake City eram mai zăpăcit decât oricând. N-am fost în stare să găsesc o cameră de cincizeci de cenţi, niciun restaurant unde să pot prinzi bine cu cincisprezece. Eram flămând şi mort de osteneală, cădeam de somn şi mă uitam cu pică la lumea de pe stradă şi la clădirile din jur, dorind din fundul sufletului să nu fi părăsit pe cei de-acasă.

Am plătit un dolar pentru o cămăruţă la un hotel străvechi, cămăruţă care s-a dovedit să fie bântuită. Era cea mai afurisită încăpere din câte mi-a fost dat să locuiesc, dar cum la vremea ceea luasem obiceiul să mă-ncăpăţânez, am stat acolo în odaie până am început să văd tot felul de blestemăţii cum nu s-a pomenit să se întruchipeze aievea de când lumea, şi-am prins a auzi o groază de

sunete drăceşti pe care ştiinţa nu le recunoaşte ca existând cu adevărat. Eram încremenit de spaimă. Vreme de două ceasuri n-am îndrăznit să mă clintesc din balansoarul ce se afla în mijlocul odăii, fiind încredinţat că cineva o să mă-nhaţe şi o să mă sugrume înainte de-a face un salt până la uşă sau la geam. Odaia mişuna de duhuri rele. Nici nu mă dumeresc cum am putut scăpa din ea teafăr şi nevătămat, dar faptu-i c-am scăpat.

Am rătăcit pe străzile oraşului până am găsit o cârciumioară unde-am putut mânca chiftele cu douăzeci şi cinci de cenţi.

Îndată după-masă, m-am reîntors în cămăruţa din hotelul cel vechi şi m-am băgat în pat fără să mă dezbrac, cu ghete şi cu pălărie cu tot. Voiam să fiu în orice clipă gata să sar în caz de tărăboi, de foc, cutremur de pământ, potop ori ciumă şi cine mai ştie care altă catastrofă. N-am stins imediat lumina; am repetat întâi, sărind din pat şi repezindu-mă la uşă. Am obţinut un timp record, un salt până la uşă şi două-trei secunde până-n stradă. N-am părăsit decât de trei ori încăperea în cursul nopţii, aşa că m-am trezit a doua zi de dimineaţă dispus şi odihnit.

La cinci în zori mă şi sculasem, ca să nu pierd autobuzul care pleca la nouă şi jumătate.

Pe la nouă şi un sfert staţionam în faţa depoului de autobuze în gură cu-o havană de cinci cenţi şi încercând să-mi regăsesc tupeul de tânăr fără niciun Dumnezeu, ca să mă simt iar fericit, când iată c-un lungan de vreo cincizeci de ani, în salopetă, c-o înfăţişare jalnică, îmi pune-n mână o hârtioară scrisă şi-mi spune: Fiule, eşti mântuit?

Nu mai văzusem pân-atunci o arătare aşa de jalnică. Peste un metru optzeci înălţime, cel mult cincizeci şi cinci de kilograme, neras şi plin de duhul sfânt. Mi-nchipuiam că vrea să-mi ceară de pomană, căci arăta mai mult a vagabond flămând decât a obraz sfânt, dar el n-a făcut alta decât să-mi dea foiţa ceea şi să mă-ntrebe dacă-s mântuit. Titlul acelei mici istorioare de pe foaie era *Cuvânt către zeflemitori,* ce arăta că misionarul mă dibuise bine. Atunci nu mi-am dat seama. În clipa ceea n-aş fi putut spune. Eram cu totul năuc.

Am tras o rotocoală savantă din ţigara-mi de foi de cinci cenţi una şi-am spus: Nu cred că-s mântuit, dar nu mă dau în lături.

Frate, a spus preacredinciosul, să ştii că eu pot să te mântui prin evanghelia lui Brigham Joung.

Plec din oraş peste un sfert de ceas, zic.

Perfect, zice misionarul. Mi-au fost de ajuns patru minute să mântuiesc odată pe un om. Atuncea merge strună, zic. Ce trebuie să fac ca să fiu mântuit?

N-ai făcut nimica, fiule, zice preacredinciosul. Nici nu-ţi închipui ce aproape e orice trăitor de mântuire. Oricare om, la care nici nu te aştepţi. Uite, de pildă, şi eu am fost pe vremuri păcătos, strai

deocheat, băuturi tari, ţigări de foi, cărţi, zaruri, cai, femei uşoare. Tot ce pofteşti. Şi peste noapte m-am schimbat.

Cum? zic.

Îmi mergea rău, nu mai puteam să dorm, zice misionarul. Am stat şi m-am gândit şi mi-am dat seama că nu voisem niciodată să fiu duşman al adevărului.

Ce adevăr? zic eu.

Cel *sfânt,* al Domnului din cer, zice misionarul. Căci niciun om nu-i propriu-zis duşman al adevărului. Toate blestemăţiile le face omul numai din pricină că nu se dumereşte după ce aleargă.

Şi după ce aleargă? zic.

După adevăr, zice. Oricare om — şi cel care trişează la cărţi, şi cel ce umblă cu femei, şi cel ce jefuieşte băncile, care se-mbată ori călătoreşte — aleargă după adevăr. Mi-nchipui, fiule, că ai o ţintă! Încotro?

La New York, zic.

Atuncea află, zice, că n-ai să dai de niciun pic de adevăr acolo. Am fost de şase ori în ultimii treizeci de ani. Poţi să colinzi pământu-n lung şi-n lat fără să dai vreodată de ceva, pentru că nu-i aceasta calea de-a da vreodată de ceva. Singurul lucru de făcut este să-ţi schimbi felul de-a fi.

Cred că-i uşor, zic.

Cel mai uşor lucru din lume, zice.

Atuncea intru-n joc, zic eu. Nu am nimica de pierdut. Ce trebuie să fac ca să-mi schimb felul de-a fi?

Păi, zice credinciosul, doar să te stăpâneşti a te gândi la lucruri rele şi-atuncea *ai să crezi.* Cred, zic. Însă în *ce anume?*

În orice, zice. În orice lucru la care poţi să te gândeşti, la stânga, ori la dreapta, la sud, la nord, la est, la vest, în capul ori în josul scărilor şi orişiunde primprejur, afară şi-nlăuntru, văzut ori nevăzut, bun, rău, nici bun nici rău, ori amândouă. Aceasta-i *tăinuliţa* mea. Mi-au trebuit cincizeci de ani ca s-o găsesc.

Cum, asta-i tot ce trebuie să fac? zic eu.

Nimica alta, fiule, zice misionarul.

E foarte simplu, zic. Atuncea *cred.*

O, fiule, atunci eşti mântuit, zice preacredinciosul. Poţi să te duci acum la New York şi-n orişicare parte unde-i vrea şi peste tot îţi va părea uşor şi dulce.

Nădăjduiesc că ai dreptate, zic.

Te vei convinge singur, zice credinciosul.

Autobuzul uriaş a tras la staţie şi m-am suit în el. Preacredinciosul deşirat a venit la fereastră, zâmbind plin de mândrie.

Eşti cel de-al cincizeci şi şaptelea pe care l-am adus pe calea mântuirii, zice.

Cu bine, zic. Şi mulţumiri din suflet pentru *tăinuliţă.*

Prea bucuros c-am reuşit, zice. Dar să nu uiţi. *Să crezi.*

Nu, n-am să uit, zic. Am să cred.

În *orice,* zice.

Motorul maşinii se pornise.

Gata cu cele vechi, zic eu.

Autobuzul scotea fum şi se porni încet la drum.

Mi-nchipuiam că m-am distrat pe socoteala acelui Padre bătrân de la Salt Lake City, fiind încredinţat că voi cădea iar pradă bogatelor învăţături din cărţi şi atitudinii necredincioase, dar mă-nşelam amar, căci fără voia mea *fusesem* mântuit. Nu se scurseseră zece minute de când autobuzul plecase din Salt Lake City şi eu credeam în toate ce se aflau la dreapta ori la stânga, aşa precum spusese misionarul, şi aşa precum avea să fie mereu de-atunci încolo pentru mine.

[1] Fugi! (în limba armeană în original.)

[2] Sport naţional american, asemănător în unele privinţe cu oina.

[3] Iard — măsură de lungime egală cu aproximativ 0,915 m.

[4] Îngheţată.

[5] Bomboane de gumă cu suc de fructe.

[6] Nu vorbit englezeşte.

Table of Contents

VARA CU FRUMOSUL CAL BĂLAN
O EXCURSIE LA HANFORD
LIVADA CU RODII
UNUL DIN VIITORII NOŞTRI POEŢI, AŞ PUTEA SPUNE
CURSA DE CINCIZECI DE IARZI
O ÎNCÂNTĂTOARE ROMANŢĂ DE ALTĂDATĂ, CU DRAGOSTE, POEZIE ŞI TOATE CELELALTE
VĂRUL MEU DIKRAN, ORATORUL
CÂNTĂREŢII CORULUI PREZBITERIAN
CIRCUL
CEI TREI ÎNOTĂTORI ŞI BĂIATUL DIN YALE
LOCOMOTIVĂ 38, INDIANUL
ARAB SĂRMAN ŞI ARS DE DOR
CÂTEVA SFATURI BĂTRÂNEȘTI CĂLĂTORULUI AMERICAN
CUVÂNT CĂTRE ZEFLEMITORI
[1]
[2]
[3]
[4]
[5]
[6]